

260830

Minerva

1831.

Opto tibi vultum multa et præclara minantis.

HORAT.

MÁSODIK KÖTET.

S O M L Y A I
BÁTHORY ISTVÁN,
LENGYES - ORSZÁG' KIRÁLYA.

Született 1533^{bán} Septemb. 12^{kén.}
Még holt 1586^{bán} Deczem. 12^{kén.}

Pesten, Schindl Ján: Főmestvői Intőzetéből.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI
MINERVA.

NEMZETI
FOLYÓ-ÍRÁS.

Hetedik évi Folyamat.

1831.

MÁSODIK KÖTET.
ÁPRILISZ, MÁJUSZ, JUNIUSZ.

A' Felséges kir. Ma gyar Helytartó-tanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,
ELLINGER ISTVÁN' CS. KIR. PRIV. KÖNYVNYOMTATÓ'
ÉS ÁROS' BETŰVEL 'S KÖLTSÉGEIN.

260830

Él Magyar , áll Buda még !

KISFALUDY KÁROLY.

Tudományos Jelentés.

Kassán Ellinger István' Könyvnyomtató-Intézetében éppen most hagyá-el a' sajtót, e' következő Czimű munka:

Sokrates' Nevezetességei. Xenophon' munkája magyarra fordítva Kis János által. Hozzá-járúl Sokrates' élete, néhány jegyzetekkel 's magyarázatokkal egygyütt. —

Ditséretére szükségtelen egyebet mondani, mint azt: hogy valamint Xenophon, kinek ez legbetesebb remeke, a' régi Görög-írók' egygyik leghíresebbike 's legklasszikusabbika; úgy Superintendens Kis János Úr is a' Fordító, a' Magyarok között igen tisztességes helyet foglal el. — Találtatik Pesten Eggenberger, Müller, Wigand Otto, 's Posonyban és Sopronyban Wigand Károly Fridrik Könyvárosok' börtjaiban. Az ára 1 f. 20 xr. ezüstben. —

„**Sprüchwörterbuch in sechs Sprachen : Deutsch ,
Englisch , Latein , Italienisch , Französisch ,
und Ungrisch. Von Georg v. Gaál. Wien ,
bei Friedrich Volke. Gedruckt bei A.
Straus's sel. Witwe. 1830.**”

Ezen hat nyelvü, 324 lapnyi, A. B. C. szerint elrendelt, 1808 válogatott jeles mondásokból álló, 12-*ted* rétbén, gyönyörü betűkkel, szép papiroson készült Gyűjtemény, Galanthai Eszterházy Miklós Ó Herczagségének (Titt.) ajánlotta. E' munka már csak izléssel tellyes külsejénél fogva is

meglepi az Olvasót. Belseje, 's foglalatja pedig méltán hasonlítható egygy olly megrakott méh-kashoz, mellybe a' méhek külömbkülömbféle oryosló erejű virágokból szívott becses munkájokat egygy halomba gyűjtik; hogy azzal a' szenvedő emberi Nemnek mintegy írúl szolgáljanak. Eppen így nyújtja tisztelt Írónk egybe-gyűjtögetett gyönyörködve-oktató mondásait Olvasóinknak mulattató tanúságokra, hasznokra, és javokra. Nincs is különben; mivel csalhatatlan igazság az: hogy minden Nemzet' tudományos bölcsességének gyümölcsöt termő virágjai; mintegy dió-héjba szorítva, nagyobbára az illy rövid, de nyomos mondásokban szoktak elterülni; sőt maga a' Krisztus is tudományát kissebb nagyobb parabolákban terjesztette.

Különös mindazáltal, miért szorította édes Magyar nyelvünket olly keskeny körbe, a' Munka' tisztelt Kiadója, hogy a' magyar textust olly gyéren adja Gyűjteményében, — olly gyéren mondom: hogy kéntelen a' szemlélkedő lapról-lapra, szemeit kínozva, mintegy mezerélni a' magyar mondásokat; holott valamiut szívünk, szinte-úgy nyelvünk sem szűkölködik a' jeles és velős mondásokban. —

D. M.

F o g l a l a t.

SOMLYAI BÁTHORY ISTVÁN, Erdélyi Fejedelem és
Lengyel-Orszagi Király' Élet-képe.

Negyedik Füzet. — Áprilisz.

	<i>Lap.</i>
1. Ariadne. — (<i>Ormós József</i>) - - -	257
2. Polykletus' útazása, vagy Római Levelek, Huszon- hetedik Levél. <i>Folytatás.</i> (<i>S. K. J.</i>) - -	269
3. A' Számvetés-Tudományra való néhány elmés ki- találni való felvetések. (<i>Prof. Szigethy Gy. Mihály</i>)	282
4. Szeretet' és Barátság. (<i>Körmendy Kamill.</i>) -	290
5. Honunkat érdeklő kivonás, ezen munkából: <i>Biblio- thek der neuesten Entdeckungsreisen</i> u. s. w. Wien, 1826. (<i>N. A. Kiss Sámuel.</i>) -	297
6. Varás-mesterség (Zauberkunst) (<i>Balajthy József.</i>)	300
7. Külömbfélék. Egy ifjú Színjátékos' fohásza. — Erény. — Az idő' szelleme. — Gyönyör — Szomorú- ság. — (<i>Főhadnagy Staut József.</i>) - -	315
8. Klopstock' Hymnusa a' Feltámadásról. — Az ártat- lán Pásztor-lyánka. — Az Epedő. - -	318

Ötödik Füzet. — Májusz.

9. MÁRIA, IVik Béla Magyar-Király' hölgye. (<i>Debr. Bárány Ágoston.</i>) - - -	321
10. A' Heréltt. Terentius' Vigjátéka. (<i>S. K. J.</i>) -	336
11. A' Magyar-nyelvet a' Hazában közzé lehet tenni. (<i>Csáfördy János, V. Segéd-pap.</i>) - -	388

12. Külömbfélék. — Különös házasság' módja , az Amboina Sziget' lakosinál. — 'Sigmund Király' önéletrajza 's némelly vonásai. — Huszsz János és ama nagy hitü Aszszony. — Mi legbecesebb a' földön ? Különös ára Magyar-Országban 1440 's 50. körül a' Józszágnak , baromnak 's portékáknak. ,	392
13. Oszszzián. — (<i>Horvath János.</i>)	397
14. A' szorgalom. — Sok út vezet az érdemre. — (<i>Csáfordy János.</i>)	398
15. M — y Daniel Úrhoz. — (<i>Homonnay Imre.</i>)	400

Hatodik Füzet. — Juniusz.

---

16. Somlyai Báthory 'Sofia. (<i>Prof. Csengery József.</i>)	401
17. Polykletus' útazása , vagy Római-Levelek. Huszonnyoltzadik Levél. — <i>Folytatás (S. K. J.)</i>	412
18. A' Keresztyének' sorsa mái napság a' Törökök között. — A' hadi-ütközet' rajza. — Az állatoknak házhoz fogadtatása , vagy : a' társasélet' czéljai , előadva egy Mesében. (<i>E. I. P.</i>)	421
19. II. Béla névtelen Jegyzőjéről (<i>Sz.***</i>)	432

S O M L Y A I

BÁTHORI ISTVÁN,

Erdélyi Fejedelem és Lengyel-Király.

Régi Magyar-törzsből származott, 1533-ban jött a' világra Szeptember 27-kén, atyja István, Ország' Nádorispányja vala; anyja Telegdi Anna. Még mint gyermek nagy kedvét találta Báthori a' tudományokban, és értelmes oktatók' vezérlésök alatt azokat nagy szorgalommal tanulta. Fialat korát I. Ferdinand' Király' udvarában tölté, hol jeles magaviselete, 's a' mesterség után lángoló vágyakodása által szembe kezdett tűnni. Ferfiui korában, mint katona szolgált az akkori polgári-háborúban, 's korán kezdé ragyogni mint a' puskalövése' jobb módjának felfedezője, 's szokásbáhozója. Ezután Báthori, Zsigmond János Erdélyi-herczeg' udvarába került, kinél több diplomaticai követségben nagy előmenetellel szolgált; nevezetesen I. Ferdinándhoz, több ízben Maximilián Királyhoz; hanem második követségének alkalmatosságával (mivel Her-

czege a' békekötést megszegte) elfogattatott, és két esztendő t szoros fogságban busongott által. Fogságának idejét tudta Bátori használni, azt a tudományoknak szentelvén; nagy szorgalommal olvasta a' régi 's újabb Irók' munkájit, 's ez által lelkét mind inkább pallérozta. Zsigmond János halála után Bátori megegyező akarattal Erdélyi-herczegnek választatott Májusz' 28-kán 1571-ben, melyről mind a' Magyar Királyi-mint a' Török-udvart tüstént tudósította. A' Török Császár megküldé néki a' herczegi Méltóság' jeleit, mellyek egy zászlóból, hatalom-pálczából, kardból, 's kalpagból állának; 's intette egyszer'smind, hogy a' Zápolya-Ház, 's a' fényes Porta között lévő régi barátságot elmulaszthatatlanul tartsa fenn. Maximilián Császár is, noha a' Rendeknek Békesit ajánlotta, ezen választást helybenhagyta; 's egy bizonyos formát küldött néki, melly szerint az esküvést letegye. Bátori, kinek abban némelly kifejezések keményeknek tetszettek, foglalatját a' Rendek előtt eltitkolta, 's az esküvést csak leghűbb barátjainak jelenlétökben tette le.

Most már minden fáradságát, az Erdélyi csendességnek megszerzésére fordította Bátori, de szándékában Békesi Gáspár vetekedő tarsa, hátráltatta. Sokakat az Ország-Nagygyai közzül részére csábított, 's jó számú sereget gyűjtött, mellyel, egyesülvén vele a' Császári katonaság nyilvános ellenségeskedést kezdett. Több kétes

szerencséjű próbái után megverettetett végre Békesi, 's megszaladt. Ezután Bátori Maximiliánnal szép megegyezésben élt; mivel a' Császárt mindenről tudósított, a' mi Erdélyben 's Constantinápolyban történt. Ez által Maximilián magát olly karba helyheztette, hogy a' veszélyt, melly tartományai felett borongott, korán elfordíthatta.

Meggyőződven arról Bátori, hogy országa szerencséjének 's boldogságának csak ugy vetheti meg erős talpkövét, ha az egyenetlenségeket országából kiirtja, 's a' Religiót hajdani virágzásába hozza; erre nézve az Ariánusokat kitiltotta Udvarából, a' többi felekezetiüket bizonyos hatarók közzé szorította, a' Jézus Társaságon lévő atyákat, és egyéb Egyházi-Rendeket behozta, 's ezen módon a' már hanyatló Keresztyén katholika religiót ismét erős lábra állította. De mind ezen buzgósága mellett is nem volt Bátori babonás hódolójok az ájtatoskodóknak, 's üldözőjök az ellenkező valláson lévőknek; a' mit tett, tiszta szándékból tette; sőt, midőn azt javallának neki, hogy megszűnvén a' Luther véleményein lévőknek kedvezni, azokat országából kiűzze, papjainak jövedelmeiket elvegye, 's azokat egyéb hasznos ügyre fordítsa, illy szelid, 's polgári bölcsességet jelentő választ adott: Én Herczege vagyok a' népnek, de lelkiisméretöknek Ura nem vagyok,

mivel magának tartotta még Isten e' három dolgot: Valamit semmiből teremteni, a' Jövendőt előre tudni, 's az emberi lelkiisméretet kinszeríteni!"

Erdély-ország illy érdemes Herczegében nem sokáig gyönyörködhetett; mert meghalván Valoisi Henrik Lengyel-Király, mint szokás, a' Királyválasztásban több részre hajlának a' Rendek; némellyek Maximilian Császárt, egyebek pedig Báthorit kivánták a' Lengyel-thrónusra felmagasztalni; végre győzött Báthori' bölcsességének, 's vitézségének híre; 's hirtelen megjelenése Lengyel-országban kezére kerítette a' kormányt, 's Májusz 1-jén 1576-ban a' Vladislavi Püspöktől Crancovtól Lengyel-ország' Királyává koronáztatott Krakóban. — Mi nagy jutalom vala ez Báthori szép lelkének, melly kevély dicsőség a' Magyar Nemzetnek!! Magyar-ország tehát olly fiakat is szült, kik koronára voltak méltók; de nem csak a' hazának viselték koronáját, a' külsők is, a' Magyar a' derék Báthorit hívtak a' Királyságra, 's várakozásoknak tökéletesen megfelelt, 's megérdemlé, hogy neve egyéb Királyaik között Nagy legyen.

Koronáztatása után való napon, Anna Herczeg-aszszonyt, noha az éltének 60 esztendeit túl élte már, a' Lengyel-Nagyok' megnyugtatósokra feleségül vette. Mivel pedig a' Császár' felekezete még igen hatalmas volt, Juliusz' elején

Varsóba sietett, hogy Uchanszki Primást, ki ide Ország-gyűlést rendelt, a' véle tartó Nagyokkal vagy részére hajtsa, vagy igyekezeteiket meggátolja. Azt kívánta ő, hogy ide jelenjen meg Uchanszki is, de ez, azon szín alatt, hogy aggott, 's beteges, késkedett jövetelével. Báthori ezen válaszszal nem elégedett meg, hanem tudtára adatta a' Primásnak, hogy Loviczra fogna hozzá menni. Ezt értvén Uchanszki, hirtelen jelene-meg Varsóban 's mint-hogy a' Császár mindedig nem jött el, sok Nagyokkal letette a' hűség' esküvését minden kifogás nélkül. Ezt követték Lithvániának követei is. Egyedül a' Burkus-Rendek, 's nevezetesen Danczig városa maradt a' Császár' részén.

Báthori mingyárt uralkodásának elején a' Lengyeleknek némelly kelletlen szándékaikat, bölcs elintézése által semmivé tette; 's készen állott a' békételenség' legkissebb szikrájának kioltására. Minthogy pedig Báthorinak ez előtt sok személyekkel vala köze Erdélyben, kik a' Római-katolika hiten nem valának, ezért Religióját kétségbe kezdék a' Lengyelek hozni; e' végből Crancov Püspök is emlékeztette Báthorit, hogy a' R. katolika hithez hív maradjon; a' Király ezt felelé: „Köszönöm az Istennek, hogy még Familiámból egy sem találkozott, ki a' katolika Religiótól elállott volna; 's bár az ó hitet majd egész Magyar-ország elhagyta, a' Somlyai

Familia hív maradt mindenkor a' Római Szent-egyházhoz." Bazil János szemére veté, hogy ő nem királyi vérből származott, hanem közön-séges Rangból vette eredetét; mellyre Bátori így felelt: „Nagyobb dicsőségemre válik az, hogy tulajdon érdemeim, nem pedig anyámnak méhe tettek Királyá.” Végre Bátori az első Ország-gyűlésen ilyen formán terjeszté a' Rendek elejébe szívének érzeményeit: Külföldi vagyok én, egy szabadon született Férfú, 's minekelőtte ezen országba jöttem volna, sem az eledelnak, sem a' ruházatnak szükivel nem voltam. E' vég-ből szeretem szabadságomat, 's Istenemnek se-gedelmével fenn fogom azt mindenkor tartani! Ti általatok választattam Királytokká; kérés-tekre, 's kívánságtokra jöttem ide, 's a' korona általatok tétetett homlokomra. Én tehát nem költött, nem festett, hanem igaz Királytok va-gyok, uralkodni 's parancsolni akarok! — Ti vagytok az én szabadságomnak védelmezőji, de azt nem akarom, hogy tanítójim legyetek. Lé-gyetek szabadságtok' őltalmazóji, hanem úgy, hogy azt visszaélésre ne fordítsátok.” Ezen nagy-szívú kinyilatkoztatása a' legjobb következe-seket szülte, 's a' Nemzet naponként hívebb, 's bizodalmasabb volt a' Királyhoz.

Megszerezvén e' szerint Bátori Királyi-szé-kének a' szükséges bátorságot, azok ellen for-dult, kiknek nyakasságok a' fegyverrel való élést megkivánta. Elűzte szerencsésen Lands-

kron várából ellenségeit, egy szerencsés ütközet által Dessaunál, 's megszállás által, melly néhány holnapokig tartott, Danczka városát is meghódította, melly mind ez ideig nyakasan hajolt Maximilian Császár' részére. Danczka Városa' megszállása közben történt, hogy Bátori kevés kíséreléssel éjnek idején menne a' város' bástyájához, hol őt egy valaki intette, hogy illy veszedelemben magát ne ejténé. Bátori hideg vérrel ezt felelte: Mellyik Krónikában olvastad, hogy egy Lengyel-Király valaha lelövetett volna?"

Győzedelmes megtérése után Ország-gyűlést hirdetett Varsóban, mellyen az az igazság' kiszolgáltatása, melly azon időközben, hogy Lengyel-országnak Királya nem vala, igen megbomlott, jó rendbe, 's karba helyezettette. Ezen Ország-gyűlésen a' Lengyel-Nagyok Bazilovics, Moszkva' Nagy-Herczege ellen háborút határozták azon erőszakoskodásáért, mellyet Lengyel-országba rohanván elkövetett; ezen végezést Bátori helyben hagyta, 's három esztendeig szerencsésen háborúskodott. Mingyárt első esztendőben, u. m. 1580-ban meghódította Poloczkot, Nagymező (Velikiluki) Sokolt, egyéb helyekkel, bár melly hűtelenül is hagyattatott el a' Tatároktól, 's előmozdulásaiban hátráltatott. Hogy azonban Moszkva ellen a' Svéd Király is egyesült vele, 's Ivanogrod egyéb helyekkel hatalmá-

ba esnének, megalázkodott Bazilovics, 's béke-czikkelyeket ajánlott Báthorinak, mellyek között vala ez is, hogy őt ezután Testvér-névvel akarja hívni, de Báthori azt mondá: hogy ő ezen nevezettel keveset gondolna, 's csak Lieflandiát kívánná vissza, 's ezért indított volna háborút." Így tehát el valának ismét a' béke' alkudozásai szaggatva, 's a' Király öszre új sereget gyűjtött. Bévette Ostrovát, 's Pleskow városát, noha az esztendőnek leghidegebb szakasza folyna, olly kemény ostrommal gyötrötte; hogy az ellenség valódilag kinszerítették a' békességről gondolkodni, egész Lieflandiából, Poloczka Herczegségéből, 's a' Velisi környékből kitarodnék: Így hódoltatta meg újjolag a' Lengyel-Király — egy Magyar — mind azt három esztendőknék el nem folyások alatt, a' mit Bazilovics 30 esztendő' elforgások után nem tsekély vérontással szakaszthatott el az Országtól.

Nem sokára ezután Báthori, V. Sixtus Páának, 's Fülep Spanyol-Királynak egy feltételt ajánlott, melly szerint bizonyosan meglehetne a' Törököket győzni. Nevezetesen ő a' szárazon kívánt a' Török' nyakára menni, a' Pármái-Herczegnek a' Hellespontuson keresztül kellett hajójival evezni, 's Görögországban kiszállani. Ezen okból Báthori 1586-ban újjolag Gyűlést hirdetett, hogy ezen feltett szándéká-

ról a' Rendekkel közelebből értekezzen, 's testvérének fiát Andrást a' Cárđinalist, nem különben Bóldizsárt Lengyel-Indigenává tesse, 's így utat nyithasson nékiek a' fényes méltóságokra Országában; de míg ezen feltételével foglalatoskodnék, terhes nyavalyába esett, melly azon haragból következett, mellyel Riga' lakossai ellen felindult azon hírt hallván: hogy a' Gergely' Kalendáriumát elfogadni nem akarják, 's ezen nyavalya kiölelte őt Deczemb. 12-kén 1586. évetének 54-dik, országlásának 10-dik esztendején az élők közül Grodnóban Lithvániában. Országának csendességet 's békességet hagyott. Utolsó szavai ezek valának: Uram a' té. kezeidbe ajánlom az én lelkemet! Elsőbb Grodnóban, két esztendő mulva pedig Krakó Várossában fényesen temettetett el.

Báthori a' bölcsességről, 's igazságszeretetről nevezetes Herczeg volt, a' gyönyörűségnek, 's könnyü életnek ellensége, — jó katoná, ellenségeinek rettentője, barátinak csudálta volt. Ezen régen szenvedő tartománynak visszahozta hajdani boldog állapotját, várakat építtetett, templomokat állíttatott, 's iskolákat fundált. Ő maga igen tudós volt, de akár úgy beszéllet mint Terentius; kitetszik szép deáksága, 's mély bölcsessége leveleiből is, 's azon beszédekből, mellyeket a' Lengyel-Rendekhez több ízben mondott, 's az idő nekünk

fenntartotta. De nem szorúlt ő a' mi dicséretünkre, csak néhány szavakat kell a' Kronikákból előhozunk, 's ezek elegendők lesznek, hogy az ő nagy tetteit a' legdelibb fénybe helyheztesék: „Bátori, Lengyel-országi Király — így hangzanak ezek — felülmulta buzgóságával a' Papot a' templomban, a' polgári foglalatosságokban több vala mint Király; az ítéletekben több mint Senator; a' törvénykezésben több mint Törvénytudó; a' harczokban több mint Katona; az emberi gyarlóságok' elnézésében, 's azok' rút formájának megbocsátásában több mint Férfiu. A' köz-csendességnek óltalmazásában több mint Polgár. A' barátságban több mint Barát; a' társaságban elevenebb, 's engedékenyebb egyszer'smind, mint más. Egész életében több vala ő, mint egy világi Bölcs.

1.

A R I A D N E.

Esvén értésemre, olyanoknak is tanáltatása, kik miképpen a' nép mondani szokta: a' napban is hibát lelnek, hogy már, elméjeket mutogatni akarván; feltett dolog tehát előttem megbizonyítani, nem csak a' hoztam törvénynek mindenkor csalhatatlan, és tökéletes voltát; hanem azoknak is, kik a' soha senkitől által nem látott törvények hozzásának, nagyon nevetségesen képzelik magoktól is kitelhetését, bedugni a' szájokat; és még azoknál is elébb pedig, valami olyan új törvénynek behozása is óhajtasom; melly a' beszéd gazdagításnak lábára semmi béklyókat sem vetvén is, a' már adott törvénynek nem csak nagyobb erősséget ajándékoz; hanem annak csalhatatlan voltát is világosságra hozza; nem különben, némelly ide tartozó észrevételeket is, kívánságom közzé szórni ezen értekezésnek.

Vegye vizsgálóra tehát, nincsen ellenemre, maga a' megpukkadó kajánság, az előállítottam példákat; ha nem fognak é tökéleteseknek tanáltatni, egygyen kívül mellynek helyét kettővel fogom kipótolni. De mindeneknek előtte, az új törvénynek előmutatását látom szükségesnek. Imé tehát az a' tellyes bátorságba helyezettő törvény.

A' szó-származtatásban, vigyázattal kellek lenni a' dolgoknak belső rokonságára is; és csupán csak az olyan szavakat lehet a' példa után származtatni: mellyek hozzá belső, az az: értelembéli vérséggel is tapasztaltatnak viseltetni. Igen is

a' megkivántató atyafiságot külsőre is osztom, belsőre is. Mikor mindenikről, minden legkissebb hozzátétel, elharapás, és változtatás nélkül, ugyan azon szavakat el lehet mondani, a' tisztaságnak minden csorbúlása nélkül; miképpen a' mutatam példákban esett, még a' csak külső rokkonság; már mostan a' meg nem nyugtatja szívemet, és belsőt is kívánok: mellynek csalhatatlan jele, a' szavak értelmeinek is egymással rokkonságban létele. Mivel már akkor a' nemzet nyelvének kívánja-meg belső alkottatása, ugyan azon szónak, ugyan azon gyökértől, ugyan azon végezettel, és ugyan azon értelemben való származtatását; és így ezen a' törvényen, a' csalhatatlanságnak nemes bélyoga rajta. Hibába esnék pedig, ki ezen szorítani látszó törvényre, szó-apasztó tulajdonságot fogna; mivel én ennél fogva is, húszezer, sőt negyvenezer tökéletes új szóval is győzném bővíteni a' Magyar ajakot. A' ki megkésérti, tapasztalásból fogja tudni, szavaimnak igaz voltát.

Már mostan tehát, az új törvénynek előadása után, essenek vizsgálás alá, nem bánom, az adott példák; és így először a' növények. Már ebben vallyon micsoda szem fedezné fel valami nemét a' fogyatkozásnak? Hiszem a' példa reá a' termékeny; mi annak a' gyökere? a' termésnek gyökere, hát a' termés micsoda? természetes tulajdonság; hát a' növés micsoda? az is természetes tulajdonság. Belső, külső atyafisággal vagynak tehát egymáshoz; ha tehát a' magyar-beszédnek természete, a' termékenynek a' termés' gyökeréből, és ékeny végezettel való származtatását kívánja; tehát úgy gáncsatlan tökéletes szó a' növény is; mivel az is külső belső rokkonságban lévén vele, a' növésnek gyökeréből vagyon, ékeny toldalékkal lehúzza, és ugyan azon esetben, és így szava sincsen

ellene az irigységnek is. A' jelentése is az új igének, nem csak az én szelem, miképpen a' szorongálóknak szokása hozza magával; hanem a' példa maga mutatja azon értelmet; hiszem, ha az, a' mi nagyon hajlandó a' termésre, termékeny; tehát az, a' mi nagyon hajlandó a' növéstre, sem lehet egyéb, hanem növékeny. Hol tehát a' fogyatkozás? Illyen; sokaknak tudom nem inyjekre lévő, sanyarúságig szándékom menni minden új szóval; mivel a' nyelvet rontani, vérzenék belé a' szívem. Nagyon meggondolva lépem ezen a' mezőn.

Mostan a' növéketlenül a' sor. Hát e vallyon kivető é? No lássuk: A' terméketlen csak olyan természetes tulajdonság, a' millyen a' növéketlen, belső külső atyafiságban vagynak tehát egymással; miképpen tehát a' terméketlen, a' termésnek származik gyökeréből, éketlen toldalékkal; éppen úgy kell a' növéketlennek is, a' növésnek gyökeréből, és ugyan azon végezettel sarjadzani. És értelem is gáncsatlan vagyon neki tulajdonitva: mivel ha az a' terméketlen, a' mi kevésbé hajlandó a' termésre; akkor már az nem jöhet kérdésbe sem, mi lesz a' növéketlen, és így, ez is hibátalan ige.

.Ismét a' harmadikat veszem elő, melly a' porladékony. Itt is ez a' példa töredékony, természetes tulajdonság; a' porladékony is az, és így vérség vagyon közöttök. Jól jön tehát ez, az elporlásnak gyökeréből, és adékony végezettel; mivel a' külsőképpen, és belsőképpen rokkon példa is, az eltörésnek származik gyökeréből, edékony toldalékkal; és így ennek is, úgy léttét, a' nemzet nyelvnek kívánja-meg sajátsága. És jó az értelme is; hiszem látod mi lesz a' porladékony, ha az a' töredékony a' mi könnyen eltörik. Vagyon é tehát valami legkissebb kifogás is ezen szavak ellen? Vallyon a' hívatlan szófaragóknak gízgazza, ekképpen

vagyon é készítve? Vallyon megütik é azok ezen mértékét? Kár volna megnem késérteni! Soha sem fehérebb a' hó, hogy sem mikor koromra hinted. De ha annyira nem ereszkedel is belé a' dologba, még is halálra ölelheted a' vakondok sereget: imé kezedbe adom őket, szorongassad-meg, és ki se bocsássad őket karjaid közzül, míg véreket nem veszed. Nyitná-fel tehát, és engedné által a' fülét, a' ki érdemlett utálatot érez magában azok ellen, kik feszített erővel iparkodnak nyelvünket az Aügiász óljához tökéletesen hasonlónvá tenni, mivel a' dolognak ez a' gyöngye. Illyen tudakozódásokkal tanálad meg tehát őket:

Vallyon tudnák é csak annak is valami kis okát adni a' zavarosban hálászóknak, mi okon vetik ők inkább egygyik, hogy sem másik toldalékot, rossz szavak' végére? Tudni illő, a' szerény, mi végből éppen szerény; és mi okon nem inkább szereg, a' hogy öreg; vagy szerpe, vagy szerbe, vagy a' mi kedvesebb hangu lenne, mi okon nem szere, avagy szerész? Hát az uradalom, hibásabb lenne é így: uralom, vagy urag, vagy a' mi a' fülnek tetszőbb volna: urza? Mi okon hát épen uradalom, mikor amollyan hangu magyar igék is tanálkoznak? Hát a' példány, mi végből csak épen példány, és nem példág, vagy példátal, vagy példádalom; vagy a' mit a' fül inkábbhallana, példász, a' hogy kárász. Szurkáljad őket, hadd szólaljanak meg! De úgy é egy szót sem tudnak felelni csak erre is a' bünön kaptak! Bezzeg nem azonképpen vastagítom én vagyonunkat; hanem, távol legyen a' büszke kérdés, mindég eszemen járva, és mélyen gondolkozva lépem előre azon a' tövisses ösvényen. Nálam például, a' növékeny, csak növékeny lehet, és más nem: mivel azon képnek előmutatására, nincsen több példám egynél; melly a' hasonló végezetű

termékeny. Épen azon okokból, nem lehet egyéb növéketlen sem, és a' nevelvény; csak növéketlen, és nevelvény: mivel reájok illő más példákat nem tudok; ezektől megválva: terméketlen, és tanítvány. Már pedig ilyen szorosán származik gyanútalan példából minden szavam, bár vizsgálja-meg akárki. Csupán akkor lenne szabad oda lökni akármi végezetet a' gyökérhez, ha egygyik sem bírna semmi bizonyos jelentéssel, melly csak visszafelé való, a' hízkelkedőbb hangot pedig csak a' csalhatatlanul, de mondom, csalhatatlanul azon értelmű toldalékok között, engedtetik megválasztani. Ezekben mutatja-ki magát a' józan ész; de ezek azokon nem törődők, fintorgatják orraikat az a'féle szemfülségre. Ők csak a' széltől kedvellenek teherbe esni, miképen az Arábia nemes paripájai; és éppen a' miatt nem is csuda, ha mindég megvetnek, és idétleneket csikódzanak.

Kedves Nemzetem! Nem de nem, az Istenek láttak bennünket ezen gyarapítókkal; kik illy kívánatos igékkal áraszták-el nyelvünket? Törüljed-ki már semeidből az álmod! zárnád-ki, és tiltanád-el törvénnyel a' diadalmason meggyőzött, és betorkoltatott kábaságot, melly haladásodnak iszonyú gáatot vet. Valóban megérek már ez a' konkoly a' tűzre, és szörnyűség az aratás' közepén szenvedni. Forgassad-ki székeiket nyelved pusztítóinak, és igaz ügyedben izzadozó hű fiaidat fogadjad miképpen érdemlik. Hadd örlődjék-ki már egyszer a' dolog! süljön-ki az igazság! választassék-el a' setétség a' világosságtól azon színűség, és olajágas öszszetartás uralkodjék a' szerzői világban! Öszsze kell bocsátani a' két feleket; adja-elő egy húzomban, de mondom, egy húzomban, mindenik rész minden okait; akkor álljon középre a' Nemzet, vegye-elő ítélő hatalmát, és adjon bírói szózatot:

láttassék törvény, hozassék ítélet felette és adassék tudtára hitelesen a' közönségnek, mellyik szakadásnak méltó utánna lépni, és az alább forduló neme a' munkálkodásnak, vettessék kemény tilalom alá, országos rendeléssel. Vagy talám, merész tanács ez előtted? én bátorságosnak látom: mivel én a' nemzet okosságához tellyes bizodalommal viseltem, és tudom, hogy az szép nyelvét, az a'féle emberkéktől, a' millyenek a' szüzesség utálók, elgázoltatni soha sem fogja; el vagyon téve ez a' reménység az én kebelembe! Csak egy törvény kívántatik mondom, és a' magyar mezők azonnal irigylendő holdog szinekkel ki fognak virágozni! De addig lehetetlen egy tapodtat is moczczeni előre, míg egy padon ül a' tévedés a' józansággal. Borzad a' természet azon a' visszavonás álnok agyában költött, tökéletlen fogásra; melly a' nemzetnyelvének valami magossabb kifejtődését igéri, ha tovább is megszenvedtetik azon fa, melly már közel ötven nyarat érvén, még is soha, de csak egygyetlenegy, érett gyümölcsöt sem hozott, pedig egy nem sok. Boldogtalan sejtés! ez szakasztott olyan vélekedés, a' millyet az a' tartomány követné: melly a' tolvajokat, gyultogatókat, és gyilkosokat, nem csa' megkémélné a' hóhér markától; hanem még csak meg se rekesztené a' gonosztévőket, de a' jámborokkal hadná szabadon nyájaskodni, hogy az erkölcsiség jobban kifejtődjék? Ki utazná-be mosolyodás nélkül azon hazát, ha ugyan engedné az aggódás? Én mondom, hittem hiszem, nem csak ügyemnek igaz voltát, de a' Nemzetnek belátással bírását is; és ugyan azon okból ítélet alá bátorkodom eresztetni a' dolgot. De külömben is, csak már egyszer vétessék országos vizsgálás alá ez a' főfő, sarkalatos kérdés: veszen azután a' koczka, részemre, akár hatot, akár

vakot, megnyugszom rajta. Még egyszer ajánlom, öszsze kell bocsátani az ellenkező feleket. Hanem a' dolog eligazításának, a' mennyire hatalmokban lesz, ellene fogják vetni karjaikat azok, kiknek csak veszteni lehet, és már csak abból is meg fog tetszeni: kik azok, a' kik nem bíznak állításaikban.

Nem látom által, mi tilalmazna engemet, ekképpen sorba felszedni minden adott példát; a' mondott egynek hijjával, és a' legsáppadtabb acsarkodó irigységnek ellenére is megbizonyítani; mindenik gyökerének, toldalékjának és értelmének, a' magyar beszéd természetén való szoros épülését; ha a' mindenek között legbecsesebbet, az üdőt, heában vesztegetni sajnosan nem esnék. De mivel annak látásához minden hozzá juthat, kit a' természet csak középszerű elmével szeretett is; tehát elmellőzöm, és inkább némellyeknek valami szükséges észrevételeket vetek utána, nevezetesen négy példákra fognak lenni megjegyzéseim.

Azok között első a' vágat; a' vágat ugyan azon igéknek számából való, mellyekben maga az irigység sem látna hibát, de mivel könnyebbecskének kiabálhatná a' garázdálkodó; tehát felváltom meszsze járóval, és a' mellett, nem csak gáncsatlan igével, de ollyannal is, melly tetemes szépséggel ajándékozza meg a' nyelvet, és a' melly után már többek, tilalmas úton is eredtek, a' józanoknak nem kis nevetségére. Ez a' példa álljon tehát a' helyén: hegyély, és virágály. Hiszem, ha a' lapos vidék lapály, tehát a' hegyes vidék is lehet, a' tartó vagyok, hegyély, és a' virágos vidék is virágály; ezek belső atyafisággal is viseltetnek egymáshoz, mivel tájéknak a' neme mindenike. Így tehát út lehet már mutatni a' csupán szép hangú, de törvénytelen viránynak, mellyre példát, nincsen a' ki tudna adni, sem pedig az régi írásban soha

elő nem fordul, sem helység, de még csak egy sem ösméri a' két Hazában; ámbár némelyek nagy hamissan, egész Vármegyére is reáfogták, de végére jártam. Ez a' példa sok ékes festői szavakkal csinosíthatja nyelvünket, már pedig két kézzel kell kapni az efféle nyereségen.

A' második példa, melyet nem hadhatok szó nélkül, a' lövedel léssen. A' lövedelre is én ugyan olyan példát adtam, melly az akkori törvényeimnek eleget teszen, hanem mivel nekem mindenben a' lehetséges tökéletességre szokásom szaggatni; tehát fel nem tanáltatván benne, a' példájával való értelembéli rokkonság, elsepri karom már mostan ezen szavat, és helyébe más kettőt adok ugyan azon értelemben, tudniillik ezeket: lövél, és löveték, vagy is lőték. Igen is, ezek tökéletes szavak, mivel ha az, a' mivel kötök, kötél; tehát az, a' mivel lövök, lövél. És azok között a' belső vérség is meg vagyon; mivel a' lövés, külső cselekedetnek a' neme, a' milyen a' kötés is, ellenben az az előtt adott példa, az eledel, nem hat-ki a' külső dolgokra, és a' miatt már mostan tartok az azon szóval való étéstől; ámbár talám más rosta által nem hullatná. Így jó a' löveték, vagy is lágyítva, lőték is, minthogy, ha az a' mivel mérek; mérték, tehát az, a' mivel lövök, lövték; vagy is a' szükséges lágyítással, löveték, akár pedig lőték, mivel a' löv, mostan lőnek mondatik puhábban, jóságára pedig ennek is elég bizonyosság, a' példájával értelembéli atyafiságban is létele. Nekem a' hibázásomat megösmerni szokásom; de a' helyre pótolásától sem vagyok soha idegeu. Már tehát ebbe sem akadályoskodhatik senki belé.

De az iralékot is fel kell hozni. Ezen lelkes szónak, mellyre a' szükség nagy, azon okból nem tulajdonítatott általam bizonyos értelem; mivel az háromféle jelentéssel is bírhat. Azok között leg-

főbb azon neme a' tanu-levélnek, melly a' halálra váltaknak végső akaratján, változtatásokat teszen; de azon meghatározott értelemmel, csupán valami ollyas társaság ajándékozhatná-meg ezen szép szavat; mellyre a' Nemzet, és pedig törvényesen, minden ollyan szabadságot reáruházna, mellyel minden népnek közszokása, saját nyelvén bír. És ez, mindenkor szemed előtt forogjon, mikor több értelmű igére tanálándasz, a' mit nem lehet eléggé tanácsolni, a' vigyázás' hijjával lévőeknek.

Utóljára, hadd szólok már a' könyves, és leveles származtatásokról is. Azokon nem volna helyes, egész, könyvekkel, és levelekkel megrakott szobákat, vagy még egész épületeket is érteni; mivel arra a' példa nem ad engedelmet; hanem csak ollyan ajtó szabású, könyvekkel, és levelekkel töltött alkotmányokat; a' millyen szokott, közönségesen, birtokokban lenni a' magánosoknak; és hasonlít a' példájához, egész szobáknak senki sem ad tálás, sem kanalas nevet. Azomban a' könyves, és leveles, reá fog ragadni egész szobákra, és épületekre is; de más, és mostan nem ide való példák után.

Mostan azokra nézve, kik szemeket behúnyják, látni nem akarván, és füleket bedugják hallani nem kívánván az igazságot; egy két szóval, felhozott példáimnak nyomósságát is előadom. Igen is, azok jobbára tudós szavak, mellyek után, rég az üdeje miolta esdeklik a' Nemzet, és ennél fogva, minden tudós szavakat lehetséges lesz, a' köz életből vetteknek példájára származtatni, miképpen ezeket. Vagy talám nem tudomány a' természet, történet, fű-ösmérés, erdő-ösmérés? Vagy nem azokba tartozó tudós nevek, a' növékeny, növényetlen, porladékony, erdész, bekövedzik? Hát a' törvény-tudomány, a' hadi-tudomány, nevelés, építés, ki vagynak zárva a' tudományoknak számá-

ból? Vagy talám nem azokba tartozik: az iralék, lövél, nevelvény, kövedék? Nem? Vagy nem tesszik ezek nagyobb részét a' tizenkét példának?

De nem hagyom, szánakozásból, jó szívből származott intés nélkül, még a' harapdálókat sem. Minden harapdálás által, sebet kap a' fül, belé kél; már pedig a' kinek borostyánnal kívánsága diszesíteni hálántékját; az minden mások felett való tisztelettel viseltetik a' fülhöz, és annak oltárára legbövebben halmozza temjényjét. Csupan az ilyeneknek munkája fogja megvallani az üdőt, a' szóharapdálásnak bére pedig a' por, meg a' moly, és a' pártatlan feledékenység.

Már végre nincsen egyéb hátra semmi, hanem az irigységnek száját bedugni, melly a' Philoxenosznak iszonyú következésü, a' magyar szónak, sőt minden nyelveknek rontását tökéletesen elakasztó, minden beszédet, nem csak a' miénket, csudálatosan meggazdagító találmányját könnyűnek, magoktól is kitelhetőnek, minden okos ember előtt régen ösméretesnek rebesgetik, nagyon nevetségesen. Egyszerü az, bizonyosan, és természetes is; miképpen minden nagy tanálmány, mellyek közzül mindenik könnyűnek látszik, mivel a' természet beira minden tetemes igazságot, minden józan elmébe; de hány száz esztendő alatt születik csak egygy is ezen a' csillagon: kinek ő engedelmet ad betűjeinek olvasására? A' mások által már kitaláltatott nagy tanálmányokat, könnyűnek gondolni, és kiáltozni, valóban nem jár semmi nehézséggel; de legelőbb látni által a' nagy igazságokat, az ám a' hadd el hadd. Az olyan gondolkozásúakat én két részre osztom: olyanokra, kik soha sem bátorkodtak a' közönség' elébe kiállani, és így magok kimondották magokra az ítéletet, mivel vallyon ki hinné őket minden írók felett, főképpen mikor

azok között Óriási elmék is tanálkoznak; és még minden Nemzeteknek Írói felett is, bölcselkedni? Igen is az olyannak minden élő, és kihalálozott Nemzeteknek Írói felett volna szükséges bölcselkedni, mivel a' Görög-tartomány is hozza hívatlan szófaragókat, és a' Németek, és mások sem maradtak azoktól egészen tisztán, még sem vágta-be sehol senki azoknak útját ezen törvénnyel, és példakkal, bár mindenütt buzogtak is az okosabbak a' gonosz ellen. De különben is, mi okon nem hozza-be mindenütt kívánatos gazdagságot született nyelvébe, ezen az úton, azon idegen Író; ha nem fekvék szemeinek határján túl a' törtem ösvény? Lehet é már annak valami kis okát álnokkodni ki? és olyanokra, kik tettek valamit jegyzésbe. Ezek újra kétfélék: olyanok, kik iparkodtak dúsabbá tenni született nyelveket; vagy a' kiknek ahoz soha sem vala elég bátorságok. Azok között kik valamit mertek, mellyik az, a' kinek száz annyi sár nem csorgott volna tollából, és habarék, a' mennyi arany? és így száz annyit nem ártott, a' mennyi jót tett? ha ugyan esett, minden érdeme nélkül, vaktörténetből, talpára egykét szava. Kicsoda az? nagy kívánságot érzek magamban, hallani a' nevét! A' ki pedig sem jót, sem rosszat nem származtattott, éppen avval mutatta-meg mennyire ösmérte az én tanálmányomat. Mi okon dugta hát zsebébe a' kezét? mi végből nem sietett annyira rongáltatott nyelvének oltalmára? midőn az őt széljel bocsátott hajjal, könnyübe lábbadott szemekkel, karjait fejére kolcsolván hívta segítségül? Hogy nem esett meg rajta a' szíve? És másképpen is, mi okon nem gyarapította számos szép sarjadzásokkal, bátor eleinek gyönyörű ugyan, de tudós szavakra nézve szűk ajakát? Éppen ezeket tudakozhatná az ember azoktól is, kik ne talám a' hoztam törvénynek magok

előtt is ösméretes voltával kérkednének, ámbár nekik soha, még fiúi tartozó kötelességek sem tudta felválni nyelveiket. Írásba semmit sem foglalni, nem hiba, mivel sokfelé ágadzik az érdemnek útja; csak másképpen rója-le emberi kötelességének adóját; de másoknak nagy találmányjait, minden legkissebb ok nélkül, olcsárolni, több a' hibánál. Mi okon nem szakította tehát félbe halgatását, jól látván milyen a' szükség tanácsára? Mi okon? ha olyan jól tudott volna tenni a' bajról? Vagy nem mere, általlott tollat szoritani ujjai közzé? De nincsen a' ki tartana a' gyengébbektől? Hihető é az?

Ezekből, nagy könnyen általláthatják a' valamiről ítéletet hozni képestek, mennyi haszonnal gyümölcsös, távol legyen a' dicsekedés, a' Philoxenosz; melly legelőször gyultott szövétneket, a' származatóknak borhanyagos, és holdatlan, és csillagatlan éjjelében; legelőbb mutatta-meg ezen elláthatatlan tengeren evezőknek, az éjszaki csillag' hasznát, legelőbb oldotta-le a' kendőt, ezen vakon vívóknak szemeiről, hályogjokat levette, és legelőbb nyulta azoknak késértő követ, és rostát; a' Philoxenosz mondom, mellyben minden benne foglaltatik, a' mi után, a' hozzá értő, rég az üdeje miolta sohajtozik, feltanáztatván benne tudniillik a' törvény, példa, és határ; még egyszer mondom, könnyen meglátszik ezekből, mennyi hasznot hozott a' Philoxenosz; mellynek feltűnése nélkül, minden bizonyal, zürzavar, és utolsó szerencsétlenség érte volna szép nyelvünket. — (?)

ORMÓS JÓZSEF.

(?) Ezen értekezésben, a' ne talán különködésnek tetszhető, Írásmód, és felhordott állítások' helybe-hagyását, vagy félretévését, az Írás-módban és Szó-származtatásokban jartas-költés Horunk' tisztelt Írójának bölcs ítéletjek alá ajánlja

a' *Minerva' Red.*

2.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.

(Folytatás.)

Huszonhetedik Levél. Polyklét Krántorhoz.

Arany — ezüst — rézpénzek valóságok, és számlálás végett képzelttek.

Rómába érkezvén midőn vivő székekből kiszálánk Cnejus Octáviusnak egy szabadosával találkozáink legelsőben, ki bennünket az ajtóban várt. „Uram, így szólla ez Luciushoz, méltoztassál velem jönni: az van nekem megparantsolva, hogy új lakhelyedre vezesselek, minthogy az, a' mellyet eddig birtál, nem illik mostani sorsodhoz.” Bámulva néztem úti-társamra; nem tudtam, hogy itt a' fő rendű ifjakra, mihelyt férfi ruhát nyernek, új ház-tartás bizatik, 's hogy az olyan attól fogva egy bizonyos függetlenségben, noha mindenkor szüleinek titkos felvigyázása alatt él. A' szabadságnak ezen néme semmi sérelmére nem szolgál az atyai hatalomnak, melly szent alapon marad építve, csak az új polgár házi életére szünik-meg befolyással lenni.

Lucius nem annyira látszott meglepetve lenni, mint örülni. „Édes Polyklétem, monda mosolyogva, nem tudom, mit akar ez az ember, de el ne

felejtsd kérlek, hogy mi elválthatatlanok vagyunk 's hogy javaink egymással közösök." — A' szabados a' háznak egy még eddig lakatlan részébe vezetett bennünket, melly távollétünkben sietve elkészítettett 's rendbe hozatott; a' vezetőnk előttünk ment, mi halgatva utánna mentünk. Az elő-szobákban sok rabszolgák ültek padokon 's bémenetelünkkor nagy tisztelettel felkeltek előttünk. A' legbelsőbb szobában maga a' Consul volt. Ez minek-utána Luciust forrón megölelte 's tőle azon méltó öregnek, kitől jöttünk, állapotjáról gondosan tudakozódott, így szólla méltósággal: „Te édes fiam a' férfiak' sorába léptél, uj állapotod uj kötelességeket ád néked is, nekem-is. Romai polgár lévén mától fogva illendő méltóságban tartozol magadat a' nép előtt mutatni, 's én módot tartozom arra szolgálatni. Eleget tettem-é kötelességemnek, azt te fogod megítélni, részemről jövődöben fogom meglátni, mint tellyesíted te a' tieidet. Ezen lakhely a' tiéd; tiéd lesznek ezen rabszolgák, ezeknek eddig türhető sorsok volt, reménylem, hogy urok' változása után sem lesz okok, panaszolkodni. Életed' első esztendeji az engedelmességnek voltak szentelve; ideje, hogy parantsolni is tanulj. Olyannak mutasd magadat a' Római nép előtt, a' millyenek egész életedben lenned kell; légy eránta szánakozó, adakozó, söt pompázó is. A' nép előtt való kedvességnek megnyerésére legnemesebb mód az, ha azon nyomorúságot enyhítjük, melly alatt részszerint saját hibája részszerint a' sors' mostohasága miatt szüntelen nyög. Ő soha sem érzékellen az olyan adakozás eránt, melly nemes szívüségből származik, azoknak, kik' kedvét és voksát ajándékok keresik, megbotsát; azokat pedig, szeretve tiszteli, kik bőkezűségekben igaz jó akarat által vezéreltetnek. Isten hozzád Lucius! Isten veletek

mindnyájatokkal édes gyermekeim! fontos dolgok a' Senátusba hivnak; estvére vatsorakor együtt leszünk, ismét lesz örömöm látni fiamat és barátját. Ha vendégeket akarsz hívni, azt kívánom, hogy válogatottak 's ne nagy számmal legyenek." Ezen szókkal elment a' nélkül, hogy Luciusnak időt engedett volna a' megköszönésre.

Halgatva nézett reám Lucius, sokkal inkább megvolt indulva, mint sem hogy érzéseit kifejezhette volna. Ezen szivreható eset' látásánál, az én megindulásom is nagy volt, mellyet a' magam állapotjának hirtelenül eszembe jutása még elevenebbé tett. Oh Lucius, felkiálték sóhajtva, szeretetre méltó fia egy olyan atyának, ki hasonló jószágú és nemes szivü atyámra emlékeztet, örüj teljes mértékben azon boldogságnak, mellyre én is hivatattam, de mellyet a' sors tölem elragadott. Felelni akart, midőn Octavius' házi számtartója belépett, több rendbéli számadó könyveket hozván hóna alatt 's késértetvén két, a' mint látszott nagy teréhvél jövő rabszolgáktól. Lucius Octavius! így szólla, az én Uram azért küld engemet hozzád, hogy adjam tudodra, millyen rendeléseket tett légyen reád nézve. Parancsolatom van jelenteni, hogy mától fogva te fogod jövedelmeit húzni azon jószágainak mellyeket a' Volscusok tartományában Antium és Norba között bír; a' jövedelem ezen szempillantattól fogva a' te költségeidre van szánva, de minthogy annak kifizetése még egynéhány hónapok mulva esik, a' Consul pedig egy nappal sem akarja vele való élhetésedet hátrálni, azt parantsolta: hogy adjam kezeid közzé az utolsó esztendőbéli egész termésnek készpénzbeli árát. Imhol vagynak számoló könyveim; tudd-meg ezekből jószágaidnak mivoltát; vizsgál-meg figyelmesen a' bévevéseket és kiadásokat,

's megfogod látni, ha jószágaiddal híven gazdálkodtam-é.

Ekkor felnyitván nagy számadó könyvét, így szólla: Ime ennyi költ-el a' rabszolgák' és barmok' tartására, az épületek' igazítására, az adófizetésre. 's a' t. Ugyan ezen levélen látod másik felől a' gabonabeli, borbéli, olajbéli, hüvelyes veteménybéli, 's mindennemű gyümölcsbéli termést; az eladott juhokból, gyapjúból, mézből bejött pénz csak-nem egészen ugyan annyira megy. Ha a' bévételből a' kiadást lehúzzuk, tiszta jövedelemnek száz ezer denár marad, melly summát ezennel elődbe fogom számlálni.

„Édes Pollióm, felele Lucius, sokkal többször hallottam az atyámtól hűséged' dicséretét, mint-sem hogy benne csak egy szempillantatig is kételkedhetném. Számadásodat előmbbe terjesztéd, bizonyos lehetsz jóvá hagyásom felől, elfogadom azt, 's ezenel alája írom a' nyugtatót.”

„Uram felele a' számtartó, bizodalmad meghatja szivemet, nagy betsületemre válik, 's merem hinni, hogy arra méltó vagyok, mindazáltal reménylem, hogy jövendőben nagyobb figyelemmel megfogod bévételeim' és kiadásaim' lajstromát vizsgálni. Ugy hiszem ugyan, hogy mindenkor hasouló pontosságot fogsz benne találni; de a' megvi'sgálás által jobban megesmered jószágodnak 's a' gazdaságnak állapotját, 's bizodalmad még nagyobb örömmre fog válni, ha béléltásodon 's meggyöződéseden épül.”

Ekkor egygyik vele jött rabszolgától elvett egy füz-vesszőből font kosárkát 's Lúcius eleibe tette így szólván: „ebben a' kosárban van kilenczven ezer denár, három ezer darab arany-pénzben.” Azután a' másik még nagyobb teréhvel lévő rabszolgának intett 's így szólott: „Ebben a' kosárban van tíz

ezer ezüst denár; a' mi azt a' száz ezerből álló summát, mellyet ki kell fizetnem, teljessé teszi."

„Edes Pollióm, monda Lucius mosolyogva csak nem szégyenlem megmondani, hogy mind eddig birtókról nem gondolkodván és semmi szükségét sem kívánságot nem esmérvén, alig tudom csak neveit is különbféle pénzeimnek, értékekről pedig csak igen hijánosan tudok itélni. Tselekedd azt a' szivességet vedd-el tudatlanságomat. Sokszor hallottam, hogy pénzünk különböző időkben változásokat szenvedett, mellyekről történet írójink emlékeznek ugyan; de a' nélkül, hogy elegendő felvilágosítást adnának. Tudom, melly igen jártas vagy ezen tárgyakban; senkihez sem folyamodhatom biztosabban oktatásért, mint te hozzád; barátom Polyklet hasonló örömmel fog téged halgatni."

Uram, felele a' számtartó, egy kevés figyelem elegendő lesz a' dolog' megtanulására, de minthogy annak megértése végett szükséges azon tárgyakat, mellyekről szóllok szemmel látni, méltóztassatok mind ketten velem a' kassza-szobába (fiscus) jönni. Kétség kívül fogod tudni, így szolla hozzám fordulva, hogy ezen szón *fiscus* az olyan füzvesszőből font kosarakat értjük, mellyekben a' vert ezüst pénzt szoktuk tartani, és hogy utóbb mind az egyes embereknek, mind az Országnak kintstárja is ezen szóval neveztetett.

Elérvén azon szobába tsudálkozva láttuk az abban lévő rendet. Nagy határ arany- ezüst- és rézpénzek kis kosarakban különböző fiókokba voltak téve. Mindenik kósár egyféle pénzzel volt tele 's elől egy tzedulátska függött, mellyre a' summának mennyisége fel volt írva, Lucius és én figyelemmel vizsgáltuk ezen reánk nézve új látományt. „Ez itt, monda a' számtartó a' reám bizott dolgoknak legfontosabb, de nem legnevezetesebb ré-

sze; a' nevezetesebbhez most fogunk menni. Ezen a' másik félen az idő' rendje szerint mindennemű pénzek találtakatnak öszszegyűjtve, mellyek Róma' kezdésétől fogva folyamatban voltak. Vagynak közöttök igen régiek is, mellyeket tsak nagyon nehezen szerezhettem-össze, 's nagy gonddal megtartottam. Ezek goromba formákban nagyobb belső bettsel birnak, mint mái napon az ugyan azon nevet viselőök. Ugyan azért néha a' régi Rómaiakhoz bátorodom ezeket hasonlítani, kik bárdolatlan külső szín alatt olyan jeles tulajdonságokat rejtettek-el, mellyeket maradékaiknál nem mindenkor találunk.

„Kövessük az idő' rendjét. Elsőben is itt van a' rész, a' melly Rómának első Királyai alatt volt szokásban. Ez formátlan darab minden jegy nélkül 's huszonnégy latot vagy egy fontot nyomó, mint ez a' szó *as* is jelenti, melly eleinten annyit tett, mint egy font. Rendszerént faragatlan *asnak* (*asradis*) neveztetik formátlanságáért, Servius Tullius Király alatt az adásra vevésre alkalmasabbá tétetett. Más népek szokása szerint kerekded 's a' kézről kézre forgásra alkalmasabb formát nyert. Hogy értéke törvényes lenne az *asnak* nehézsége annak kezdő betűjével jelentetett-meg, 's egy ökörnek vagy juhnek (*pecus*) képe veretett reá, mellynek akkori árát tette. Innét származnak ezen nálunk szokásban lévő szók is: *pecunia* (pénz), *peculium* (megtakarított pénz vagy érték.)

„Minthogy az olly nagy darab pénzek nem alkalmaztathattak jó móddal a' társaság' szükségeire, azért nem sokára kisebb darabokra kellett azokat elosztani, e' szerint egymás után a' következő pénznemek jelentek meg:

1. A' *semis* vagy *semi as* az az: fél as; ez S betűvel van megjegyezve.

2. A' *triens*, vagy egy *asnak* 3-mad része; ezt négy domboru pontokról lehet megesmerni, mellyek azt jelentik, hogy négy unciát nyom.

3. A' *quadrans*, vagy egy negyed rész *as*; melly három domboru pontal van jegyezve, 's három unciát nyom.

4. A' *sextans*, melly tsak két unciát nyom, és két domboru ponttal van jegyezve.

Ezekon kívül még tsak a' *drodranst* és *bessist* emlitem, mellyek közül az első 'kilentz a' másik nyoltz unciát nyom. Ezek kevésbé voltak szokásban, minthogy tsaknem olly nehezek lévén, mint az *as*, tsak nem szintén olly alkalmatlansággal jártak.

„Közel három századokig Rómában semmi nevezetes változás sem történt a' vert pénzekkel 's verettetések' idejét tsak különböző jegyeikről lehetett megesmerni. Majd Janusnak kettős ábrázatja volt reájok verve majd egy fegyveres Istenné ezen felülírással: Roma. Vagynak olyanok is, mellyeken egy hajó látszik.

„De midőn a' Rómaiak Itálián kívül vitték hadiseregeiket, az Ország' kintse nem volt elegendő azon költségekre, mellyeket a' messzire való táborozások mindenkor okozni szoktak, 's az első Punus háboru után rendkívül való segedelem kutfőkről kellett gondoskodni; ezek között a' legegyszerűbb, de talám a' legártalmasabb is a' vert pénzek belső betsének leszállítása volt, 's épen ez választatott. Az *as* nehézsége két uncia vagy négy lat rézre határoztatott a' nélkül, hogy név szerint való értéke változott volna. Hasonló mértékben szállítattak alább a' kisebb vert pénzek is, úgy hogy a' semis, triens, quadrans és sextans az *asnak* mindenkor felét, harmadát negyedét és hatodát tették. E' szerint mind az Ország mind az egyes embe-

rek' régi adósságaiknak tsak egy hatod részét fizeték, ha azoktól megakartak menekedni; de ezen haszon tsak az elmúltakra nézve talált helyet, mert a' minden dolgok' árának hirtelen való nevelkedése, melly a' pénz' betse' leszállításának multhatatlan következése szokott lenni, a' pénzek' értékét ismét vissza vitte igaz betsekre 's elenyészett az a' mi eleinten nyereségnek látszott lenni."

„Minthogy egy hibás rendelés mindenkor még hibásabbat szokott szülni; a' második Pulus háboruban viszont ismételtetett ezen veszedelmes segedelem-eszköz, 's az *as* egy unciára tétetett-le; sőt midőn az Ország' szüksége nőttön nőtt, még egyszer használtatott ezen szerentsétlen segítő mód, 's a' Római *as* végképen fél unciára vagy egy latra határozottatott."

De, mondék én, ha akkor, midőn Servius Tullius Király minden alattvalójit birtokaik szerint felosztotta, a' réz *as* tizenkét unciát nyomott, most pedig tsak fél unciát nyom, abból az következik; hogy azon polgáritok, kiknek értékek kész pénzből állott, most tsak *24-ed* részét birják, annak a' mit akkor birtak.

„Az igen igaz, felele a' számtartó; de az olyan familiák még sem romlottak meg, minthogy a' leszállítás tsak kitsinyenként történt, minthogy mindenek vettek vagy kaptak földeket, 's minthogy a' szabad Köztársaság' igazgatásában talált nyereséges hivatalok vagy külföldön való követségek, jobb karba helyeztették állapotjokat. Maga az Ország többet vesztett, mint minden polgárok összevéve; az kevesebbet vett-bé 's minden nap többet fizetett ki, 's talán egészen meg is bukott volna, ha a' hódoltatások által nyert véghetetlen sok préda többet nem hozott volna bé a' közös kintstárba, mint a' mennyit vele a' rosszul számláló politika elvesz-

tetett. A' számtalan nemzetek' adózásai helyre hozták hibáinkat 's mind az országnak, mind az egyes embereknek jövedelmeik nagyon megsaporodtak.

„Mind a' mellett is, mondék én, a' pénzbetsének ezen hirtelen való változásai szükségesképpen egyszerre megfosztottak számtalan lakosokat minden vagyonuktól, 's őket kétségbe esésre juttatták.”

Ettől lehetett tartani, felele a' számtartó, de máskép' történt a' dolog; ezekhez hasonló lépések más Országokban is tétettek, de egyben sem huztak magok után olly igen gyászos következéseket, a' millyenekkel fenyegetni látszottak. Sőt, a' sokaság még nyert is mellettük, mert mindenkor több szegények, mint gazdagok, több adósok, mint hitelezők vagynak; egyetlen egy napon megszabadult minden adósságaitól. Igaz, hogy most valósággal huszonegy *ason* vesszük azt, a' mit előbb egy *ason* megvettünk, de ezen drágaság tsak drágaságuk látszás, minthogy ezen huszonnégy darab vertpénzekenben tsak annyit adunk, a' mennyit elébb egyben adtunk; vagy ha többet adunk is, hajdan a' kész pénz igen ritka volt, 's az ugyan annyit nyomó pénz, akkor sokkal nagyobb bettsel birt, mint most bir.”

A' Rómaiak megelégedtek a' mint látánk rézpénzeikkel, a' legrégibb alkukuál nints szó más pénz nemről; még az Ország kintstára is Réz-kaszsa (*Ærarium*) nevet kapott, mellyet mindedig meg is tartott. A' betsesebb értz-nemek igen ritka helyeken találtattak Rómában; főképpen a' templok' ékesítésére fordítottak 's a' legjelesebb familiák nagy gondal őrizték némelly apró arany- és ezüst-edényeiket 's eszközeiket, 's tsak nagy innepi alkalmakkal mutatták azokat. Midőn a' város a' Gallusok által 360-dik esztendőben elfoglaltatott, hogy ezeknek telhetetlensége kielégítetnék, minden

Rómában lévő kints összegyűjtetett 's nem találta-
 tott benne több ezer font aranyál. De minekutánna
 a' szabad köztársaság' hadiseregei, tul mentek azon
 határokon, mellyek közé olly sok ideig szoritva vol-
 tak, a' Rómaiak megemeskerkedtek a' gazdasággal in-
 kább igyekeztvén azt megtartani, mint elterjeszteni,
 tsak sok idő mulva határozhatták magokat annak
 forgásba tevéseére. Végre 485-dik esztendőben öt
 esztendővel az első Punus háboru előtt legelsőben
 verettek ezüst denárok, ezek, tíz réz *asban* szám-
 láltattak 's akkor egész nehézségekkel vagy tellyes
 becsekkel is birtak; de a' melly mértékben a' réz-
 pénz' becse leszállítatott ugyan abban a' dénárok is
 könnyebbekké lettek 's még is mindenkor tíz *ast*
 tettek. A' rajtok lévő jegy egyik felől két vagy négy
 lovu szekér volt; az első *bigati* az utolsó *quadri-*
gati nevet viseltek; vagynak ollyanok is mellyek
 victoriati (győzödelmi pénz) névvel neveztetnek,
 minthogy a' győzödelem' Istennéje (Victoria) van
 reájok verve.

A' másik oldalon rendszerint Castornak Po-
 luxnak Rómának, mint Istennének vagy valamely
 más Istennének képe láttatik; a' mi igen jelentő pél-
 dázatja annak a' fontosságának, melly ezen köztiszte-
 let tárgyává lett portékának tulajdonítatik.

„A' dénár egy Ünciának heted részét nyomja,
 's valamint az *asnak*, ugy ennek is különös osztá-
 lyai vagynak, p. o. „a' *quinarius*, melly a' denár-
 „nak fele, 's azért nevezzük így, minthogy öt *ast*
 „ért; a' *sestertius*, melly harmad fél *ast* ér, az az: a'
 „*quinarius*nak felét, vagy egy dénárnak negyed ré-
 „szét. Ez, az ezüst pénzek között legkisebb, 's leg-
 „inkább van szokásban. A' jegy rajta illyen 11 *S.*
 „melly kettős számát és *semist* (fél), az az: har-
 „madfél *ast* jelent.

„Ezen eredetekben igaz nevezetek idővel hamissakká lettek. Mái napon a' dénár tizenhat, a' quinarius nyoltz, a' sestertius négy asra betsültetik; kivévén a' hadiseregek fizetésénél, hol mindenkor az eredeti becs szerint szokás számlálni.

„A' gazdagsággal egygyütt a' gazdagság kívánás is nőtt; mikor egyszer a' Rómaiaknak ezüst pénzek volt, aranypénzt is kívántak. 547-dik esztendőben jelent-meg az aureus (arany pénz); mellyen ugyan azon jegyek vagynak, mint a' többi pénzekben XXX, mellyekkel harmintz dénár jelentetik, a' mennyit ér. Ezen pénznek is vagynak tört számai, a' semmissis aureus' felét teszi, mint neve is jelenti. XV jegy van rajta, minthogy tizenöt dénárt ér. A' trimissis, melly a' legkissebb aranypénz, az aureusnak hatod része vagy a' semmissisnek harmad része; a' jegy rajta XX. minthogy husz sestertium vagy öt dénárt ér.

„Láthatjátok ebből; hogy igen könnyű minden vert pénzeinket esmerni, 's becseket jól megkülömböztetni, de ezen rendet akarván követni, elue felejtjük, hogy igen szükséges tsak az azon egy időbéli pénzeket hasonlítani össze egymással. Akár arany, akár ezüst, vagy réz pénzről legyen a' szó, egymáshoz képest való becsek mindenkor meg van. Ha ellenben a' régi pénzeket az újabbakkal akarjátok összehasonlítani; akkor egymáshoz képest való becsek megváltozik 's nehézségek szerint kell őket becseálni. Ez a' munka, azt fogjátok mondani könnyű számlálást kíván, de nehézé lesz az által, hogy tudni kell mellyik becsebb értzhez, mennyi kevesebb becse értz van elegyítve. — Nem értem, mit mondasz, monda Lucius, én azt tartom, hogy minden vertpénznek nehézsége szerint meghatározott becseinek kell lenni.” — Hibázol, felele a' Számtartó; láttad hogyan leszállította kétséges időpontok-

ban az ország a' pénzek' becsét. Hasonló környülmények között ezen eszközzel nem a'arván a' Rómaiak élni, még veszedelmesebbhez folyamodtak, meg hamisították az arany és ezüst pénzeket kevesebb becsü értnek hozzá keverése által; ezen titok kitudódott; a' vert pénzek azonnal elvesztettek képzelt becseiket, 's most mind az Ország mind a' polgárok tsak igaz becsek szerint veszik-el azokat. Legalsóbb árendásunk is jobban kitalálja azoknak becsét, mint az ugy nevezett Monetalis Triumvirok. Ezek tudniillik azon alsóbb rendü tisztviselők, kik a' pénzverésre vigyáznak, sőt az egész pénznek, ezen mindenekre nézve olly fontos dolognak állapotjára ügyelnek, de mindazáltal mindent a' főbb tisztviselők kormányozása alatt tesznek, ugmint, kiknek egyedül van jusok a' pénz' állapotjának alapját megvetni."

„De monda Lucius, jut eszembe, hogy több környülményekben a' sestertius, mellyet legkissebb ezüst pénznek nevezsz, ugy említett, mint valamely nagy summát jelentő pénz."

„Észrevételed helyes, felele a' Számtartó; de könnyü reá felelni: megkell különböztetni a' valóságos pénzeket a' képzeltéktől. Midőn minden népek' kintsei Rómában, mint közép ponton öszszegyültek 's a' készpénznek szörnyü nagy bősége a' Rómaiakat tsak nagy summák szerint való számlálásra szoktatta, hogy a' mindennap nevedő számlások könnyebbek és egyszerüebbek lennének, ollyan számlálásbéli pénz gondoltatott-ki, melly sokat jelentő név alatt nagy summát fejezhetue-ki, 's e' végre a' sestertius választatott. A' sestertius tsak negyed része egy dénárnak; a' szó végződésének változtatása által sestertium tsináltatott belőle, 's ezen szóval ezen közönséges sestertiusok fejeztettek-ki. Minden gazdag népek gyakorlották ezen

módot. A' Görögök Talentoma 's Minája például szolgálhat. Talám a' zavarodás' eltávoztatása végett jobb lett volna új szóval élni, mint; egy szokásban lévő pénznek nevét csak végződésének változtatásával e' végre fordítani. Ugyan a' zavarodás' eltávoztatásáért a' sestertiumot gyakran nagy sestertiusnak is nevezzük."

„Engedd-meg, mondék a' Számtartónak, hogy én is egy ellenvetést tegyek. Sokszor hallottam a' nummus és solidus szókat, 's te ezen pénz ne-mekkel nem esmerkedtettél-meg bennünket.” — „Nem szóllottam rólok, felele ő, minthogy nintsenek meg valóságban. Tulajdonképpen sem nummus sem solidus nintsen; ez a' szó nummus valamelly arany, ezüst, vagy réz vertpénzt jelent; határozatlan és annyit jelentő kifejezés, mint vertpénz. A' solidus nem egyéb, mint a' legnagyobbik arany pénz, mellynek egész voltát jelenti, azért adatott neki ezen név, hogy azt minden egyéb arany pénzeztől, mellyek csak törött részei, megkülönböztesse.”

„Édes Polliom, monda Lucius, köszönöm magyarázatodat; úgy hiszem, mindent megértettem, a' mit mondottál; 's annak megbizonyításául azt akarom, hogy a' nekem leolvasott pénzből végy magadnak egy sestertiumot.”

S. K. J.

3.

A' Szám-vetés Tudományára való néhány elmés kitalálni való felvetések.

A' számok e' világon-lévő mindenféle dolgoknak legigazabb mértékei, mert azokkal neveztetnek ki e' világuak minden apróbb 's nagyobb, hig és kemény dolgai.

Semmi sintsen e' világban annyi-féle egymáshoz állásban (relatioban) mint a' számok, mert ezekkel e' világ mindenféle dolgainak minden-némű egymáshoz állási (relatioi) kifejezethetnek.

Az egygyes Szám-is mennyiség (quantitas) vagy egész (totum) egy almát, egy almafát, egy embert, egy várost, egy világot, sőt az Istent is egynek mondjuk; pedig számtalan mennyiségek vagynak benne:

Minden mennyi vagy egész lehet summa vagy össze rakott (aggregatum) mivel másokból sokakból áll: még az egy-is sok tized, század, ezered s' a' t. részekből rakatott össze.

Minden mennyi vagy egész lehet sokszorozott vagy (factum), és így sokszorozói (factorai) is vagynak, és ez nem tsak a' négyen kezdődik, mellynek factora a' kettő; hanem lejjebb is, hol a' factort hosszu sorral a' közelítés törvénye szerént ki találhatni.

Minden mennyi vagy egész lehet osztály (quotus) és a' mellynek elosztója (divisora) is vagyon.

A' Természetnek minden munkájában, melly a' nevededés törvénye alá van vetve, láttzik az összeadás (additio), de láttzik a' kivonás (subtractio) is az apadás törvénye alá vettettekben. —

Láttjuk nyomait a' hosszu soru szám rendben (proportioban és progressioban (a' szerentse kellős tetejére lépdegelő embernek, népnek, Országnek, — szintén ugymint a' szerentse halmáról le felé hanyatlóknak.

Az egytől a' kettőig, ugy a' több számok közt is vég-nélkül való sora van a' számoknak.

Némelly Szám könnyen meg-mérettethetik 's elosztattathatik más által; mint az 5, 10. 15. 20. 's a' t. vég nélkül való sorban az 5. által.

Némelly Számnak tsak két másnak egyszer'smind több sokszorozói (factorai) is lehetnek: ugy elosztói (divisorai) is.

Legnagyobb sokszorozott szám (factum) akkor lesz, mikor egy szám két egyenlő sokszorozókra (factorokra) osztatik, mellyek egymással sokszoroztatva szülik a' sokszorozottat; mint p. o. ha a' tizből két ötös sokszorozót tsinállok, 's azokat egymással sokszorozom; több lesz, mint ha azon tizből kettőt 's nyoltzat, hármat 's hetet, négyet 's hatot vennék sokszorozóknak, — sőt annyival inkább nevededik az ujj sokszorozott szám (factum) mennél közelebb esnek a' két ujj felvétett sokszorozók (factorok) a' legnagyobb sokszorozottat (factumot) ki tsinálókhoz.

A' mi számlálásunkbeli szám-nevezeteink nem tökéletesek, 's a' nyelvnek erőtlenségét jelentik, mert mikor egytől tizig számlálunk, az nem tizet, hanem ötvenötöt teszen.

Mellyik az a' szám, a' melly summa is factum is egyszer'smind? a' 4.

Mellyik az a' szám, mellynek mind a' summája, mind a' factuma egyenlő? a' 2.

Mellyik az a' szám, mellynek ha quadratica és cubica radixát ki huzod, semmi maradék nem marad, sőt a' quadratica radix duplája lesz a' cubica radixnak? ez a' szám a' 64.

Ha három sor számokat írsz egymás alá össze adni valókat — én is azok alá három más sorokat írok, 's meg mondom az össze-adás előtt az egész summa mennyi lészen, mert mivel az én töllem írt három sorokbeli számok a' te számaidnak mind kilentzesekre való kipótolásai; a' summa is az össze-adás után, mind kilentzeseket tévő számokból fog állani; mint ezen alábbi példa mutatja:

Legyen a' te három sorú számad:	6897
	5734
	3219.

az én töllem adott kilentzesekig	6780
ki pótoló számok' sorai	4265
	<u>3102.</u>

már ezeknek summája mind kilentzeseket térszen így:	29997.
---	--------

Ha ilyen kilentzeseket kitsináló számokat írsz 's össze-adod, de egygyik számot akármellyiket, a' zerust ki véve, keresztül huzod, vagy hozzá nem adod, meg mondom, mellyik számot huztad keresztül, vagy nem adtad hozzá, mikor a' summát meg-mutatod, vagy ki mondod, mert a' kilentzesnek hijjával esik, úgy hogy ha a' summában négyes szám lesz; az ötöst huztad keresztül, vagy hozzája nem adtad.

Végy akarmelley summát, ha a' számok kilentzésekét nem tsinálnak, én ki pótolom egy számmal kilentzésekre; ebből legyen summa — és sokszorozd akarmelley számmal — a' sokszorozottból vagy factumból, törölj ki egy számat, meg mondom mellyiket törlötted ki; mint ez alábbi példa mutattya:

Felvett szám	6789.
hozzá adott pótolék	6
	<hr style="width: 100%;"/>
össze adott summa	6795
sokszorozó	8
	<hr style="width: 100%;"/>
A' sokszorozott v. factum	54360.

Már ha 54300-at mondasz ki, az hatost hagytad ki, mert az hijja a' kilentzesnek.

Gondolj a' kotzkán két számot, mint 3 és 4, az első sokszorozd kettővel, a' mi factum lesz, ahcz adj akár 5. akár 6. akár 7-et — a' mi summa ebből lesz azt sokszorozd 5-el — én ezen sokszorozóval az 5-el sokszorozom az első factumhoz adott számotskát, a' mi factum innen lesz, azt ki huzom a' te utolsó factumodból; 's a' mi meg-marad, ahcz hozzá adom a' kotzkán gondolt második számot, mellyet ha egygyütt kimondasz, a' két gondolt kotzkán lévő számok előtted lesznek; mint ez alábbi példa mutattya:

a' kotzkán gondolt két számok: 3. és 4.	
a' fel vett első szám	3
a' sokszorozó	2
	<hr style="width: 100%;"/>
az első factum	6
ehcz adott szám	5
	<hr style="width: 100%;"/>
e' kettőnek summája	11
új sokszorozó	5
	<hr style="width: 100%;"/>
új factum	55.

Ezen 2-dik sokszorozóval az 5-el az első factumhoz adott 5-öt	25
	<hr style="width: 50px; margin: 0 auto;"/>
sokszorozom, lesz 25 ezt ki-huzom az 55-ből marad	30

Ezen maradékhoz adom a' más kotzka számát	4
	<hr style="width: 50px; margin: 0 auto;"/>
's lesz a' két kotzka szám	3, 4.

Gondolj egy számát, legyen az 6. sokszorozd 2-vel. a' factumhoz adj 4-et a' summát sokszorozd 5-el, a' factumhoz ad 12-öt. ekkor a' summához adj egy zerust — az ekkori summából huzz ki 320-at — a' maradvány végiből szakasz-el két zerust, a' mi meg marad az a' gondolt szám lesz, mint az alábbi példa mutattya:

a' gondolt szám	6.
az első sokszorozó	2.
	<hr style="width: 50px; margin: 0 auto;"/>
az első factum	12.
az első hozzá adott szám	4
	<hr style="width: 50px; margin: 0 auto;"/>
a' summa	16.
a' második sokszorozó	5.
	<hr style="width: 50px; margin: 0 auto;"/>
a' második factum	80.
a' másodsor hozzá adott szám	12
	<hr style="width: 50px; margin: 0 auto;"/>
a' summa	92
a' 3-szor hozzá adott jegy	0
	<hr style="width: 50px; margin: 0 auto;"/>
a' summa	920.
a' ki vonni való	320
	<hr style="width: 50px; margin: 0 auto;"/>
a' maradvány	600.
a' két zerust elhagyva a' gondolt szám	6 — —

Gondolj két számakat, egygyik legyen nagyobb a' másikonál, mint 9, és 8, — a' nagyobbikat ki találom a' következő munka után: —

a' két gondolt számokat egymással sokszorozd, ird le a' factumot; továbbá a' kisebb gondolt számot huzd ki a' nagyobból; az itt lett maradvánnyal sokszorozd a' nagyobb gondolt számot — ezt a' factumot add az előbbeni factumhoz, itt lesz egy summa; mellynek quadrata radixa lesz a' nagyobb gondolt szám mint az alábbi példa mutattya;

a' két gondolt számok 9, és 8.	
a' kettőből lett factum	$\begin{array}{r} 9 \\ 8 \\ \hline 72. \end{array}$
a' kisebbnek nagyobból lett ki vonása után	$\begin{array}{r} 9 \\ 8 \\ \hline 1. \end{array}$
a' maradvány	1.
a' nagyobb a' maradvánnyal sokszoroztatva	$\begin{array}{r} 9 \\ 1 \\ \hline 9. \end{array}$
ezen factum a' 9. az első factumhoz a' 72-hez adva	$\begin{array}{r} 72 \\ 9 \\ \hline 81. \end{array}$
ezen Summának a' 81-nek quadrata radixa a' 9. a' nagyobb gondolt szám	9.

A' kisebb gondolt számot a' 8-at pedig így találom ki. a' két gondolt számok sokszoroztassanak egymással, irattassék le a' factum — a' kisebb gondolt szám huzattassék ki a' nagyobból; lesz maradvány, ezen maradvánnyal sokszoroztassék a' kisebb gondolt szám, itt lesz más factum, ez a' factum huzattassék ki az első factumból, lesz ujj maradvány. ezen maradványnak quadrata radixa teszi a' kisebb gondolt számot. miat az alábbi példa mutattya:

a' két gondolt számok 9, és 8.	
a' kettőből lett factum	9
	8
	<hr/>
	72.
a' kisebbnek a' nagyobból	9
lett ki vonása után	8
	<hr/>
a' maradvány	1.
a' kisebb gondolt szám	8
a' maradvánnyal sokszoroztatva	1
	<hr/>
	8.
Ezen factum a' 8 az első factum-	72
ból a' 72-ből ki huzva	8
	<hr/>
lesz	64
a' maradvány 64-nek quadrata	
radixa a' 8. a' kisebb gondolt szám	
lészen	8.

Állíts négy személyeket egy sorba, egygyik azok közzül az asztalról vegyen el egy gyűrűt; ki találhatod mellyik személy? mellyik kezében? mellyik ujjában? 's ujjának mellyik tizkelyében tartja a' gyűrűt? e' következő módon:

A' négy személyek sorban állván; 1. 2. 3. 4. számmal neveztetnek, már a' hányadik el vette a' gyűrűt annak száma irattassék le, ha a' 3-dik az 3. szám — a' kezek közzül a' jobb kéz 1. a' bal kéz 2-vel jegyeztessék: az ujjak a' hüvelyktől számláltatva jegyeztetnek 1. 2. 3. 4. 5. számmal, ugy hogy ha a' középső ujjban van a' gyűrű 3. irattassék — az izek az ujjban az ujj begyétől számláltatva a' három izek 1. 2. 3. számmal jegyeztetnek, ugy hogy ha az első izben áll a' gyűrű 1. irattassék — a' munka így megyen véghez; a' gyűrűt el vett személy száma 3. ezt 2-vel sokszorozd; a' factumhoz adj 5-öt, ezt a' summát sokszorozd 5-tel —

a' factumhoz adj 10-et — ezen summához add hozzá a' jobb kéz számát az 1-et, ha a' jobb kéz tartya a' gyűrűt, ezt a' summát sokszorozd 10-el, ezen factumhoz add hozzá a' gyűrűt tartó ujjnak számát, ha a' hüvelyktől az harmadik, 3 számát, ezt a' summát sokszorozd 10-el — ezen factumhoz add hozzá a' gyűrűt tartó íznek számát, ha az első íz en áll 1-et, ezen summához adj 35-öt, ebből a' summából végy ki 3535-öt, itt marad egy 4 számból álló summa, mellynek ezeresse mutattja a' személyt ki a' gyűrűt elvette, a' százassa a' kezét, a' mellyben van a' gyűrű, a' tizesse az ujjat, a' mellybe huzatott a' gyűrű, az egygyesse az ujjnak ízét, az hol a' gyűrű áll, mint az alábbi példa mutattja:

a' gyűrűt el vett személy a'	
sorban a' 3-dik	3.
ezt sokszorozó	<u>2.</u>
a' factum	6.
a' factumhoz adott szám	<u>5.</u>
a' summa	11.
az ujj sokszorozó	<u>5</u>
a' factum	55.
ehéz adott szám	<u>10.</u>
a' summa	65.
ehéz adva a' jobb kéz száma	<u>1</u>
a' summa	66
ezen summát sokszorozó	<u>10</u>
a' factum	660.
a' factumhoz adott 3-dik ujj száma	<u>3.'</u>
a' summa	663.
ezen summát sokszorozó	<u>10</u>
a' factum	6630.

a' factumhoz adott első íz száma	1.
a' summa	<u>6631.</u>
ezen summához adott szám	35.
a' summa	<u>6666.</u>
a' summából ki huzni való	<u>3535.</u>
a' maradvány	3131.

Vette hát el a' gyűrűt az 3-dik személy a' sorban, tartja jobb kezében, az 3-dik vagy középső ujjában, az első ízén.

Lehet ezekhez több hasonló elmés kitalálásokat ragasztani.

Szigethi Gy. Mihály.

4.

Szeretet és Barátság.

A' szeretet nem egyéb, mint a' szívnek hajlandósága, és a' jóhoz, széphez, 's tökéleteshez szabad vonzódása, melly a' lelkeket egybe forrasztja, de csak a' jónak, szépnek, és tökéletesnek égi lántzával. A' lélekben legnagyobb hiány vagyon, ha szeretet nem lángol benne, ennek sugára fejt ki egyedül az emberi életnek virágjait, az emberi élet szeretet nélkül olyan, mint a' mesterséges ecsettel lefestett tűz, melly se nem világít, se nem melegít, a' szeretettől lángoló szív kimeríthetetlen for-

rása a' vigasztalásnak, és örömnök, a' bal sors nem ejthet olyan sebet, mellyet a' szeretetnek balzsamja édes csepjeivel megnem gyógyította, nincs olly nagy fájdalom, mellyet a' szeretet megnem könnyebbítene, az igaz szeretet mindent tűrhetővé tesz, egyedül a' szeretet által emelheti fel magát az ember azon állapotra, hol a' törvénytelen igazságtalanságot nyugott mosolygással megvetheti, hol az ellenkezésnek nyilai megtompulva lábai előtt sérelem nélkül lehulnak.

Az igaz szeretet nem enged hasonlítottást, ebben nincs kisebb, nagy, vagy nagyobb, hanem a' hol helyt talál, ott mindenkor legnagyobb, vagy ha nem az, nem igaz szeretet; ez részt nem ismer, hanem a' hol uralkodik, ott egygy, egész, és eloszthatatlan, ez nem váltoékony, ennek égi lángjait az időnek változó hullámjai el nem olthatják. A' szeretetnek ereje alkotja össze az emberiséget, hogy minnyájan az Istennek, ki csupa és legtisztább szeretet, nemzetségévé váljunk; jaj annak a' halandónak, ki ezen szent tüzet lelki szabadságával vissza élvén, szívében eloltani felséges nemének szégyenére iparkodik, ez azon egybe forradt Isteni nemzetséget zavarni, háborgatni, de ön veszedelmére akarja, féltő; ne talán a' szent tüzet akkor kívánja újra felélesztetni, midőn ez már elhamvadt, és kétségbe esés porává változott.

Az igaz szeretet nem csupa indulat, nem indulatos kiömlése a' könnyörületességnek, rész vételnek, jó szívűségnek; hanem valóságos, és erős okfökön épült és türedelmes gyakorlás által szerzett mindenkor jó akaró tökéletessége a' léleknek; az indulatok vezérelnek ugyan erényre, mozdító okul szolgálhatnak az erkölcsre, de ha a' mostoha környülállások ellenek tódulnak, hamar meghülnek, és a' legnagyobb igyekezetet homályba borítják;

ellenben az igaz szeretet munkálkodni soha meg nem szűn, a' veszélyek inkább élesítik jó szándékát, megtompulnak rajta a' viszontagságok' fegyverei, és áldást szór ki fáradhatatlan iparkodása az emberi nemzetre. Az indulatok olyanok, mint az égi csillagzatok, mellyek gyönyörűséggel vezetnek bennünket mindaddig, míg valami fekete felhő elnem leplezi őket szemünk elől, ekkor az örvényben nyomorultan elhagynak. Az igaz szeretet mindent kész feláldozni, és olly felséges nyugalmat szerez a' szívnek, melly a' munkás, és bajokkal küszködő életnek elhervadhatatlan koszorúja. Az igaz szeretet szabadon és vidámúl lép ki a' világ bajvivó körére, nem némitják el az ellene rohanó veszélyek, nem lankasztják a' nehézségek, elnem rettentik némelly ember-társainak háláadatlan-sági, rab-igába nem hódítják az alacsony indulatok, minden viszontagságai után ki száll azon égi csendességre, melly közös a' fentebbi lényekkel, és mellynek érett gyümölcsei az édes szabadság, és megháboríthatatlan nyugalom.

Legfelsőbb és legméltóbb tárgya a' szeretetnek az Isten, ki csupa szeretet, és minden szeretetnek kútfeje; szeretet által egygyesül az ember az Istennel, szeretet nélkül az erkölcs csak pusztánév minden valóság nélkül; de azon szeretetnek, melly az Isteni thronus' zsámolyához vezérel bennünket, tisztának kell lenni, és ugyan csak a' tiszta szívekben lakozhat, megszeplősíti ezt minden állati indulat, megfosztja pedig égi fényétől a' bűnnék utállatos üszke, mellyből támadó indulatok a' lelket fentebbi lakjából e' szoros földi határokhoz lehúzzák, és alacsony poraihoz bilincselik; az igaz szeretet általhat az aetheren, és a' siron túl ragyogó honntól lelkesítetvén járda e' földi honnjában.

Valamint a' szeretet egygyesít bennünket Alkotónkkal; ugy egyedül annak szelid láncza köt egybe emberi-társainkkal, 's így testvérekké válunk egy legszentebb és legjobb Atyának kegyes gondviselése alatt. Lehetetlen, hogy szeresse valaki igazán az emberiségnek legszentebb Attyát, ha csak egygyet is szeretett fiai közzül gyűlölni tudna. Az ember az Istennek képe, gyűlölni é valaki szeretete tárgyának képet, ha a' tárgyat lángolva szereti? ez ellenmondás, és le alacsonyítja nemünket.

Egymáshoz vonzó szeretet nélkül elveszti az emberi élet mint becsét, mint kellemeit; nem azért vagyunk ezen Isteni hatalomnak legpompásabb, és leggyönyörűbb kertjébe alkotva, hogy itt egymás mellett hidegen állván, vagy mendegélvén, minnekutánna az alkotásnak felséges rendjeit meg tekintettük, és bámultuk volna, a' szebb érzések kiömlése nélkül sirunkba alá száljunk; van bennünk egy érzékeny szív, melly a' szeretetnek széke, ha csak ezt valaki szabadságának vissza-élésével elnem rontja, olly hajlandó ember társa eránt, hogy vérzik, ha annak élet-poharát viszontagságok cseppei keserítik, repdes örömeiben, és megelégedését jelenti, ha testvérjeit az ártatlan gyönyörúségek forrásánál vigadva lenni tapasztalja, és óhajtja, bár minnyájokat egy heves öleléssel, belsőjének olly tisztán és szelíden égő pontjához ragadhatná. Hol illy lángozó szívek eredeti tökéletességben munkálkodnak, ott vagyon tüköre azon boldogságnak, melly után most csak sovárgunk, és sejtjük, hogy majd siron tul fel-leljük, ezt ha nem kószolhatjuk itt, türhettelenné válik életünk, és fonala' elszakasztásáért szapora sohajtásokat emelünk a' természet urához. Jaj néked, ki emberiségedből ki vetközvé, ezen földi-mennyet testvéreid közt hábo-

rítod, boldogtalan vagy már magadban, nem érezvén azon szent tüzet kebledben, melly egyedül képes csak szülni boldogságot, nem boldogság az hidd el, másnak boldogságát zavarni, boldogtalan vagy, ha az emberi élet' töviseit testvéreid lábai előtt szaporítod, miért keserítod úgy is keserű cseppekkel vegyített italát, térj magadba, és tedd verő szívedre, mellyet előlni szándékozol, jobbot majd felriad ellened, és elpanaszolja keménységedet, és talán testvéreidnek olly igen ohajtó ölébe zár.

Az igaz szeretet szüntelen munkálkodik az egész emberiség' hasznának előmozdítására, de bár melly lángoló indulattal ohajtsuk is az egész emberiséget egygy öleléssel ált karolni, gyengék, határozottak, és szoros korlátok közzé vagyunk szorítva, úgy annyira, hogy erényünk egész kihatásával is kevés emberre hinthetjük jó szívűségünknek áldását, közvetlenül, ezen határozottság uógatja szívünket egy más testvéri szívnek szint olly buzgón munkálkódónak szorosabb barátságába lépni; nagy boldogsága nemünknek az, hogy az illy tüztől hevített szívek egymásra ismervén, természetek' hajlandóságából egybe forrván, két lelket egy testbe alkotnak, és egymásnak kimondhatatlan gyönyörűséget szülnek, az emberiség' boldogságának pedig ki fejlődésére áldást csergedező kútforrásá válnak. Így születik az igaz barátság.

Az igaz barátságnak alapja nem más, mint két szívnek egy fentebbi célnak valósítására egybehangzása, melly cél nem lehet egyéb, mint az erkölcsnek, polgári erénynek, és egymáshoz közös, az egész emberiséghez pedig közönséges boldogságnak előmozdítása, lánca ezen égi egygyesületnek nem más, mint egy máshoz lángoló, egész emberiséget pedig egymásban ölelő igaz szeretet.

A' mit az emberek köz-értelemben barátságnak szoktak nevezni, nem barátság, hanem vagy szorosabb ismeretség, vagy egyedül társalkodás, vannak némely emberek, kik illy értelemben mindekkel, és hamar kötnek barátságot; de valamint alap nélkül való, úgy hamar el is enyészik, és többször egymásnak megbuktatásával. — Az igaz barátságnak józan értelemből, és érző szivből kell származni, a' józan értelemnek kötelessége a' szivnek heves kiömléseit mérsékelni, mert más külföldben a' legérzékenyebb barátság is hamar unalmat okoz, és elenyészésre siet, a' világosság, melly a' barátokat vezérli, szelid legyen mint a' napnak világa, nem pedig vakító, mint a' villámé, a' meleg, melly a' barátságot élleszti, mérsékelt legyen, mint a' tavaszi bájoló napfény, nem pedig égető, mint a' nyári hévség. Az igaz barátság halhatatlan, és elenyészhetetlen; valamint lelkünk; a' hamis barát hasonló a' nap-órához, melly csak a' napnak sugárainál vezérel, az igaz barát megbecsülhetetlen kincs, mert az életet, melly viszontagságok' tengerének látszatik, egy szüntelen viritó rózsás kertté változtatja; annakokáért egy meghitt barát valóságos szüksége az érző szivnek; mi lenne az élet e' földön barátság nélkül?

A' ki olly boldogtalan, hogy csak egy igaz barátot sem szoríthat érző szívéhez, hasonló a' vándorhoz, ki ellankadt tagjait megakarván nyugtatni, még csak árnyékot sem talál. Az élet, igaz barát nélkül nem más, mint azon bolygó tűz, melly halavány világosságával rémíti a' körül-lévőket, és a' nélkül, hogy világosságával az utazónak kívánt ösvényt mutatna, el tűn. A' barátság koszorúja az életnek, mert ha bár mindenkinek kegyelméből számkivettettet légyen is az ember, vagyon, kinck kebelében ki sirhassa boldogtalan

sorsát; és ujja születik mosolyogván az embereknek mulékony, és csalfa kegyelmét, és csak ezen egy résztvevő szív is elegendő arra, hogy az egész emberiséghez vonzó szeretetét, melly már a' sorsnak mostohasága miatt hamvadni kezdett keblében, újra feléleszsze.

Az igaz barát, barátjának ölelésével öleli az egész emberiséget, az olly barátság melly meghittjén kívül másokat szeretete' tárgyára méltatlanoknak tart, nem barátság, hanem alattomos czimbora, melly ostora azon társaságnak, mellyhez polgári hivataljához képest tartozik, az illy czimbora társalkodásnak nem is czélja az erkölcsnek, és a' polgári erénynek gyarapodása, hanem czélja másoknak romlása, vagy ha nem romlása is, legalább keserítése, ennek lánca nem az igaz szeretet, hanem valami állati indulat, vagy szenvedél, melly akkor leg jobban virít, midőn a' többi ember-társa is aggodalomba elmerülve lenni szemléli; de a' képzelt boldogság mellett is a' legnagyobb boldogtalanságnak szülő anyja, mert valamint másokat megvet, úgy másoktól is megvettetik, és kész a' boldogtalanság' örvénnye, ha a' valóságos alap nélkül épült egyesület felbomlik. Az illyen barátság olyan, mint a' munkás méhkasba alattomban bélopódzó tolvaj-méh, melly a' munkás tagoknak gyönyörüségét elrabolja, és zavart okoz az ártatlanok között. Szent és megbecsülhetetlen az igaz barátság! de mennyire el becsstelenitetik a' bitanglók által ezen felséges név! itt a' barátság erkölcsnek műhelye, amott gonoszságnak állarczája, itt nemes és tiszta lelkeknek édes lánca, amott ártatlanságnak cselvető hálója, itt igazságnak és nyílt szivűségnek szülő anyja, amott mesterséges csalfaságnak pallástja, most az emberiség boldogságán törekedő lelkesedés, másszor az önhaszon keresésnek ala-

csony indulatja, most gyógyító balzsamot rak a' sebekre, másszor ezeket alattomos méreggel felkarcolja! 's így ezen szent nevezetben is meg valósul azon köz mondás: Nem mind arany az, a' mi fénylik!

KÖRMENDY CAMILL.

5.

Honunkat érdeklő kivonás, ezen munkából: *Bibliothek der neuesten Entdeckungsreisen*, nebst den wichtigsten Beyträgen des XIX. Jahrhunderts, zur Bereicherung sowohl der Länder- und Völkerkunde überhaupt, als der europäischen insbesondere. — Zweyter Jahrgang. Zehntes Bändchen. *Briefe über den Kaukasus und Georgien* vom Jahre 1812. — Aus dem Französischen der Frau v. Freygang, geborne v. Kudrjaffsky, übersetzt von Heinrich v. Struve. Wien, 1826.

A' derék utazási-leírások minden tudomány-kedvelőktől a' legérdeklőbb lectúrákhoz számláltatnak. Nemzet, táj, szív, szokás, szerencse, veszély, azokban rajzoltatnak legelevenebb színekben, legsajátabb vonásokban. Lelünk azokban olly egygyes jegyzésekre, mellyeket láthatni reményünk sem vala. Illy

tékinetben méltó figyelmet érdemel a' fennemlített Utazások' Tára.

Freygangné Aszszonyság, egy három esztendő's fiú 's egy három hétes lánygyermekével utazott a' maga férjével, kit környülményi a' Kaukazon által Georgiába vezérlettenek. Ugyanekkor és ugyanott, tizenkét hónapok alatt gyűjtött tapasztalásit írja-le az említett czimú könyvecskében a' lelkes Freygangné Aszszonyság, kinek változó helyzetében minden nyomon a' legbájolóbb, és legborzasztóbb jelenetek váltogaták-fel egymást, mellyek az ő lelkének legvalódibb próbáji valának. — Minket Magyarokat illető fontos jegyzéseit adom itt lefordítva, mindenütt híven megtartván önszavait:

„Hogy ama' nevezetes *Madschar*-vagy *Madjar*-ruinákat (így neveztetnek az ottani lakosoktól) meglátogathattuk volna, ezen örömtől megfoszta minket azoknak távolléte. Georgiewsktől nyolczvan Werstre távolságra fekszenek az említett omladékok, a' Kuma' partjai mellett, melly folyóvíz a' nagy Kabardiából jő, közel hol a' Bywar befoly, Astrachan felől, ama' szörnyű pusztaságon által, melly a' Caspiumi tenger' hosszában nyúlik-el, 's a' Volga, a' Kuban, és a' Kaukasz' hegyláncza határozzák.

Ezen omladékok, mint beszélük, valamely nagy városnak maradványai. Láthatni ott több várak' nagy házak' és kőből épített gyönyörű börtök' dűledékeit.

E' régi maradványok' neve a' Magyarra emlékeztet, mint az Ungarok az ő országokat és magokat nevezik, valamint a' *Magiar-Ilire* is, melly néven a' Törökök Magyar-országot említik.

Az *Ungar* vagy *Uger* szó, eredeti értelme szerint nem tulajdonnév, hanem olly közönséges ne-

vezet, melly minden idegennek, minden idegen tartományból jövőnek, adatik.

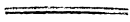
A' Volga' és Jaik' partjait a' Madscharok és a' Baschkírok lakták; a' 893-dik esztendő körül ezen tartományokból kiűzettenek; amazok elmentek ama' vidékre, hol mai napon is a' *Madjar* nevű városnak omladéki találatnak; megtelepedének ott, minekutánna azon tartományt a' Persáktól elvették, kikkel azután hosszas és gyakori hadakat kelle folytatniok. Az Avarok, kikből a' Kaukaszus' belső részein egy ág még most is fennáll, és a' Kumánok, kik az ő nevöket a' Kuma folyóvizének köszönik, hasonlóképen laktanak e' vidékeken. Ezek a' népek, valamint a' Madscharok is, utóbb a' Duna felé költözének, hol az ő maradékaik ma is laknak, és az Ungarok' törzsöknépét teszik.

Madscharok építették e' Madschar nevű várost? Gyanítani lehet, hogy azt a' Persák építették, és hogy más nevet is viselt mindaddig az ideig, míg azt a' Madscharok utóbb elfoglalták és csinosabbá tették.

Ha az ember Madschar városának omladékai között keresgél, talál ott még ma is olly emlékpénzeket, mellyek a' város' időkorára mutatnak."

Ezeket írja Freygangné Aszszonyság. Ki az eredetiben kívánná mindezeket olvasni, fellelheti a' nevezett munkában és kötetben, a' 216, 217, 218-d. lapokon.

N. A. Kiss Sámuel.

6.

Vará's-mesterség, (*Zauberkunst.*)

Természetébe van az óltva az embernek, hogy tudni, sokat tudni, sőt mindent tudni kívánjon. Az emberi léleknek, ennek az Isteni-természetnek 's annak véghetetlen tökéletességeinek részesének tudnivágyása határtalan. Mérész bátorsággal, határ és tartózkodás nélkül, villám sebességgel jár által mindent gondolattal; nints olly távol lévő a' hová ki ne hatna és tsaknem azon pillantatban láttja által a' legközelebb lévő't is, öszsze kötvén a' legméjjebbet a' legmagosabbal, a' legtávolabb lévő't, a' szem előtt fekvővel. És erre valamelly belső törvény ösztönözi őt, hogy a' tudományok' és cselekedetek' esméretébe mindig méjjebben menjen, mindig fellyebb törekedjen és ez annak az oka, hogy a' minek esméretére el jut, abba kevés ideig talál megelegetést, hanem nagyobb 's méjjebb tudományra vágyakodik, 's nem nyugszik meg mindaddig, míg a' dolgok velejébe bé nem hat, minden akadályokon 's nehézségeken keresztül nem ront, 's egyszer'smind fáradhatatlan kívánsággal 's iparral a' maga természeti kifejtődzésén nem törekedik. Ez az oka, hogy még a' titkok' fejtegetésébe is mérészen bátorkodik bé ereszkedni; hogy az elmúlttal és jelenvalóval megnem elégedvén, a' bizonytalanság sűrű fátyolával el fedezett jövőndök' kárpítja alá is mérészel kandikálni, ohajtván és

akarván tudni a' következendőket, jövendő sorsának 's állapotjának szerentsés vagy szerentsétlen, kedves vagy kedvetlen folyamatját, sőt nem tsak magára, de másokra nézve is szereti 's kívánja tudni a' jövendőket. Hogy ebbéli kívánságának eleget tehessen, nem elégedett meg a' józan ész előrelátó nézésével; a' természeti erők kifejtegetésével és az azokból szükségesképpen 's okvetetlen folyó következesek esméretével; hanem hogy a' titkokat kitanúlhassa, a' jövendőket előre elláthassa, kitudhassa 's megmondhassa, az egygyűgyűeket, tudatlanokat, tapasztalatlanokat 's könnyen-hivőket elcsábíthassa, félre vezethesse 's magának tekintet és hasznót szerevezve, a' jövendők' előre tudásával azokat magához hódíthassa, bűbájos, szemfényvesztő 's Vará's-mesterségeket vett elő, a' jövendők' előre való megmondásával ámitván a' titkokba nem avattattakat.

A' bűbáj; szemfényvesztés', igézés, boszorkányság; vará'slás' 's a' természet feletti mesterségek' hívése, uralkodott 's eleitől fogva szokásba vólt minden Népek és Nemzettségek között és tsak a' természeti józan tudományok előre haladó terjedésök által enyészik az lassan lassan el. A' Világ vará'slói, és a' hajdani kor mindenféle tudományba jártas Papjai, a' chemiai- és természet-tudományi mesterségek által, némelly a' tudatlan köz-néptől természet felettieknek tartott csudákat tudván tenni, annál fogva, nála uralkodó befolyást nyertek magoknak. A' bűbáj vagy Vará's-mesterség a' régi időkbe külömb-külömbféle osztályokra osztódott. — Agrippa (a' Római) három szakaszokra osztotta azt, úgymint 1-ör: Természeti szemfényvesztő vagy Vará's-mesterségre, melly egyedül a' természeti dolgok' tulajdonságainak esméretökbe állott. 2-ör Mathematicai Vará's-mesterségre, mellynek Egyiptomba

igen nagy becse 's tekintete vólt, és 3-or méregkeverő Vará's-mesterségre. A' régiék tudniillik abba a' képzelődésbe vóltak, hogy vagynak bizonyos, a' bűnöst felfedező és az Istenek' 's lelkek' előidézésekre eszközül szolgáló plánták és állatok. Szent Ágoston Doktor is említi, hogy Olaszországban vagynak olyan aszszonyok, kik valami italnál fogva férjeiket lovakká változtatták, 's azoknak elébbeni formájokat, az azokra való ülés által adták vissza; azt is említvén: hogy egy számarra változtatott ember pogygyászt vagy bűtyort hordozott. 4-er a' Vará's-mesterség negyedik osztálya áll a' czeremonialis Mágiából, melly *Goetiára* és *Theargiára* oszlik, amannak a' gonosz lelkekkel való társalkodás 's azoknak előidézések, ennek pedig az angyalokkal 's jó lelkekkel való társalkodás a' czélja. Ez a' mesterség, valamint a' Jus Canonicum által *) úgy a' világi hatalmasságok' törvényeik által is, p. o. a' Pári'si Kabinétnek 1682-dik eszt. kiadott egy parantsolatja által meg erősítettett.

Ezen titokkal tellyes tudománynak gyakorlására 's üzésére sok és külömbkülömbféle eszközök, utak és módok szolgáltak, mellyeknek e' következő rövid foglalathban szedett által nézések úgy vélem megérdemli a' figyelmet:

1.) *Aëromancie*, melly állott a' levegő-égből és fellegekből való jövendölésekből.

---

*) Erre mutat az úgy nevezett *Ordaleum* vagy *Judicium Dei*, melly szerént valamelly jel által az embernek ártatlansága vagy bűnös vólta világosságra hozódott, mellynek nemei vóltak, a.) a' kettős Viadal (*Duellum*), b.) a' meleg és hideg viz (*aqua calida et frigida*), c.) a' tüzes vas (*ferrum candens*). A' *Judicium ferri candentis et aquæ ferventis*, hajdan a' bűnös kinyomozására gyakoroltatott édes Hazánkban is.

2.) *Alectotomancie*, melly szerint egy kör (circulus) rajzolódott a föld-színén, a melly 24 részekre osztódott 's mindenik szakaszba egy görög betű iródott 's mindenik betűre egy búza-szem tevődött. Ekkor egy szelid kakast a kör közepébe állítottak 's figyelmetesen vigyáztak reá, mitsoda rendel kapkodja 's nyeldeszi el a betűkre rakott búza-szemeket, és abból vontak azután mágiái következéseket. Ezen módon igyekeztek felfedezni 's előre megmondani *Sibanius* és *Sambli-gus*, annak a nevét, a ki Valens Császárt az uralkodásba követni fogja. Melly alkalmatossággal bizonyos titokkal tellyes szókat mondván szorgalommal figyelmeztek azokra a betűkre mellyeket a kakas, a búza-szemeknek felkapkodások által megjegyzett. Az első betű T vólt; a második H; a harmadik E; a negyedik O; az ötödik D; a honnan azt következtették, hogy a következő Császár' neve **Theod-onn** fog kezdődni. Erre Valens Császár, néhány a thronusra magoknak just tartott személyeket, kiknek **Theod-onn** kezdődött a nevek, megöletett, úgymint *Theodestet*, *Theodul-t*, *Theodor-t*, *Theodat-ot* 's a t. hanem *Theodosiust* ki felejtette, a ki utána ült a Császári-székbe 's idővel Nagy nevet nyert.

3.) *Aleuromancie*, midőn liszt által akarták ki tanulni a jövendőket.

4.) *Alomancie*, midőn só által tevődött a jövendőlés. Ezen jövendő-mondásnak még ma is van nyoma, t. i. a hónapok minéműségeiket előre megtudni akarók, Karátsony' estvéjén elő vesznek 12 veres hagymát, a hónapok 12 száma szerint, 's mindeniknek a közepét kivévén, és azt porrá tört sóval megtöltvén, 's bizonyos helyre, ablakba 's egyébüve sorba rakván és mindeniket a hónapok nevével cluevezvén, reggelig azon helyen hadják,

midőn a' hagymákat sorba nézegetvén, a' mellybe a' só szárazon megmaradt, abból azt a' következtést húzzák ki: hogy az a' hónap száraz; a' mellybe pedig a' só megnedvesedett, az nedves és essős leszsz.

5.) *Amniomancie*. A' római Törvény-tudók' nagyobb része, hogy a' törvényszék előtt valaminek végére mehessen és pártfogoltjainak pereiket megnyerhesse, azon burkot, melly némelly gyermekeknek születésekkor a' fejeken szokott lenni, drága pénzen megvásárlottak, azt hívén: hogy ezek a' burkok ezenn jeles tulajdonsággal birnak, és innen jött ez a' köz-mondás: *e' burokba született*, mellyet azokra szoktak alkalmaztatni, a' kik minden igyekezeteikbe szerentsések.

6.) *Anthropomancie*, midőn az ember' párolgó beleiből akarták a' jövődőt ki tanulni. Némelly Görög 's Római Császárok és Királyok, nem tsak gyermekeket, hanem Férjfiakat és Ászszonyokat is tulajdon kezeikkel mészárlottak-fel, hogy ennél fogva a' jövődöket megtudhassák.

7.) *Apantomancie*, midőn az ember eleibe akadt tárgyakból p. o. nyúlakból, varjúkból 's a' t. mondtak jövődöket.

8.) *Arithomancie*, midőn a' számoló betűkből.

9.) *Astragalomancie*, midőn a' boka-csontotokából mellyekre bizonyos betűk írótak.

10.) *Astrologie*, midőn a' csillagokból mondtak jövődöket.

11.) *Axinomancie*, melly abból állott, hogy valamelly gömbölyü karóra, mellybe bizonyos czifra metzések vóltak vésve egyg szekertze tevődött, a' melly, ha a' gyanús ember nevének ki mondásával tsak legkevésbé is megbillent, a' bűnös azonnal felfedeződött.

12.) *Belomancie*. Ez minden Napkeleti nemzeteknél szokásban vólt és a' Thevenot bizonyítása szerint, még ma is szokásban van a' többiek között a' Törököknél. Ha valamely háború-történeteit előre ki akarták tanulni, az ostrom alá menendő Városoknak 's ellenséges Hadi-csapatoknak neveiket czédulátskákra felirván, azokat nyilakra kötözték, mellyeket a' tegezbe tévén, onnan, a' Koránból bizonyos versek' elmondások után egymásután kivették. A' régi pogány Arabsoknál is vólt a' jövendölésnek egy ilyen nyil által való neme, melly úgy ment véghez, hogy három vas és szárny nélküli való Acdaknak és Azlamnak nevezetett nyilat, az Mohavar Slobaltól vagy jövendölőtől tartatott zsákba vetettek. A' nyil' egyikére e' vólt írva: „Uram parantsolj nékem” a' másokra ez: „Uram tiltsd meg, vagy akadályoztasd meg”; a' harmadikra pedig semmi sem vólt írva. A' valamit előre megtudni akaró Arabs, minekelötte valamely feltett tzeljének végre hajtásához, hozzá kezdett volna, ajándékkal menvén a' jövendölőhöz, ez a' 'sákba vetett nyilakat egymás után ki vonta és ha az elsőt húzta ki, az Arabs azonnal hozzá fogott dolgához; ha a' másodikat vonta ki, akkor a' dolgot egész esztendeig abba hagyta, ha a' harmadik akadt a' kezébe, még egyszer újra próbálta a' húzást. E' szerint kérdeztek tanácsot az Arabsok ezektől a' nyilaktól minden tselekedeteikbe, nevezetesen mikor megházasodtak; gyermekeiket környülmettzették, utaztak, hadakoztak, osztoztak, kivált mikor az áldozatnak darabjait, mellyeket Muhamed előtt Meccába az Isteneknek áldoztak, megakarták határozni. Hieronymus és Theodoretus ítéletök szerint Nabugodonozor, az Arabsok ezen szokásokat követte, midőn egy két felé ágazott úton megállván, a' kettős útnak fején, nyilainak vasokat

megfényesítette a' bálvány képeket megkérde, a' májat megnézte. Ezékiel 21: 21.

13.) *Botanomancie*. Az esztendőnek, idő-szakaszának 's idő-járásának némelly virágok' kinyílásokból, bészárodásokból 's virágzásokból való előre való megmondása.

14.) *Brizo-Onciromancie* vagy *Oncirokritic*, melly állott az álmokból való jövendölésekből. A' Mercurius Pharaci Oraculum, a' Troezeni és Epidaurusi Oraculumok álomba jelentették-meg a' jövendőt.

15.) *Capnomancie*. A' jövendőknek az áldozati füst feltolulásából való eleve megmondása.

16.) *Cartomancie*, állott kártyából való jövendölésből. Ez még most is divatba van és ezzel némelly vénaszszonyok még ma is sok egygyűgyűeket csábitanak el.

17.) *Catroptomancie*. Midőn tükörből mondotak jövendőket. Céresnek, Patraeben, Achája Tartományában völt egy Temploma, 's az előtt egy forrás kút, melly a' betegség kimenetele felől jövendölt az azeránt kérdezősködőknek, melly úgy ment véghez, hogy egy tükört, valamelly síuóron alábo-csátottak a' kútba a' viz' színéig 's a' tükörbe láttzó figurákból tettek ítéletet a' betegség állapotjáról.

18.) *Cephalomancie*, midőn valamelly számárfőt pártüzön pergeltek vagy pirítottak, 's annál fogva a' gonosz lelkeket kényszerítették az eleikbe feltett kérdésekre való feleletekre.

19.) *Ceromancie*, midőn a' megolvasztva vízbe öntött viasz formáiból húztak következéseket.

20.) *Chiromancie*. Ez állott a' kéz vagy tenyér vonásaiból való jövendölésekből, melly jövendölés némelly csalfáktól ma is gyakoroltatik.

21.) *Coscinomancie*. Ez rostával megyen véghez, 's némelly tolvajságoknak felfedezésekre ezen mesterséget ma is előveszik az egygyűgyűek. —

22.) *Dactylomancie*, melly szerént bizonyos titkos figurákkal megjegyztetett értz-gyűrűk' segedel-mével mondódott jövendő. —

23.) *Gastronomancie*, melly abból állott, hogy bizonyos számú égő viasz gyertyákat, gömbölyű, tiszta vízzel megtöltött üveg-edények közzé helyhez-tetvén, minекutánna a' gonosz lelkeket lassú hangon előidéztek 's elejekbe kérdéseket tettek, a' viz felső színét egy gyermekkel vagy egy fiatal terhes Menyetskével megnézték, a' kik a' kérdésre adott feleletet, az üveg-edénybe mégtört gyertya sűgárok' színeinek játékába találtak fel.

24.) *Geomancie*, midőn a' földön vaktába jegyzett több pontok segedel-mével mondották meg előre a' jövendőket.

25.) *Gyromancie*, melly úgy ment véghez, hogy a' földön egy kör jegyeződvén, abba néhány betű íródott; annakutánna a' jövendőelő a' kör közepébe állván, ott mindaddig kerengett, mig elbódúlva lenem rogyott, midőn a' feltett kérdés megfejtésére azon betűk szolgáltak, mellyekre a' jövendőelő esett.

26.) *Hydromancie*. Ezen jövendő mondás' mestersége feltalálójának az Egyiptomi Jósef tartatik, a' Bibliának azon szavainál fogva, mellyek vagynak 1 Mos. 44: 5. *Avagy nem az é a' pohár mellyből az én Uram iszik? ebből megismerheti ő, minémű emberek legyetek.* Ezen mesterség módja egyszerű vólt. Egy gyűrű tudniüllik tzer-na-szálon vagy sínóron valamelly üveg-edény felébe függesztődött, és ha a' kérdésbe forgó dolognak, szerentsésen kellett elsülni; tehát a' gyűrűnek magától több ízben meg kellett mozdúlni, és az edény' oldalához ütődni.

27.) *Lecanomancie*. Ez így ment véghez: egy értzből készült vízzel megtöltött üstbe, több darab drága gyöngyököt, arany-és ezüst rudatskákat vetettek, mellyekre titkos szavakat 's jegyeket irtak. Mi-

nekutánna ezeket a' gonosz lelkeknek ajánlották 's őket elő-idézték, a' víz fenekéről, lassú, a' kígyók' sziszegésökhöz hasonló, a' kívánt feleletet megadó susogó hang hallattzott.

28.) *A' sors.* Ez a' sors által gyakoroltatni szokott jövendő-mondás úgy láttzik, hogy a' legrégebb időktől fogva szokásban vólt, mivel ennek sok példait találjuk a' Szent Írásban. Jósué, sors által fedezte fel azt az embert, a' ki Jerikó Városából, sok holmit nevezetesen 200 siklust ellopott. Sors által tevődött nyilván valóvá, hogy az Isten Saült választotta Királlyá, és hogy Jónás Próféta engedtelensége által okozta a' szélvész. A' dolog kimenetelének, sors által való megtudása 's kitanulása, ettől fogva minden időben és a' földnek minden Népei és Nemzeti között szokásba jött, és a' sorsok többnyire apró fa-darabotskákból vagy kotzkákból állottak, melyekre szók, jegyek, nevek vagy számok íródtak vagy metződtek. Ezeket többnyire tsak kézzel vetettek, vagy valamelly edényből görgették ki. Hihetően, innen van ez a' köz mondás: *a' sors vagy kotzka el van vetve.*

29.) *Necromancie.* Ezzel a' mesterséggel a' meghóltaknak lelköket idézték elő, 's azokat ez által kívánták a' jövendők felől megkérdezni. Néró Császár sok ízben próbálta ezt a' lélek-idéző Mesterséget; de a' midőn az által soha sem érhetett kívánt tzeált, minden Vará'slókat kiűzött.

30.) *Onomatomancie,* melly szerént a' jövendőket a' családi neveknél fogva igyekeztek előre ellátni.

31.) *Ornithomancie* (*Augurium, Auspicium*) melly nevezet alatt az a' Mesterség értetődik: mellynél fogva a' Régiek a' madaraknak szóllásokból, repülésekből és ételekből mondottak jövendőket. Ezen babonás mesterség igen régi 's annak feltalálójának némellyek Prometheust, mások Orphe-

ust tartják. Régiségét bizonyítja az is, hogy ennek gyakorlását már Mó'ses megtiltotta az Izrael fiainak 5 Mos. 18: 10. A' Chaldeaiak között nagy divatban vólt ez a' mesterség 's azoktól tanúltak azt meg a' Görögök, kiktől vették a' Tusciaiak, azoktól pedig a' Rómaiak, kik olly sokat tartottak e' felől, hogy törvénnel alapítanak azt meg: hogy az Augurok' tanátsok nélkül, semmit sem tselekedjenek és legkissebb dologhoz sem fogtak ezen szárnyas jövendő-mondók' tanátsok nélkül. Az Auguriumot (melly idővel Varró szerint, a' tűzből, levegő-égből, vízből és földből való jövendőlésre is kiterjesztetett) a' Görögöknél és Rómaiaknál, bizonyos e' végre kiválasztott Papok gyakorlották, a' Auguroknak és Auspexeknek neveztettek, kik először tsak hárman vóltak, de idővel számok kilentzre nevelkedett; négyen a' fő Nemesek között választattak, öten pedig a' köznép közzül. Mikor az Augur, valamely jövendőt ki akart tanulni, ki ment az arra rendeltetett magas helyre, melly Servius szerint, egy Rómától nem messze fekvő mezőben vólt, és a' maga ruháját felöltözvén, a' jövendőllő páltzát (Lituus) kezébe vette, azzal az eget négy részre osztotta, napkeletről napnyugotra egy lineát és azon keresztül északról délre másikat húzott; annakutánna áldozott és imádkozott 's leülvén szorgalmasan figyelmezett, merre és mitsoda jelt lát az égen vagy a' levegőbe. Ha sast látott, melly szárnyait összecsapkodta 's a' levegőbe játtzott, az szerentsés jelnek tartódzott; ellenben ha a' sas-keselyű valamely hadi-sereg után repült szerentsétlenségnek, nevezetesen vérontásnak a' jele vólt. A' Görögök, a' baglyot győzedelem hirmondójának, más Nemzetek ellenben szomorú dolog hirdetőjének tartották. A' Rómaiak ha hartzra akartak indulni, az e' végre ki-

választott tyúkok evésekből mondottak jövendőket, ha t. i. azok, az elejekbe szórt gabona szemeket, mohon ették, szerentsés jelnek tartódott, ellenben ha sem nem ettek, sem nem ittak szerentsétlenséget jövendöltek belőle. *) De bár melly sokat tartottak a' régi Görögök és Rómaiak az Auguriumok felől 's akármelly nagy tiszteletbe tartódtak az Augurok; mindazáltal idővel az ő becsek és tiszteletek nagyon alá szállott, úgy hogy már Cicero **) azt állítja a' tudós Cátóról, hogy: „ő csudálkozott rajta, hogy álhatják meg az Augurok, hogy el ne nevéssék magokat, midőn egyyüvé találkoznak.” Idővel az Augurium nevettség tárgyává lett és az Augurok' megszünésekkel csábító mesteriségek is elenyészett, ámbár annak némelly nyoma még ma is meg van a' köznép között, a' melly ha, p. o. a' verebet, tyúkot a' porba; a' varjút, csókát, lúdat, kacsát a' vízbe fürdeni 's bugdátsoni, a' darut, vad-lúdat 's egyéb bujdosó madarakat alant repülni látja; essőt — há a' tyúkot kukorikolni halja, szerentsétlenséget jövendöl; — ha a' szarkát cseregni halja, vendéget vár 's a' t. —

32.) *Onychomancie*, melly szerént fa-olajjal és füstöléssel ment véghez a' jövendölés.

33.) *Pegomancie*, Pausanias azt mondja, hogy ez a' jövendölés tükörrel vitetett véghez.

34.) *Physiognomancie*, ezzel a' tudománnyal az ember karakterének 's indulatinak mivóltát igyekeztek felfedezni 's kitanúlni, a' midőn az ortza-vonásait és a' test' minden részeit szoros visgálat alá vetették. Ez nagyon hasonlított a' Lavater visgálódásához, mellyet ő nem minden következés nélkül adott elő.

---

*) Cic. de Div. — Liv. L. 1. Dion. Hal. L. 2. — Plut. in parall et probl.

**) Cic. de Leg.

35.) *Pyromancie*, mellynél fogva, az Áldozó-oltáron égő tűz-lángjának formáiból és lobogásából húzódott ki a' jövendő.

36.) *Rabdomancie*, mellynél fogva a' babonás-páltza segedelmével mondódott a' jövendő. Ez a' szokás felette régi 's emlékezetet meghaladó időktől, nevezetesen az Áron-vesszejétől fogva gyakoroltatott.

37.) *Teratoscopie*, ez által a' Jég-essöböl, üstökös csillagokból, a' tűzokádó hegyek kiütéseiből, a' Föld-indulásból az idétlenül születtekből, éjszaki fényekből 's Nap mássáiból mondottak jövendőket.

38.) *Xylomancie*, mellynél fogva egy kis darabotska fának a' segedelmével jövendöltek.*) A' vakbuzgóság' és bigottság ezen nemeihez 's szokásaihoz járúlnak még a' bizonyos időkbe feltett kérdésekre feleleteket adott Szobrokon kívül, a' Talismánok, mint a' Magia ellen való véd-eszközök, az Oraculumok, Omenek 's a' t. mellyekről itt eggykét szót szóllani, úgy vélem nem lesz felesleg való.

A' Talismán legelső feltalálójának Apollonius Thyanaeus tartatik, másokat pedig Herodotussal a' 12 Isteneknek legelőször bizonyos neveket adó és az állatoknak képeiket legelőször kövekre metztő Egyiptomiaknak tulajdonítják. A' Talismánok bizonyos időkbe sok babonás czeremóniákkal készített képekből, vagy értzre, köre 's egyébbre metztett figurákból állottak' 's azoknak olly erőt tulajdonított a' régi vakbuzgóságtól 's babonától elfogallatott világ, hogy azt hinné: hogy a' ki azokat, magánál hordozza, vagy bizonyos helyen elássza, leteszi, tartja, azok által mindenféle veszedelmet el-

---

*) Lásd ezekről bővebben: Die Zauberkunst etc. enthaltend die enthüllten Geheimnisse etc. von C. Fr. Leischner. Ilmenau. 1831.

távoztathat. A' Talismánok háromfélék voltak, úgy-
mint 1-szor *Astronomiaiak*, mellyek az égi jegyek-
nek és csillagzatoknak értzre metzett figuráikból,
2-szor *Magiaiak*, mellyek némelly rendkívül való
figurákból, babonás beszédekből és esmeretlen An-
gyaloknak neveikből, és 3-szor *Elegyesek*, mellyek
némelly jeleknek és neveknek öszsze-elegyítésekből
állottak. A' Talismánok nemei voltak, a' Teraphimok,
Amuletumok, p. o. Abracadabra, Abraxas 's a' t.

Oraculumoknak nevezték a' régi Pogányok, az
olyan feleleteket, mellyeket az Istenek, a' ma-
gok Papjaik által a' tőlök tanátsot kérő emberek-
nek kérdéseikre tettek; melly feleleteket olly nagyra
becsültek a' régiek, hogy addig semmi nagy dolog-
hoz nem kezdettek, p. o. békességet nem kötöttek,
hadba nem mentek, újj törvényt nem hoztak,
vagy a' köztársaságba valamit nem újítottak, mig az
Oraculumokat meg nem kérdeztek, mint ezt a'
Croesus, Minos, Lycurgus, Nagy Sándor 's min-
den Rómaiak' és Görögök' példáik bizonyítják. A'
nevezetesebb Oraculumok voltak:

A) 1.) A' Deucaliontól Epirusba építtetett
Dodona Városába lévő Jupiter Oraculum. 2.) A'
Libyába lévő Jupiter Ammon Oraculum. 3.) Az
Élisbe lévő Jupiter Olympius Oraculum, és 4.)
A' Crétába lévő Jupiter Oraculum.

B) a) Az Apolló' Oraculumai között legelső
völt, mind régiségére, mind feleletének világossá-
gára, mind épületének pompás voltára, mind pedig
az azt megkeresőknek sokaságokra nézve az Apolló'
Delphibe lévő Oraculum, mellynek eredetéről igen
mesés előadásaik vagynak a' régi Poétáknak. Ez az
Oraculum, egy Pap-aszszony által adott feleletet
a' kit *Pythiának* hívtak, a' ki minekelötte a' három
lábú székre felült, a' Parnassus hegye tövébe volt
Castalis forrásába megmosta magát, és a' székre

lett felülése előtt, az a' körül nőtt borostyán-ágakat meglógatta, mellyre azonnal dühbe jött és száján tajtékot túrt. Feleletét görög nyelven és többnyire hat lábú versbe adta, noha néha folyóbeszéddel is felelt, mint ennek Plutarchus sok példáit említi. — *b)* A' Delosi Apolló' Oraculum, mellyel kivált az Athenebéliek nagy tiszteletbe tartottak 's követeik által minden esztendőben nagy ajándékokkal megkerestek, a' kiknek onnan lett vissza téressekkor az egész Nép eleikbe sietett; az ajtókat előtök megnyitották 's erántok nagy tiszteletet mutattak. — *c)* A' Didymaeus vagy Philesius Apolló' Oraculum, mellyet Branchidák' Oraculumának is neveztek, minthogy a' kis Ásiának Jónia tartományába fekvő Didymus Városában lévő Apolló' pompás Templomának Papjait Branchidáknak hívták, Branchustól az Apolló' Philesius Fiatól, kivel csók által közlötté a' jövendő-mondás ajándékát. *d)* Apollónak több Oraculum is voltak, ugymint Phocisnak Abae, Joniának Claros, Bocotiának Europe, Euboeának Corype, Thessaliának Ichnae, Macedoniának Tegirae Városaiba, Eutresisbe Ptousba és másutt.

C.) Nevezetes Oraculumok voltak még: 1) a' Trophonius Oraculum. 2) az Amphiarus Oraculum. 3) a' Mercurius Pharæi Oraculum, melly álomba jelentette meg a' jövendőt. 4) Herculesnek Achája Tartományába fekvő Bura nevű Városában egy barlangban lévő Oraculum, melly kotzka-vevés által adta a' feleletet. 5) Patraeben Achája Városában a' Céres' Oraculum, melly tükör által tette a' jövendölést. 6) A' Troezeni, 7) Az Epidaurusi Oraculumok, mellyek álomba jelentették meg a' jövendőt, amott a' Musák-és az Álom-Istene, itt pedig Æsculapius adván a' betegeknek feleletet. 8) Az Amphicleai Templomban lévő Bachus' Oraculum. Ez, a' betegek meggyógyulások 's más

dolgok felől mondott jövendőt. 9.) Ezeken kívül még sok apróbb Oraculumok voltak, mint Laconiába a' Júnóé, ugyan ott a' Pasiphaeé, Lesbuban az Orpheusé 's a' t.

A' jó vagy rossz jeleknek tartódott történetekből álló *Omenek* háromfélék voltak, úgymint belsők, külsők és szókból állók. a) Belső *Omenek* voltak, a' hirtelen való megrettenések (pánnici terrores) a' testnek minden külső megháborodási, szív dobogás, ptrüszszentés 's a' t. b) A' külső *Omenek* igen sokfélék voltak. Felette rossz jelnek tartódott p. o. ha a' Templom, Óltár' és Istenek' képeik körül valami különös eset, nevezetesen, valamely Istenképe izzadott, vagy ledült, vagy valamely Templom' ajtaja magától kinyílt, ha hirtelen árvíz támadt, valami csuda formába születt; ha valamely állat szokatlan hangot adott, vagy rendkívül való módon lármázott vagy ugrált; ha valaki az úton, herélt, fekete vagy fias kutyát talált elő; ha róka, ürge, menyet szaladt által az úton; ha az udvaron kigyó csúszott, az egér a' sós zsákokat vagy tarisznyát kirágta 's a' t. c) Harmadik *Nemek* az *Omenek*nek szókból állott, a' mint azok jók vagy rosszak voltak. Néha az időkből is mondottak jövendőt, a' napokba válogattak; némellyeket szerentséseknek, némellyeket szerentsétleneknek tartván. — Mindezeknek az okosság' próba-kövét ki nem álható haszontalanságoknak, még a' felvilágosodott XIX-ik Században is van az együgyü köznép között nyomok, sőt még az értelmesebbek között is, fájdalom! találatnak olyanok, a' kik a' babona szövevényeiből ki nem verekedhettek, a' kik a' többek közt az úgy nevezett *criticus* napok felől sokat tartanak.

BALAJTHY JÓSEF.

7.

KÜLÖMBFÉLÉK.

Egy ifijú Színjátékos' fohászai.

O Thália, felséges Istenné! buzgó indulattal járulok szentséges színed eleibe. Személyem felvan ékesítve, 's a' drágalátos illatú kenetek csepegnek rólam. Le van nyírva a' hajam mint egy a' Gileád hegyén legelő kecskéé. Pofáim hasonlók a' gyógyszer-árulók serdülő fűszert termő kertjeikhez, fénylenek mint egy pár póma-gránátok, színöket kézzel foghatod. Hallgass-meg Istenném! megnyitom ajakimat, és kiáltásomtól háromszori viszhangzatban rendülnek-meg templomod' oszlopai. — Végy oltalmad alá minden megtámadások ellen, mellyek élet-módomban fenyegetnek. — Tedd semmivé azoknak törekedéseiket, kik tag-jártatásaimat és szavaimat körös-körül lesik. — Hogy méltatlanul ne fütyöljenek, midőn én szóllok, hogy ne sziszegjenek 's ne dörömböljenek, midőn innét eltávozok; sőt epedjenek-szét az érzékenységnek miatta, midőn az alakos halállal meghalok. — Szégyenítsd-meg szövetséges-társaimnak minden czin-kosságait, mellyek ellenem koholtatnak — ruhátárunkban. Ajándékozzál foglalatosságimban okosságot, torkomnak adjál tiszta hangot, tagjaimnak hajlékonyságot, és emlékező-tehetségemre ható inaknak erőt. — Bocsáss-le béke-türest és türelmet abba, ki a' deszka-padolat alatti kis szugban előt-

tem ül, hogy szorongattatásimban és szükségemben hiv segédem legyen, főkép' midőn a' gondolatok ki repülnek fejemből 's elhagyni készül lélekze-tem; — mert ő templomodnak egyedüli istápjja, mi szavainak csak viszhangjai vagyunk, és minden Papjaid' becsülete hatalmába van.

Erény.

Az erény alatt egy állhatatos elhatározást ér-tünk, valósággal azzá lenni, a' minek kívánjuk hogy az emberek minket tartsanak; vagy János Jakab szerint: minden cselekedeteinknek, mind belsők' és titkosok', mind külsők' és nyilvánosok-nak az igazság', ember-szeretet', és mérséklés' tör-vényeihez való szabását. Rövideden: az erény a' világ' özsze-hangzatja elő-mozdítására való kész-ség; egy erkölcsiség, melly ki-ki száján forog, de fájdalom! kevesek által éreztetik. Akarja a' sze-rencse, hogy valamelly erényes uralkodjék, tehát ő ezen történetet úgy fogja használni, mint kell; — kintelen szolgál lenni, szinte nagy — 's a' pász-tori-bot mellett éppen olly szerencsés fog lenni, mint a' királyi-pálca mellett.

Virgilius azt állította, hogy a' test' szép for-málása kellemesebbé teszi az erényt; gratior et pulchro veniens in corpore virtus. Seneca ellen-ben azt mondá: hogy nincs ékességre szüksége, sőt általa minden forma megékesítettik. Ebből látni, hogy Virgilius szerelmes, Seneca pedig szio-rú tisztelője volt az erénynek.

Az Idő szelleme.

Ha valaki valami nagyba vagy bajosba bele-
vág, a' mellett más segelmére szorúl, 's még is
az idő-szelleme ellen vét, az bizonyos lehet; hogy
elnyomattatik, 's minden igyekezete füstbe megyen.
Illyen volt a' Németek' első háborúja a' Franczok
ellen, — czélja rosszúl sült-el. Mindennek ha-
souló kimenetele leszen, a' mit közönséges véle-
kedés ellen cselekesznek, mások részéről pedig
nagy erőlködésekben kerül. De ha a' kortársak'
vélekedését bölcsen használja az ember, 's az idő-
szellemét betudja saját javában avatni; akkor a'
legnehezebbet is merheti; jól üt-ki, mert pártján
van az emberben lévő halhatlan győz, mert szö-
vetséges társ a' szellem. Tanuja ennek a' 1813, és
1814-diki háború.

Gyönyör — Szomorúság.

Az utolsóinak ki akarunk térni, amaz után
kapkodunk. Éltünk ösvényében mind a' kettőre
bukkanunk. De a' Gyönyör gyakran, 's igen gya-
kran kórházba, szalmára, 's fájdalom! a' szomorú-
ságra vezet. Itt örömet, ott bosszúságot látunk;
mellyik útat kövessük, hogy sem ebben sem amab-
ban megne botoljunk? Menjünk középen, 's
hagyjuk mind a' kettőt oldalt.

STAUT JÓSEF,
Főhadnagy.

8.

Klopstock' Hymnusa a' Feltámadásról.

Feltámadsz, fel! én porom, vidulva
Majd rövid nyugvás mulva!

Halhatatlan életet
Ád Teremtőd tenéked,
Halleluja!

Elvettetem, hogy kikeljek újra
Megy az aratás' Ura

'S bégyűjti a' kévéket, —
Minket, holtakat, minket!
Halleluja!

Hálaadó nap, örömkönnyek' napja,
Te, én Istenem napja!

Ha a' sirban eleget
Szunnyadtam, te engemet
Feltámasztasz.

Mint álmodók, úgy fogunk ott lenni,

'S a' Jézussal bémenni
Örömeibe. Ah! a'

Fáradt Vándornak bajja
Nem lesz többé.

Meglátjuk ott a' lélek' szemével

A' Mennyet sok Szentével;
A' boldogult kedvesek,
Az elvált szerelmesek
Jőnek felénk.

'S mi lebegünk fényes uton elé
A' szebb csillagok felé.

Látunk, dicső cselédek!
Megyünk, megyünk felétek, —
Megyünk immár.

Vigyen akkor a' Szentek' Szentébe
 Közbenjáróm , elébe ;
 Ha itt jámborul éltem
 'S az 'ő szent nevét féltem.
 Halleluja !

Edvi ILLÉS PÁL.

Az ártatlan Pásztor Lyánka.

A' meszsze kék Mátra allya
 Kies körén , fekete
 Haja közzé Rózsi , dallya
 Közt , rózsát kötözgete ;
 Előtte egy Csermely folya ,
 Partján kükürts és Ibolya.

„Koszorút fonok” mond hével : —
 „Fejemre az , majd ha lát
 „Bódi , égő Szerelmével
 „Ölel földi Angyalát ; —
 „Igy nevez midőn egyedül
 „Mellém a' selyem gyepre dül. —

„Hajam holló színnek festi
 „Nyakam , mejjem hulló hó ,
 „Jádzva lebeg rajt' az esti
 „Szellővel ; — az a' bohó
 „E' szókkal simúl ölembe ,
 „'S én nem halok meg mérgembe.

„Ha küldöm még közelébb ül
 „'S karjai közzé ragad ,
 „Jó Pásztor Lyánka ! öléből
 „Hogy szabadítsd ki magad ?
 „Nyakára kótsojja kezem
 'S tudj Isten ! nem ellenkezem.

„Bár tudnék ; — de hogy kiáltsak ?
 „Ha jobbjával akkor át

„Ölel; — tusám után hát tsak
 „Viszonzom csók záporát,
 „'S hogy artzám tűz artza értte,
 „Miért nehéztellyek értte?
 „Egy szóval nekem tettzik a':
 „Ha szól, danol, vagy ölel,
 „De engem ám! mond Rózsika;
 „Mert máskép a' bú öl el.”
 Szegényke! észre sem vette,
 Hogy Bódit úgy megszerette!!

Az Epedő.

Ha látom a' Hajnalt, 's a' vidám reggelnek
 Rózsás lobbjait, — midőn a' setét
 Éjjelnek kisírtt gyöngy könnyezetét
 Le törló sугárok nyájasan lövellnek. —
 Látom akkor mint örül mindenki,
 Mint danol az érzékeny fülmile,
 Én sirok! mert könnyeimet senki
 Hajh! azokat senki se törli le. —
 Ha látom a' meszsze setéten kékellő
 Órmós hegyek' szikla óldalára,
 Mint lövell a' Nap bádjadtt sугára
 Végsőt, — 's leng is már a' hives esti szellő. —
 Sirok én! az élet is bár akkor
 Az álom' ringató ölébe tért; —
 'S ha én nem, a' hervadó Rózsa-kor
 Viszsa sirna a' múltt víg életért. —

9.

M Á R I A,

IV. Béla' Magyar Király' hölgye.

Az őszkor' alkonyfedte történeteire lépünk vissza. Árpád' Magyarjai már három száza-
don túl vívtak itt a' borostyánokért, 's a' ma-
roknyi csoport, önléte' 's nemzetisége' fentar-
tása mellett, hős szívvvel kelt-ki bokrosan sza-
porodó irigyei ellen. A' homályos századok,
— úgy akará a' sors, — elolták léptei előtt,
el, tévelygési' gyász-órájiban a' vezér-lángot;
nem volt kalaúz sötét ösvényei megett, nem;
mert csak vérben fürdeni kárhoztatá helyzete,
's a' kik a' szövétneket meggyújthaták, elolták
inkább azt, ha itt ott lobogásra kelt is, 's a'
Nemzet' dicsőségét keskeny körbe szorítván,
oda varázslák a' Magyart; hogy az ollykori
hiú ábrándozásai között, magát a' dísznek
legfőbb pontján állani hidje akkor, mikor U-
tójinak vérbe kevert gyilkokat, rozsdá ette
nyilakat, 's a' durva ütések alatt behorpado-
zott buzogányokat hagyhat, hajdani léte' nagy-
sága' 's nemzeti caractere' ezen minden ősz-
szeségének emlék-jeléül.

Ekkor alig volt több mint hős a' Magyar,
's alig más mint keresztyén. Jeru'sálemi An-

drást kiragadá ájtatos heve Palestinába; öldökölni a' más bajában, fogyasztani a' Nemzet' lelkesebb részét, fojtogatni azokat, kik a' Magyar nevérol sem ösmérek, ellenségévé tenni a' szomszéd- 's meszsze-vidéki népeket, 's itthon védetlen, óvatlan 's idegen istápra hagyni a' csata-szomjú távozók 's bennmaradott ügyetlenek' élemedett szüléjit, a' jövők' reményére serdülő nevendékeket, a' hon' gyámoltalan özvegyit, árváit, 's a' vak történetre vétkes vakmerő hittel bízni önkirályi széke' 's Nemzete' dicsőségét.

A' kereszties-had visszaindult a' szent földről. Andrást minden lesek mellett is megtartá az ég. Útjában Bithyniába tért a' Király, hol a' gyenge korú Mária virágzék. Az ezen tartománynak Nicaea városában uralkodott Lascaris Tódor, Görög-Császár' 's ennek Anna Comnena hölgye' leánya volt ez. Andrást elfogák atyai gondjai. Első szülött fijának, a' már ekkor megkoronáztatott IV-ik Bélának jegyzé-el azt 1218-ik év körül, kinek a' hozzá még igen gyöngé korban férjhez adott első hitvese Katalin, 1217-ben hűnyt-el. *)

Máriát magával hozá András a' honba. Elszakasztá Irene 's Eudocia testvérei' karjai közzül, 's a' Nemzet' koronáját fejére téteté nem sokára. Csak jegyes marada azomban a' szűz; mert az egybekelést a' Király-párok' gyöngé életkora tiltá-meg.

Az 1220-ik év avatá a' herczegi jegyeseket a' mülékony földi örömökbe. Ez vezeté őket a' páros élet' bánat-örömű labyrinthjába, hol a' tévelgyése sok ferde út ámítgat. An-

---

*) Xystus Schier. Reginae Hung. pag. 209.

gyal-élet bélyegzi azon két évet, mellyet az egygyüttlét mosolygó áldással röpíte-el felet-
tök. De virányló ösvényökön töviseket is
tüntete-fel az idő. A' fondorkodás' fekete su-
gallási fátyolt vontak életök' kellemeire; Bé-
lát elfogá egy indulat, 's szerelme' tárgyát, a'
szende Máriát gyűlölni kezdé. Feltételét va-
lósítá csak hamar szándékát: hölgyétől örökre
elválni, annak elűzésével tellyesíté is.

A' köz botránkozás arra gerjeszté a' honni
Papságot, 's magát Honórius Pápát is; hogy
e' tárgyban a' közbe-járást elvállalák. Béla
tompa álmaiból felocsódott, Máriáját újra szí-
véhez szorítá, 's az engesztelődés' malasztja
ismét egybeköté az idegenkedőket. Csak ha-
mar fényre jött azomban, hogy a' gonoszok'
örve alatt, kik a' vissza-vonás' konkolyát hin-
tegeték, maga András lappanga. Ugyan is
nyilván kíváná tüstént, hogy Béla hölgyét
nyoszolyájától tiltaná-el, 's midőn ez késedel-
meskedék, őket a' honból kitakarodni paran-
csolá. Leopold Austriai Herczeghez vonták
tehát magokat a' száműzöttek 1223-ban.

A' Pápa felfogá a' tisztos ügyet, írt a' Ma-
gyar Papságnak, a' czélirányos munkálkodás
íránt, 's a' Cseh- és Karinthiai Herczegeknél
a' Bújdosók' részére menedékről gondoskodott.
A' nemes gond óhajtott sikerrel járt. András,
fija 's menyé íránt a' többek között, Róbert
Veszprémi Püspök, kinek Honorius Pápa e'
dolgot különös levele által szívére köté, en-
gesztelé-meg; de tilos volt nekik a' királyi
udvarba lépni, hanem Bélát Dalmát- és Hor-
vát-országi Királyjá tevé. András' menyé el-
len viseltetett néheztlésének azon okát adják
némellyek; mert Mária az ígért jegyet 's aján-

dékot követé; Bélára pedig gyanakodék, hogy királyságra vágyik.

Az egymást kölcsönösen szeretőkben megjutalmazá az Isten a' hűséget. Zavartalan napok derültek egökre. Úgy látszik, mennyei lángkör ragyoga a' magyar királyi ház felett, 's e' házasság sok magzattai, a' keresztyenség' mind megannyi csillagival áldá-meg e' világot. Mária nehézkes lőn. Dlugoss írja: hogy szülése természetfeletti könnyű volt, 's mennyei tünemények 's csudák dicsőíték az elsőszülött' megjelenését, kinek a' keresztség 1224. Cunegunda nevet adott. Mária' lelke az Istenhez volt felemelve; szívét természettől fogva buzgó hév ölelé-körül, 's bár a' különös égi-kegy nem terjede is ki utóbbi szüléseire, némelly gyermekeinek azomban szent élete 's kegyes volta valósítja; hogy Mária betölté anyai 's jó nevelési tisztét. Önmaga nyujta, midőn csak környülményei engedék, emlőt csecsemőjinek, 's azon szobában minden nap isteni szolgálat tartatott. A' neveléshez ért eszű 's példás eszű szűzek 's aszszonyok választattak. A' nevelő 's felügyelő a' hon' Cath. magyar Főnemeseiből szemeltetéki. Mária az anyák' követésre méltó példája vala. Ha némelly gyermekeit eltántoríták is a' botlások, nem szünteté intéseit, dorgálásait. A' Teremtőt 's Szenteket hívá segédül, hogy ingadozó magzatit az erény' szelíd ösvényére térítenék vissza. *)

Hajh, de a' nyugtot feldúlá a' sors' sujtoló keze. Könnybe lábbad minden igaz hazafi' szeme, ha Béla' kora jut eszébe. Lelkére e'

---

*) Ugyanott I. 214

Királynak árnyékot vont a' boszszú. Királykodása' kezdetén tüstént azokat nyomoztatá, kik a' köz'tte 's Attya között folyt viszályoknak okai voltak. Számúzás, halál, kínok 's javaiktól elesés vala díjok az illyeknek. Dénes Nádornak szemeit tolatá-ki a' koronás fő, a' honba letelepedett Kúnoknak lakhelyet 's főhivatalokat adata a' Magyarok' megvetésével. De a' ki az akkori idők' lelkét megfontolja, ki Rajnaldot megtekinti, a' büntetést nem fogja méltatlannak mondani, habár az irgalom' határán túl ment is az. *) Majd belső zendülés ostromozá e' miatt az országot, 's ennek elnémulásával 1241. a' Tatár' pusztító csordája rohant arra. A' boszszú-lihegő Magyarok méltatlanul ölék-meg ekkor a' Kún-vezért Kuthent, 's az ebből származott fájdalom miatt a' veszély alatt elállának ezek a' Magyaroktól, 's a' Tatárhoz csatolván magokat, a' Nemzet' keblében dühödve dülének, 's a' mit tatárgyilok nem teve tenkre, kún-tör alatt kellett leroskadni. Ők kalózzolák a' vad csoportot ide 's tova, 's Batu a' Tatár Fő-vezér sok száz ezerével égete, pusztított, rablá a' mit talált, 's rablánczra fűzve hurczolá vad vidékeire honunk' szerencsétlen fíjait 's leányait. Béla Borsodban, a' Sajó mellett fekvő Mohi pusztán álla-ki velök a' csata-síkra, de megveretteték. Hunniát elhagyá védangyala. Azon kevés, ki megmaradott, barlangokba 's erdőkbe vonogatá magát, 's az éhség' 's inség' irgalmatlan keze fojtá-meg ott.

---

*) Rajnaldus ad annum MCCXXXII. n. XIX. — Lásd Buda-
day Esaiás Magy. orsz. Hist. 1-ső Köt.

Béla Máriáját a' veszély elől gyermekeivel, Vancsa István Váczi Püspök' 's mások' gondviselése alatt Austriába küldé. A' megmaradott Fő- és Al-nemesség 's nép követé oda. Lehet képzelni, mint vala a' szív a' lelkes anya' 's hölgy' keblében. A' koronák' ragyogó világa 's bíbor-fény álmokként tűnt-el előtte, 's a' királyi kincs-tárt, melly a' számkivetettnek utolsó reménye lehetett, a' vad érzésű Fridrik rablá-el tőle. Béla megfutott, Somogyban Segesden állapodék meg ő, 's Máriát két esztendő kis fiával Istvánnal 's gyermekeivel, a' Fejérvári kriptából felvétellett Sz. István' tetemeivel, 's más Szentek' hamvaival, ékességeivel, öltözeteivel 's a' templomi készületekkel Dalmátziába, 's utóbb a' szorongattatás' gyászosabb órájiban az Adriai szigetekre küldé. A' Spalatrobeliaknak meg volt hagyva a' felügyelés; de leszólák az irigyek Mária előtt útjában a' Spalatroiakat, azért ezeket kikerülve, Klissa várában szállt-meg, 's bár esdének azok 's kérék, hogy őket ne vetné-meg: Mária' lelkét a' gyanú fogá-el 's nem hajolt az esedezésre. A' hontalan Mária a' halál által két leányát, Katalint és Margitot itt veszté-el.

A' Királyné, a' veszélyek' ón-súlya alatt még nagyobb bizodalmat vete az Istenbe. A' méhében lévő gyermeket ha világot látand, a' Sz. Domokos Szerzetébe adni tökélel-el, mihelyest a' Tatórok' elszéledésével honjába viszsza-tér. Szándékát tellyesíté-is. Az 1244. Januarius' 27-én született ugyancsak Margit nevű szűz, 4. évű korában a' Veszprémi Sz. Domokos Apácza-szerzethe vala felajánltatva, és valóban kedves is volt Mária előtt e' Szerzet,

valamint a' Minorita Sz. Ferencz' fiai is, kiket Kunegunda leánya' javaslásaiból szinte anyai indulattal ápolt. *) Lelke t. i. úgy vala alkotva, hogy nem kevesebb mértékben fogadá-el leányai' tanácsait, mint a' mennyi gondot maga fordíta azoknak nevelésére.

A' csapás bár kit is megrendíthete. A' Magyar-hon sivataggá vált, 's füstölgő telkein vad állatok csoportozának. Díszét, ékességét halomba temeté a' sors, 's csak itt-ott lézenge a' kétségbe-esés' kínjaitól lesujtott egy két Magyar. Máriát végre a' 'Tatórok' eltávozta után behozá férje a' vadonná vált honba; de mit láta itt a' szenvedő? a' pusztításnak véres nyomait, 's az inségnek rettentő emlékét. Mohács csak azt temeté-el, a' mit a' Tatór épen hagyott. A' Nemzet' lelkes fiait, Árpád' törzsökös Magyarjait már a' Sajó' gyász-vidéke áldozá-fel.

Bélát ezentúl a' hon' rendbe-szedése, Máriát az anyai gondokon kívül, buzgó életmódja foglalatoskodtaták. E' közben Vatacius és Görögei között, hitbeli szakadás kapott lábra. Hogy ezeket a' Római hit mellett tartsa, sokat munkálkodék ő, 's e' tárgyat IV. Innocentius Pápanak, 1247. Máriához intézett levele is bizonyítja. **)

Bánatos érzésbe hozá a' Királynét István fíjának Attya ellen, 1262. körül tett támadása. Leirá ezt a' buzgó aszszony az Argentinumi Dominicanus Szerzethez küldött levelében. Az istentelen tanácsok fegyvert fogatának Istvánna Atyja ellen, kit a' királyi-székből kifor-

*) Reginae Hungariae 217. 's mások.

**) Ugyan ott.

gatni szándékozott. Már a' vérsíkon álla a' két tábor, 's a' hűledező Anya Mária, Sz. János Bosniai volt Püspökhöz fohászko dék se gédért. Említi a' most körülírt levél, hogy a' szent hevű aszszonynak álmában megjelent a' választott férjfi, 's vígasztalá a' csüggedező Királynét boldog jövendővel. A' következett viradásra megérkezék a' Király' Követe azon hírrel, hogy az atya és fiú között, a' béke vér-ontás nélkül kötteték-meg. A' mint ez az 1262. a' Minoriták' Szerzetéhez Mária által írt levél-ből bőven megtetszik. *) Ezen időtájban ér-kezének Bélához a' Tatár-követek, Fejedel-möknek a' Király' leányai közzül egygyet há-zas-társúl megkérni; de ezt Béla nem tellye-síté, 's IV. Orbán Pápa is tiltá a' pogány só-gorságot.

Rokon-érezve szenvedé Mária Béla' aggó-dalmait, ki a' szerte szaggatott Nemzet' új ala-pítója volt. A' Király 's Királyné között fel-hőtelen volt a' ház-as-élet. Béla bánatos fohász-szal tekinté a' múlt idők' szélveszeire vissza, szerelme' tárgyát Máriát biztossá 's bátorságos-sá akará tenni. A' Duna' folytában emelkedő Visegrádi hegyet a' körül-terjedő térséggel, 1263. ajándékozá hölgyének azért: hogyha ne talán idő' jártával az ellenség ismét beronta-na, menedékül szolgáljon neki. Az ezen ado-mányról költ ok-levélből világos: hogy Visegrád körül-fekvő pusztájival 's a' Pili-si Me-gyében most találtató Camer. birtokkal, haj-dan a' magyar Királynéhoz tartozott. **) A'

---

*) Spangár M. Krón. 169. — Reginae Hung. — Fejér Codex Diplom. Tom. 4.

**) Décsy Antal magyar Királynék lap 60. 's mások

Visegrádi-vár idővel olly tekintetre emelkedék, hogy a' magyar korona is itten tartatnék. Salamon' fogságáról, 's kis Károly Magyar Királynak itten történt meggyilkoltatásáról is emlékezetes hely ez. Ugyan csak 1263. Máriát ájtatos lelke arra vivé, hogy Pilisen a' Sz. Pál Szerzetének Monostort építtete, 's a' rendszabásokat Orbán Pápától nyeré-ki részökre. Kitetszik ez Pál Veszprémi Püspöknek ezen időkorban költ leveléből. Béla az Ismaeliták' Rugasi majorját 's a' Posegai földet is hölgyének ajándékozá, mellyet IV. Kelemen Pápanak 1266. költ megerősítő levele bizonyít.

Máriának fija István roszzszúl fizeté-viszsza az anyai gondokat. 1264-ben Béla újabb ízetlenségbe keveredett István fíjával. Orbán Pápa ugyan lecsillapítá a' bajt, 's köz'ttök az egygyesség megköttetett; de István Máriának, férje által ajándékoztatott javaira rohant, némelly várasait elfoglalá azon szín alatt: mint-ha azok az attyával kötött egygyesség által neki lettek volna ígérve; de hogy ez csak kötekedés volt, szembetűnő onnan is; mert Béla maga esedezik Máriáért a' Pápa előtt, 's ez Istvánt az annyának tartozó kötelességre emlékezteté is, sőt az Esztergomi Érseknek 's különösen a' Veszprémi Püspöknek meghagyá: hogy Istvánt az erőszakról átok alatt eltiltván, az elfoglaltakat adassák vele vissza. Tellyesíték parancsát a' fő-papok, 's IV. Kelemen Pápa is részt vett a' felek' béke eszközlésében, 's ezt Junius' 22-kén 1266. Viterbiumban költ levele által megerősíté, a' magyar Királynéknak tett adományt pedig Jú-

nus' 20-án örökösen helyben-hagyá, minekutánna abban István is megegygyezék. *)

Akár azon régi leszóllás, melly Mária' szivét a' Spalatróiaktól elidegenité, akár más tekintetek, elég az: a' Királyné kemény boszszút álla a' Spalatróbélieken. Második fíját a' még gyöngé korában Tót-ország Herczegévé tétetett Bélát, e' néven V-ket, Mária 1265-ben elkíséré oda, és a' Kníni vagy Tinini várba szállott. Ott múlatása közben némelly Spalatrói ifjak két Magyarat veszekedés közben megöltek, Maria fellobbant a' hírre, Spalatró felé indúlt katonájival boszszút állani a' kivégzett két Magyarért. Az Előljárok Követekkel tisztelék-meg őt, elégtételt ígértek, 's azzal menték magokat: hogy a' tudtokon kívül esett csin, akkor és onnan származott, midőn a' tolvajkodó Magyarok ellen, a' gyilkosok ön jószágaikat védék. Mária pillantatra is alig méltatá a' Követeket, 's Klissa várába szállott. Nem használt Rogér Spalatrói Érseknek személyes közbejárása sem, 's e' miatt maga is veszélybe forga. Egyháziak, világiak esdének a' Királyné előtt, 's nem lágyúlt. Mária a' vele volt Magyar- Kún- és Tót-katonáknak meghagyá: hogy a' Spalatróbéliek' marhájit hajtsák-el, szölleiket 's vetéseiket dűlják-fel, 's perzseljék halomra házaikat. A' mezőn a' kártétel megtörtént, de a' városba nem hathatának, emberül védék magokat a' lakosok. Cselt vete tehát a' boszszús Királyné; megenesztelődést színle. Az általa kiküldött néhány fő-ember, 's mintegy 30. vitéz, kicsalák a' vá-

*) Timon Chron. 35. — Apud Bzovium ad annum MCCLXVI
's mások.

ros' biráját néhányad magával, a' városon kívül teendő egygyesség' színe alatt. Itt kardot rántva Dessa Mihályt a' bírót ötöd magával a' Királyné eleibe hurczolják. Béla tudósíttaték a' hírről, 's ez visszahívta Máriát, ki elébb a' foglyokat Knin várában tömlöczre hányatá, 's a' Spalatrobeli Követeket Bélához útasítván, ön közbevetését is ígéré. Az odavaló Esperes Tamás másod magával küldeték a' Királyhoz; de Mária leverte férjét szándékáról, 's váltság fejében 26. előkelő lakos kívántaték. Idővel csak 12. önmaga által választandó kezest akart a' Király, 's végre az öt öreg fogoly, két évi rabsága után, 12. gyermekén váltaték-ki. *) Írják: hogy Mária volt oka annak is, hogy Istvánt, II-ik Andrásnak Beatrixtól született fiját, Béla sem a' Honba ereszteti, sem neki illő tartást adni nem akart, Mária' ösztönözéséből t. i. ki ezt szokta mondani: hogy a' Lombardiai fiú, az ő fiaival korántsem fogja a' Magyar-hont egygyütt birni. **) Ezek gyöngegek; 's ki az, ha ember, ki ezektől ment? Mária vette-viszsa a' bért fizetni nem akaró 'Sidóktól a' Komáromi várat 's a' Tatai malmot, melly Valter Budai Grófnak adattatott-el, 's ezt IV-dik Bélának 1268-ról költ megerősítő levele valósítja.

Már a' termékeny páros élet 50. éven túlhalada, 's nem szünt a' szelíd láng, melly a' Király-párok' életét a' gyász-halomig megnem hűlve kíséré. Az ősz Béla szokatlan érzéssel tekinte végig az évek' lefolyt hosszú során,

*) Buday Ferencz Polg. Lex. 2-ik Dar. 624. lap. 's többen.

**) Monachus Paetavinus (T. V. Muratorii, Script. rer. Ital. col. 718. 's mások.)

számos gyermekében újra felvirúlni látá körülte az életet, 's mennyé vált földi-létét szent életű leányai, mint meg-annyi nymbuszok sugárzák-körül. Édes önérzéssel pillanta a Magyar-hon' viruló telkein végig; mert az új alapító Ő vala, az t. i. kinek egykor honja 's királyi széke sem volt. Mária rokon-érezve osztá-meg férjével a' nemzeti gondokat. Hajh, de nincs állandó semmi e' földön! Bélát elhagyá ereje, 's a' halál 1270-ben életére tevé jég-kezét. A' Királyhölgyre gyászt borított a' történet. Esztergomba takaríttatá a' Király' tetemeit a' Minoriták' boldog szűz' templomába, mellyet 1250. Béla építtetett. Mária még két évet élt ezentúl, 's 1272-ben a' halandóság élete' kötelékeit eltépé. Holt-testét Esztergomban férje mellé téteté a' Nemzet, hol már akkor Bélának a' Tót-herczegnek hamvai nyugvának. Az utókor e' sír-írással *) tisztele e' háromnak szétomlott porait:

„Aspice rem charam, tres cingunt Virginis aram:
Rex, Dux, Regina, quibus adsint gaudia trina!”

Béla' sírja felett pedig különösen ez állott:

„Dum licuit, tua dum viguit, Rex Bela potestas:
Fraus latuit, pax firma fuit, regnavit honestas.”

Mária sok magzatot szült. Itt következnek rendben: *a*) V-ik István 1239-ben látá világot, 's IV-ik Bélát követé a' királyi-székbén. *b*) Béla Tót-herczeggé lett, 's 1264-ben jegyzé el Kunegundát, a' Brandeburgi Markgróf Otto' leányát Po'sonyban. *c*) Kunegunda volt az el-

---

*) Timon Chron. ugyanott. — Topogr. M. R. Hung. 162. —
Reginae Hung. ugyanott 's többen.

ső-szülött. Világra jött 1224, 's 1238-ban a szűz Boleslaushoz adatek nőül. Özvegygyé 1279-be lett, 's elhúnyta után, melly 1292-ben történt, a' Szentek közzé számláltatott. *d*) Katalin, és *e*) Márgit csecsemők, Klissában 1242-ben múltak-ki, Spalatróban temették-el. A' koporsó-kőre a' nagy templom' ajtaja felett ezen írás tétetett: *)

„Catharina inclita et fulgens Margari	}	ta
In hoc arcto tumulo jacent absque vi		
' Belae 4. filie Ungeror	}	um
Et Mariae Lascari Regine Grecor		
Ab impiis Tartaris fuerunt fuga		
Mortue in Clissio, huc Spaletum transla	}	ti

f) Sabina, Moys Magyar-Nádor' hölgye. *g*) Constantia, Dániel Orosz-herczeg' nője, Özvegygyé 1266. lett, 's klastromi életre lépe. *h*) Anna, Radisláv', Haliczia' és Macsovi Herczeg' hitvese, mint özvegy, István és László Királyok alatt a' Magyar-honban élt. *i*) Margit, a' II-ik, 1242-ben születék, ez adott nevet a' Buda és Pest között lévő Margit-szigetnek, melly az előtt Nyúlak-szigetének hívattatott, hol Atyja Monostort állította, 4. esztendőskorában már a' Sz. Domokos Apácza-rendbe vitetett, 's 1271-ben meghalt. *k*) Ilona, ki Boleslaus Kalissói Herczeggel 1256-ban kélt-egybe Krakóban, 's onnan királyi pompával vitétt javaiba. *l*) Er'sebet, kivel a' Baváriai Herczeg Henrik váltá-fel nőtlenségét. **)

Még három gyermeket tulajdonítanak némmelnyek Bélának, Kálmánt, Mihályt és azon

*) Timon Chron. p. 32.

**) Reginae Hung. ugyanott.

Unokát, kit Andrásnak a' Pápához 1235. évben írt levele szerint, ennek kelle vala felnevelni. De ezt a' meglévő ok-levelek czáfolják-meg.

Mária' élete küszködés volt. Honjától férje szakasztá-el, királyi-székét a' tatár-düh gázolá-szerte. Majd a' gyakori szülés' fájdalmai hervaszták a' kelet-iaji kellemeket, utóbb István fijának tiszteetlen szíve sértegeté anyai kebelét. Az anyai és királynéji gond is ellopának a' rózsákból, 's végre azokat gyermekeinek 's férjének elhúnyta szaggatá-le.

Mária' életéhez tartoznak még e' következők :

a.) Ő ajándékoza Verőczei lakosainak szabadságokat, 's határjokat kijelelé 1248-ban.

b.) Ő adta bizonyos Cseh nevűnek, az ettől Béla által elvett Lobor helységért, Dobouch földét 1259.

c.) A' Németújváráért átadott helységek iránt tett cserét megerősíté 1263.

d.) Sixtus Esztergomi Olvasó-Kanonoknak követsége által tett szolgálati' díjában, Hetén nevű szállását ajándékozá 1264.

e.) Szolgálat díjúl Pál Püspöknek 's ennek testvérének Gróf Benedeknek a' visszakívántatott Pel földért, Vrsáp nevű helységét adá 1265.

f.) Fiának Bélának egész Tót-ország' Hercegének, Suclos Miklósra árasztott adományait hitelesen megerősíté 1267.

g.) A' kettős viadalra (melly azután elintéztetett) okot nyújtott Beryn nevű majort, Juharos' fiának Gergelynek engedé 1268.

h.) Pál Veszprémi Püspöknek 's testvéré-

nek Benedek Grófnak érdem-díjúl, Monorod és Munkád földeit ajándékozta 1269-ben *)

Különöst irnak a' smaragd-kőről, melly a' szüzességet szereti. Egy ilyen drága kő volt, — úgy mond a' Krónika — Béla' újjában egykor, midőn Máriájával a' házasság' titkos örömeiben részesült, 's ez akkor három darabba tört. Décsy után **) Mária építteté a' Diós-Győri várat Borsod Várm. Miskolczhoz fél óra járásnyira, ***) az úgy nevezett „*gyönyörűség' völgyén*” (vallis deliciarum), mellyben az ajtón a' darázs-kövön ezen írás látszatek: „*Maria Dei Gratia Hungariae etc. Regina* 1252. Annyi bizonyos: hogy 1377-ben már állott e' vár, 's innen költ azon oklevél a' most írt évben, mellyben az akkori Erdélyi - Vajdának Lajos Király megparancsolá: hogy a' Gyulafejérvári Püspök Gublint és a' Káptalant régi szabadságaiban békével élni hagyja. ****) Csenedesen pihenjenek hamvai!

Debreczeni BÁRÁNY ÁGOSTON.

---

*) Fejér Codex Dipl. Hung. Tom. 4.

**) Magyar- királynék Décsy Antal lap. 62.

***) Fájdalom! hogy e' tündérkori régiség is az érzéketlenség által hamvába dőlni siet. Vétkes hidegséggel néz-zük Apánk' tisztelendő maradványait szét-romboltatni. A' jó hazafinak, midőn a' hajdankor' ereklyéji dúlattatnak, elfogódik szíve, 's szeméből bánatköny húl.

****) Találtatik a' Károly-Fejérvári levéltár. fasc. 7. N. 29. Tud. Gyújt. 1830. 3-ik Köt. lap 101.

10.

A' HERÉLT.**Terentzius' Vigjátéka.****Játszó Személyek:****A' PROLOGUS.**FEDRIA, *Ifju.*PARMENO, *annak rabszolgája.*THAISZ, *Öröm-leánya.*GNATHO, *nyalakodó.*CHAEREA, *Fedria' testvére.*THRASO, *Katona-tiszt.*CHREMESZ, *falusi ifju.*ANTIFO, *Ifju.*

PYTHIASZ,)

DORIASZ,) *Thaisz' rabszolga-leányai.*DORUS, *herélt.*SZOFRONA, *dajka.*LACHES, *Fedria' és Chærea' atya.*SZANGA, *Thraso' rabszolgája.***Néma Személyek:**

SZIMALIO,)

DONAX,)

SZYRISCUS,) *Thrasó' rabszolgái.*

SANNIO,)

PAMFILA, *Chremes' testvérhuga.*

A' játék' helye Athenének egyik utszája, mellyben Thaisz és Fedria egymáshoz közel laknak.

A' játék' a' Megalesiai multságok' alkalmával adatott-elől, a' L. Ambivius Tarpio és a' Prenestei L. Attilius' társasága által, midőn L. Postumius Albinus és L. Cornelius Merula voltak Aeditisek. A' mu'sikát, mellynél mind a' kétféle síp használtatott, Flaccus, Claudius' szabadosa készítette hozzá. A' darab Menander Görög munkájából van véve, 's M. Valerius és C. Fannius Consulságok' alatt kétszer játszatott-el.

E L Ő B E S Z É D.

Ha valaki van, ki szívesen igyekezik mennél több jóknak tetszeni, 's másokat ha lehet meg nem sérteni, a' mi költőnk ollyannak tartja magát. Ha mind a' mellett is egy bizonyos ember őt szertelen keménységgel vádolja, gondolja-meg, hogy a' képzelt keménység nem megtámadás, hanem felelet volt, minthogy ő bántotta azt meg először, ő, ki a' fordításhoz derekasan hozzá látván, 's az elrendeléssel keveset gondolván a' jó Görög darabokból rossz Római darabokat tsinált. Ugyan ez a' minapában Menander' *Késértetét* újra dolgozta-ki, 's ott hol a' talált kintsről van benne a' szó, azzal, ki az aranynak birtokában van, elébb megbizonyíttatja ahhoz való jussát mint sem vádolója megmutatta, hogyan az övé a' kints és hogyan jött az, az atya koporsójába.

Vigyázzon ezután, hogy magát reá ne szedje 's talám azt ne mondja: már általestem a' gá ntsoláson, 's többet semmit sem tud ellenem mondani. Intem őt mégne tsalja magát, 's szünjen-meg bosszontani. Sok van még, a' mi most általam elengedettik, de a' mi utóbb elő fog hozattani, ha megbántását folytatja; a' mit, ugy látszik, tselekedni szándékozik. Mert minekutánna ezt a' darabot, mellyet most játszani fogunk, Menander' Herélttjét az *Ædílisek* megvették; engedelmet nyert annak próba előladásán jelen lenni. Midőn a' tisztviselők megjelentek 's a' játszás elkezdődött, ő azt lármázta, hogy „a' darab' szerzője nem Költő, hanem tolvaj, de ollyan tolvaj, ki senkit sem tud megvakítani, mert kiki látja, hogy ez a' darab Naeviusnak és Plautusnak Colax tzimü játéka, 's hogy abból van kilopva” a' tsapodár' és a' katona-tiszt' személye.” Ha ez vétek, azt a' költő tudatlanságból követte-el, 's nem szándékszándékkal lopott. Hogy a' dolog így légyen azt magatok megítélhetitek. Menandernek egy Colax tzimü játéka van, abban egy Colax nevezetű tsapodár és egy kérkedő katona-tiszt jó elő. Terentius megvalja hogy ezen személyeket a' Görög-játékból általvette Heréltjébe; de hogy deák nyelven illyen játékokat

F. M. OR. MINERVA 2. NEGYED 1831. 22

esmert volna, azt áthatatosan tagadja. Azonban, ha tilalmas volna, már előfordult személyeket újra fellépetni a' játékszínre, általában tilalmasnak kellene lenni rajta rabszolgákat, tisztas Aszszonyokat, buja szeretőket, kérkedékeny hadi-tiszteket, ehés hizelkedőket is mutatni, gyermekeket eltseréltetni, gazdákat szolgák által megsalattatni, szerettetni, gyűlöltetni, gyaníttatni. Egyszóval semmit sem lehet előladni a' mi már valaha nem lett volna előladva. Illendőnek 's botsánandónak fogjátok tehát, reménylem tartani, ha a' mostani Költők olyasmit tselekedtetnek a' mit a' régiékiek tselekedtettek. Illyen indulattal legyetek, 's tsendes vérrel figyelmezzetek, hogy a' Heréltről igazán tudjatok itélni.

ELSŐ FELVONÁS.

Első Jelenés.

Fedria, Parmeno.

Fedria. (gondolkodva 's zavarodva lép fel) **Mit** tselekedjem tehát? ne menjek el? — most se, midőn maga 's önként hív? vagy olyan emberré legyek, hogy többé ne kelljen Aszszony személyektől méltatlanságokatszenvednem? — Elébb kizárt, most hívogat. Én menjek e? nem, ha még olly szépen kér sem.

Parmeno. Bizony mondom ennél szebb 's jobb feltételt gondolni sem lehet, tsak véghez vihesd. De ha elkezded 's félben hagyod, ha nem tudván állhatatos lenni hivatlanul, még békesség kötés előtt hozzá még 's szerelmed' türhetetlenségét elárulod: ugy odá léssz, elveszel; tsúfot üz belőled, ha látja hogy megvagy győzve. Azért Uram míg még ideje van jól meggondold, hogy az ollyan dolgot, mellynek módot és mértéket szabni lehetetlen, eszeddel nem kormányozhatod. A' szerelemmel számtalan gonosz jár együtt, boszszúság', gyanúság, gyűlölség, fegyverszűnés, háboru 's ismét békesség. Ha ezen állhatatlanságoknak állandó rendet akarnál szabni, nem egyebet tseleked-

nél, hanem józan észszel eszelősködnél. Most ugyan haragodban így gondolkozol: — én menjek ahhoz a'...? ki azt az utálatost..? ki úgy megbántott...? ki ajtaját előttem...? Tsak várjon? később leszek meghalni! meglátja ki vagyok! De a' haragnak mind ezen fellobbanásait, engem úgy tartson, egy két hamis könytsepppek; mellyeket hosszas dörgöléssel présel-ki szeméből, elfogják oltani. Akkor önként bünsőnek valod magadat 's kegyelemért könyörögsz nála.

Fedria. Melly gyalázat! most látom, hogy ő egy semmire kellő 's hogy én egy nyomorúlt vagyok. Boszszonkodom, szégyellem szerelmemet 's még is lángolok érette; tudva, akarva, eleven testel 's ki nyílt szemekkel megyek a' veszedelembe nem tudom mit tévő legyek.

Parmeno. Mit e? Semmit se egyebet hanem válts'd ki magadat mennél oltsóbban rabságodból; ha kevésen lehetetlen, annyin a' mennyin lehet; ne nyomorogj tovább.

Fedria. Azt tanátslod e?

Parmeno. Ha eszed van, ne adj a' szerelemmel egygyüttjáró bajokhoz ujjakat, 's azokat mellyek tőle elválhatatlanok, türd férjfiassan. De ime maga jó veteményünk jég-essője; mert a' mit nekünk kellene aratnunk; azt elkapja tőlünk.

Második Jelenés.

Thais, Fedria, Parmeno.

Thais. Én szerentsétlen! Alig ha nem neheztel Fedria hogy tegnap őt bé nem eresztettem, 's alig ha ezen tettemet más értelemben nem vette mind én!

Fedria. (Parmenóhoz) Ó Parmenó, egész testemben reszketek és borzadok ennek látására.

Parmeno. Azon ne busulj; tsak menj közelebb ezen tüzhöz, fogadom olyan meleged lesz, hogy tsak nem meggyulladsz.

Thaisz. Ki beszél itt? te vagy édes Fedriám? Mit állasz itt? Miért nem jöttél be egyenesen hozzám?

Parmeno. Arról hogy tegnap az ajtó előtte bé volt zárva a' mint van egy szó sints?

Thaisz. Semmit sem felelsz-e?

Fedria. Bizonyos dolog is az, hogy ez az ajtó előttem mindég nyitva van, és hogy szivedben első helyet foglalok.

Thaisz. Óh ne beszélj arról.

Fedria. Ne beszéljek arról? Óh Thaisz, Thaisz, vajha egyenlő részekre volna közöttünk a' szerelem osztva, vagy néked is úgy fájna tselekedeted mint nekem fájt, vagy azt én is olly könnyen vehetném mint te veszed.

Thaisz. Kérlek ne gyötörd magadat galambom kedves Fedriám. Bizonyomra mondom nem azért tettem azt mintha valakit jobban szeretnék, vagy fellyebb betsülnék mint tégedet, hanem a' környülállások ugy hozták magokkal; ugy kellett tselekednem.

Parmeno. El is hiszem, ugy szokott lenni; szegényke a' felesleg való szerelem miatt zárta-ki.

Thaisz. Igy beszélsz-e, Parmeno? tsak várj. (Fedriához.) De halljad tsak miért hívtalak.

Fedria. Halljuk hát.

Thaisz. Elsőben mond meg, ha tud-e ez halgatni?

Parmeno. Én? Jobban mint kellene. De jól megjegyzed a' következő feltétel alatt teszek ígéretet: ha igaz az a' mit hallok ugy halgatok 's magamnál tartom azt. Ellenben, ha nem igaz hanem költemény, vagy kérkedés ugy tüstént mindenek megtudják. Akkor olyan vagyok mint a' repedezett fazék, minden kifoly belöllem. Ha tehát azt akarod hogy halgassak, igazat mondj.

Thaisz. Az Anyám Számoszi születés vólt 's Rhodusban lakott.

Parmeno. Ezt ellehet halgatni.

Thaisz. Ott egy bizonyos kereskedő egy kis leányt ajándékozott néki, melly innét Attikából ragadtott el.

Fedria. Polgár' leánya volt-e?

Thaisz. Ugy gondolom, de bizonyosan nem tudjuk; tsak az atya és anyja nevét tudta megmondani; de honját és származásának egyéb jelenségeit nem tudta, 's gyenge kora miatt nem is tudhatta. A' kereskedő azt az egyet mondotta még, hogy a' tolvajok

kiktől vette, a' magok vallomások szerint Szuniumból ragadták el. Az anyám mihelyt a' gyermeket által vette azt mindenre gondosan taníttatta 's úgy nevelte, mintha saját leánya volt volna. Tsaknem mindnek testvéreimnek tartották őt. Én azután ide jöttem azzal az idegennel ki akkor egyetlenegy esmerősöm volt, 's kitől kaptam mindent, a' mivel most bírok.

Parmeno. Ez mind a' kettő hazugság; ez ki fog folyni.

Thaisz. Hogyhogy?

Parmeno. Sem te eggyel megnem elégedtél, sem nem az maga adott mindent, a' mivel bírsz, mert itt is van egy, kitől vagyodnak jókora részét kaptad.

Thaisz. Az igaz; de hadd mondjam-meg mire tézolozok. Az a' katonatiszt, ki szeretőm lett elutazott Káriába; annak távol létében esmerkedtem meg veled. Attól fogva magad jól tudod hogy egész szivemből szerettelek, és hogy minden szándékomat veled közlöm.

Fedria. Ezt sem halgatja-el Parmeno.

Parmeno. Oh lehet e azon kételkedni?

Thaisz. Halgassatok meg kérlek. Az anyám a' mi nap megholt Rhódusban. A' testvér-bátyja kinek ekkor a' leány birtokába esett, a' pénzt kelleténél jobban szerette. Látván hogy a' leány szép és mu'sikálni-is jól tud, 's remélyvén hogy szép pénzt kap érte áruba botsátja. Történetből ott volt akkor ezen szeretőm, megveszi 's nékem ajándékozza, a' nélkül hogy ezen környülállásokról — legkissebbet is tudott volna. De minekutánna észre vette hogy veled tartok, mindenféle színes okokat gondolt-ki hogy ígéretét megmásíthassa. Ha abban bizonyos lehetne, ugymonda, hogy őt náladnál fellyebb becsülöm, 's ha attól nem kellene tartania, hogy elhagyom őt, mihelyt a' leány kezemben lesz; ugy odaadná azt; de attól fél hogy elhagyom. Azonban, a' mennyire én gyaníthatom a' leányt megkedvelte.

Fedria. Talám tovább is ment?

Thaisz. Nem; a' leányt magát megkérdeztem ez-eránt. Ezt már édes Fedriám több okokra nézve kívánnám tőle megkapni. Először azért, mivel testvéremnek tartatott lenni. Továbbá azért is, hogy rokonainak vissza adhasam. Én egyedül magam vagyok; nints itt sem barátom sem rokonom, azért igen óhaj-

tanék ezen szívességgemmel némelly jóakarókat szerezni; 's kérlek kedves Fedriám segítsd elő szándékomat. Engedd-meg, hogy egy két nap a' Tiszté legyen nálam az elsőség. — Semmit sem felelsz e?

Fedria. Alávaló teremtés! ilyen magad-viselete mellett feleljek e valamit?

Parmeno. Helyesen, jó Uram! dicséretesen! Végre szívedre hatott a' fájdalom. Ember vagy.

Fedria. Tsak; lássa az ember! nem tudtam hová czélozzsz. Egy leányka innét elragadtatott; az anyám saját gyermeke helyett felnevelte; testvéremnek tartatott; örömet elvennem tőle hogy hozzá tartozóinak vissza-adhatnám Mind ezen beszéd rövideden oda megy-ki, hogy én kizárattatom, amaz befogadtatik. Miért? egyedül azért, mivel azt jobban szereted mint engemet, 's mivel attól félsz hogy ez az idegen leány azt az olly kedves embert eltalálná tőled kapni.

Thaisz. Én attól félnék?

Fedria. Hát mitől mástól, mond-meg. Vallyon az az ember csak maga adott e neked ajándékokat, vallyon bé vólt-e az én bőkezűségem valaha előtted zárva? Vallyon mihelyt azt mondottad hogy Æthiopiai rabszolgálot kívánnál, nem kerestem e azt haladék nélkül számodra. Azután Heréltet akartál inasodnak, mint-hogy tsak a' fő Aszszonyságok szoktak ollyan szolgálkkal birni, azt is szereztem, 's tsak tegnap fizettem a' kettőért húsz minát. Ezt tselekedni ha bár általad hátra téttem is, nem mulattam-el 's ennyi szívesséért mi a' jutalmam? az, hogy tőled megvettettem.

Thaisz. Hogy, hogy, Fedria? Noha igen kívánnám a' leányt tőle elvenni, 's úgy hiszem, hogy ezt így legkönnyebben tselekedhetném; mindazáltal mintsem hogy reám megharagítsalak, kész vagyok mindent tenni, a' mit parantsolsz.

Fedria. Vajha ezen szókat *mintsem hogy reám megharagítsalak*, szívedből 's igazán mondanád! Ha elhihetném, hogy ezt igaz szívből mondod, mindent el tudnék szenvedni.

Parmeno. (magában) Elszédült; egygyetlen egy szó meggyőzte: melly hirtelenséggel!

Thaisz. Hát én szerentsétlen nem szívemből szólok? Mit kívántál tőlem valaha tsak tréfából is, a' nél-

kül, hogy megnyerted volna? 's én nem tudlak arra birni, hogy tsak egy pár napot engednél.

Fedria. Két nap nem mind a' Világ, de a' kettőből ne legyen ám húsz.

Thaisz. Bizonyyal tsak két napot, vagy legfellyebb...

Fedria. Legfellyebb? Értem már mit akarsz.

Thaisz. Semmit sem, tsupán két napot engedj könnyörgők.

Fedria. Annyi mint az, megteszem kívánságodat.

Thaisz. (megöleli) Méltó tárgya szerelmemnek; melly igen kegyes vagy.

Fedria. Falura megyek; ott kínlódom ezen két nap alatt. Ugy van, megteszem a' mit Thaisz kíván. Neked Parménó legyen gondod reá, hogy a' rabszolgák ide hozzattassanak.

Parmeno. Meglesz Uram. (el)

Fedria. Ezen két napra Thaisz Isten hozzád.

Thaisz. Isten hozzád, édes Fedriám kívánsz e' még valamit tőlem?

Fedria. Kívánok e'? Tsak azt az egytet, Thaisz, hogy míg az a' Tiszt veled lesz is, mindég távol légy tőle; éjjel nappal engem szeress, engem óhajts; rólam álmodjál, reám vákazzál, én legyek minden gondolatod', reményed,' gyönyörködésed' tárgya, mindég velem légy 's egész szíved enyim legyen, valamint az én szívem a' tiéd. (el)

Thaisz. Én szerentsétlen! talán kevés hitelt talállok nála; talán más aszszony-személyek' gondolkozásához méri az enyimet. De én, lelkekre mondom jól tudom 's bizonyos vagyok benne, hogy semmiben sem hazudtam, és hogy senki sem kedvesebb szívemnek mint ez a' Fedria. Valamit most tselekedtem mind azt a' leány kedvéért tselekedtem. Mert a' testvér bátyját, ha nem tsalatom, alkalmasint megtaláltam. Ez egy jó házból való fiatal ember, 's azt ígerte, hogy ma meglátogat. Bemegyek, 's várom őt.

MÁSODIK FELVONÁS.

Első Jelenés.

Fedria, Parmeno.

Fedria. Tselekedd, a' mit parantsoltam; vidd hozzá ezt a' kettőt.

Parmeno. Elviszem.

Fedria. De gondod legyen reá.

Parmeno. Lessz.

Fedria. De most mindjárt ám.

Parmeno. Úgy lesz.

Fedria. Bizhatom e hogy tellyesített parantsolatomat?

Parmeno. Óh millyen kérdés ez? mintha olly nehéz volna tellyesíteni. Tsak olly könnyen kereshetnél *Fedria*, a' melly könnyen ez a' pénz elvész.

Fedria. Hiszen magam is elveszek vele együtt, a' mi jobban szívemen van. Ne törődj hát ezzel a' vesztéssel annyit.

Parmeno. Ne félj, semmit sem törődöm, mindent véghez viszek. De parantsolsz e' még mást valamit?

Fedria. Ditsérd ajándékomat valamint tudod, 's azon légy, hogy őt vágytársomtól ettől a' gyűlölt embertől úgy elidegenítsd valamint tsak lehet.

Parmeno. Azt tselekedném, ha nem mondanád is.

Fedria. Én falura megyek, ott fogok maradni.

Parmeno. Elhiszem.

Fedria. De hallod e'?

Parmeno. Tessék parantsolni.

Fedria. Mit gondolsz, megtudom e magamat keményíteni, 's megtudom e állani, hogy ezen idő alatt vissza ne jöjjek?

Parmeno. Te állanád meg? soha sem hiszem; mert vagy mindjárt vissza jössz, vagy éjjel az aludni nem tudás vissza kerget.

Fedria. A' mezőn addig dolgozom, mig egészen ki nem fáradok, 's akkor az álom magától jó.

Parmeno. Azzal tsak azt nyered, hogy fáradtan lész ébren.

Fedria. Gyermekséget beszélsz, Parmeno. Kikell irtanom belőlem ezt a' puhaságot; felesleg kedvezek magamnak. Vallyon ha a' szükség kívánná nem tudnék e' három egész napig is nála nélkül ellenni.

Parmeno. Hohó! három egész napig? Tsak gondold meg mit akarsz.

Fedria. Megkell lenni. Eltökélt szándékom. Erősen elvagyok reá tökéelve. (el)

Parmeno. Nagy Istenek, millyen betegség ez! Hogyan változtathatja úgy-el a' szerelem az embert, hogy reá se lehessen ösmerni? ezelőtt ennél senki sem volt gyermeki bolondságoktól mentebb, maga eránt keményebb üllepedettebb 's magával bírőbb. De kit látok ide jönni? akár mi legyenek, ha ez nem a' Katona-tiszt' asztali bolondja; azt a' leányt vezeti; mellyet Thaisz ajándékban kap. Tüzes adtát bizony szép személy. Alig ha ma kudartzot nem vallok én az én öszsze-aszott Heréltemmel. Ez a' leány még Thaiszt is felülhaladja.

Második Jelenés.

Gnatho, Parmeno.

Gnatho! Magas Egek, mennyivel fellyebb van egyik ember a' másíknál, az eszes az eszteleennél! Melly nagy a' külömség! Erre a' gondolatra a' következő környülállás adott alkalmat: Ma midőn a' Városba jöttem, öszsze találkoztam egy én sorsom-'s állapotombéli idevaló emberrel, ki hajdan nem fősvényen élt, 's ősi értékét megette itta. Látom hogy szennyos, szurtos, rongyos sovány mint a' héring 's a' vénség miatt öszszezsugorodott. Barátom! mondék, mi dolog, hogy illy ronda állapotban vagy? „Jaj felele, mindenem oda van; Egek, mire jutottam? minden barátim 's ös-„merősím elhagytak! — Ekkor éreztem, melly alávaló ő hozzám képest. Hogyhogy, mondék, te gyávák' gyávája hát éppen nem tudsz e magadon segíteni; 's értékeddel együtt eszedet is elvesztetted e? Nézd nékem ki veled egyenlő sorsu vagyok, melly szép színem, millyen sima bőröm, melly tsinos öltözetem 's

melly jókora potzokom van, semmim sints még is mindennel bírok; szegény vagyok 's még sem mondhatom semmi bajomat. — „Úgy de én szerentsétlen sem neveltető sem magamat vérető nem tudok lenni.” Hogyhogy, hát azt gondolod e hogy olyan úton lehet valamire menni? Nagyon tévelyegsz. Hajdan a' mult században lehetett olyan módon valamit keresni, most a' madár-fogásnak más módja van szokásban 's ennek én vagyok feltalálója. Vagynak olyan emberek, kik mindenben elsőknak akarnak tartatni, ha bár éppen nem azok is, ezeket keresem fel, de nem azért, hogy magamat velek kinevettessem 's hogy rajtam nevessek, hanem mosolygó ábrázattal megyek hozzájuk, 's egyszer'smind lelki tehetségeiket is tsudálom. Ha valamit állítanak, jóvá hagyom; ha viszont annak ellenkezőjét vitatják, azt is jóvá hagyom; ha ki azt mondja *úgy* én is, azt mondom *úgy*, ha ki azt mondja *nem*, én is azt mondom *nem*: egyszóval törvényemmé tettem mindenben másokkal egyértelemben lenni. A' kereskedésnek ezen neme má' világban legnyereségesebb.

Parmeno. (lassan) Úgy tartson igen furtsa ember! ez az esztelenekből egészen tébolyodottakat tsinál.

Gnatho. Míg így beszélgetünk a' főzelék piatzra érünk. Itt vidám ábrázattal hozzám tódulnak minden tsemege-árulók, tengeri halakkal kereskedők, mészárosok, szakácsok, tyukászok, halászok, kiknek mind gazdag koromban jó árosok voltam, mind elszegényedésemtől fogva az vagyok: köszöntenek, vatsorára hívnak, örülnek, hogy szerentséjek van hozzám. Midőn a' szegény éhenhólt látja melly nagy tekéntetben vagyok, 's melly könnyen keresem élelmemet, könnyörögni kezd engedjem meg, hogy mesterségemet nálam tanulhassa. Mondottam, hogy legyen tanítványom' talán valamint a' böltselkedők a' magok neveikről, feleketeket formálnak, úgy az asztali bohók is rólam Gnatonikusoknak neveztetnek.

Parmeno. (lassan) Lássa az ember mit nem tehet a' henyélés, és a' más asztalánál evés.

Gnatho. De ideje, hogy a' leányt Thaiszhoz vezesse, 's ezt vatsorára hívjam. Kit látott itt? Parmeno, az Uram vetélkedőjének szolgája, szomoruan áll Thaisz ajtaja előtt. Semmi bajunk. Ezek a' nyomorútlak ol-

lyanok mint a' hidegvették. Ezzel a' hitván emberrel, egy kitsit gunyolódnom kell.

Parmeno. (lassan) Ezek azt gondolják, hogy ez az ajándék Thaiszt egészen az övékké tette.

Gnatho. Gnatho szives köszöntését ajánlja legkedvesebb barátjának Parmenónak. Mit tsinálunk itt?

Parmeno. Állunk.

Gnatho. Látom. Talám valami olyan van előtted a' mit nem szeretsz?

Parmeno. Te vagy az?

Gnatho. Elhiszem. De talám még más valami is?

Parmeno. Miért kérded ezt?

Gnatho. Azért, hogy olly szomorú vagy.

Parmeno. Éppen nem.

Gnatho. Ne is légy. De mint tetszik neked ez a' rableány?

Parmeno. Istenem, van, nem rosszul.

Gnatho. Eltaláltam bibéjét.

Parmeno. (lassan) Melly nagy tévedésben van!

Gnatho. Mit gondolsz, mint fog tetszeni Thaisznak ezen ajándék?

Parmeno. Ezzel azt akarod mondani, hogy mi ki vagyunk zárva. De hallod e' minden dolog változandó.

Gnatho. Ezen egész fél esztendőre nyugalmat szerettem neked Parmeno, hogy ne keljen fel 's alá futkosnod 's egész reggelelégig virázosnod. Nem igaz e' hogy szerentséssé tettelek?

Parmeno. Engem e? Hogy már!

Gnatho. Így szoktam Baráttimmal tselekedni.

Parmeno. Szép tőled.

Gnatho. De talám tartóztatlak; te máshová akartál menni.

Parmeno. Sehová sem.

Gnatho. Segélj tehát nekem egy kitsit, tselekedd hogy hozzá bébótsáttassam.

Parmeno. Jól van jól; most neked áll nyitva az ajtó, minthogy ezzel együtt jössz.

Gnatho. Talám innét valakit ki akarsz küldetni?
(Pamphilával együtt bemegyén.)

Parmeno. Mullyék el tsak az a' két nap; fogadom, hogy te, ki most szerentsés sorsodban az ajtót kis újjoddal felnyitod, sarkaddal is hijába fogod azt rugolozni.

Gnatho. (vissza jön) Még most is itt állasz Parmeno? talán strázsának hagytak itt, hogy a' Tiszt valamely postát titkon ide ne küldhessen? (el)

Parmeno. Melly elmésség. Az illy tsudálkozásra méltó mondások lehetetlen, hogy a' Tisztnek ne tessenek! De mit látok? az Úram ifjabbik fia jó lefelé. Tsudáalom hogyan jöhetett el a' Pyrcusból; mert ott van most őrizetképpen. Nem ok nélkül jön 's igen siet felém. Nem tudom miért tekintget olly igen köröskörül.

Harmadik Jelenés.

Chaerea, Parmeno.

Chaerea. Oda vagyok! A' leány sehol sints, 's magam sem tudom hol vagyok, miolta őt szemeim elől elvesztettem. Hol keressem? hol nyomozzam? kitől tudakozódjam? melly utra térjek? Nem tudom. Egygyetlen egy reményem az, hogy akárhol van, soká elrejtve nem maradhat. Egek, melly gyönyörű ábrázat! mostantól fogva minden leányok ki lesznek szivemből törölve; utálok ezeket a' mindennapi bábokat.

Parmeno. Lássa az ember az ifjabbik testvért; ez is a' szerelemről nem tudom mit nem beszél. Óh szerentsétlen atya! Esmerem a' gyerkőztét, ha ez egyszer elkezdi, a' másiknak szerelmét tsak játéknak 's tréfának lehet tartani ennek dühösségéhez képest.

Chaerea. Hogy minden Istenek és Istennék vesztették volna el azt az öreget, ki megállított 's velem együtt engemet is, hogy megállottam 's hogy reá legkevesebbet is ügyeltem! De íme Parmenót látom. Jó napot Parmeno!

Parmeno. Mi bajod van Chaerea, miért vagy olly szomorú? hová sietsz? honnét jössz?

Chaerea. Én? Betsületemre mondom nem tudom sem azt honnét jövök, sem azt, hová megyek, egészen magamon kívül vagyok.

Parmeno. Hogyhogy? kérlek.

Chaerea. Szerelembé estem.

Parmeno. Oh!

Chaerea. Parmeno, most megfogod mutatni millyen ember vagy. Tudod mikor az atyám kamarájából titkon mindent a' te szobádba hordottam, sokszor mondot-

tađ ezt: Chaerea tsak keress magadnak szeretőt, megfogod látni, melly hasznos szolgáló leszek.

Parmeno. Eredj te bohó.

Chaerea. Bizony úgy volt, azt magad sem tagadhatod. Teljesítsd tehát most ígéretedet 's a' dolog megérdemli, hogy erődöt ne kéméld. A' leány nem olyan, mint a' miéink szoktak lenni, kiknek vállaikat az anyaiak lenyomják, 's mellyeiket összeszorítják, hogy nyulánkok legyenek. Ha valamelyik közzülök egy kitsit testesebb és természetesebb, tüstént parasztosnak tartják, 's kevesebb ételre fogják. Ha még olly szép természeti növése van is, a' mesterkélés által vékony nádszálokká teszik. Innét van, hogy a' szerint is szerettetnek.

Parmeno. Hát a' tiéd millyen?

Chaerea. Ollyan szép még soha sem láttatott.

Parmeno. Ej ha!

Chaerea. Természeti színü, erős vérmes testü.

Parmeno. Mennyi idős?

Chaerea. Tizenhat esztendő.

Parmeno. Az élet' legszebb virágjában.

Chaerea. Ezt a' leányt Parmeno meg kell nekem szerezned akár erőszakkal, akár ravaszsággal, akár kéreessel; nekem mindegy, tsak enyim lehessen.

Parmeno. De kié hát az?

Chaerea. Biz én azt nem tudom.

Parmeno. Honnét való?

Chaerea. Nem tudom.

Parmeno. Hol lakik?

Chaerea. Azt sem.

Parmeno. Hol láttad?

Chaerea. Az uttzán.

Parmeno. Hogyan vesztetted el szemed elő?

Chaerea. Éppen azon mérgeledém 's agolodám imént magamban. Oh nem hiszem, hogy valaki volna a' világon kit a' szerentsétlenség úgy üldözne mint engemet! Atkozott ember elvesztem miatta.

Parmeno. Mi bajod van?

Chaerea. Azt kérde e? Esmered e Archidemidest, ki az atyámnak rokona 's vele egy-idős barátja.

Parmeno. Hogy ne esmerném?

Chaerea. Az, midőn a' leányt nyomban követem öszsze találkozik velem.

Parmeno. Bizony nagyon alkalmatlan öszszetalálkozás.

Chaerea. Mond inkább igen szerentsétlen, mert ez a' szó alkalmatlan kevesebb fontosságú dolgokra illik *Parmeno.* Száz esküvéssel erősíthetem, hogy az utolsó hat hét hónapokban, őt soha sem láttam, egyéb most, mikor legkevesebbé akartam, 's legkevesebbé volt reá szükségem. Bizonyosan a' gonoszok küldötték rémségül előmbe, mit mondasz hozzá?

Parmeno. Nints külömben.

Chaerea. Ez a' pittyedt ajaku, legörbedett, remegő, kehes, pihes öreg jó messziről hozzám fut. „Hallod e, hallod e, *Chaerea!* így szól, valami beszédem van veled” — Megálllok. — „Tudod e' mit akarok mondani?” Tessék. — „Holnapra törvénybe vagyok idézve.” Mit akarsz hát? Ne felejtsd el az atyádnak megmondani, hogy korán reggel, mint szószóllóm megjelenni elne mulassa. Közel egy óráig tsevegett velem. Kérdem van e még mondani valója? Más semmi sint. — Elmegyek tőle. Midőn ismét a' leány után nézek, ez éppen akkor tért ebbe a' mi uttánkba.

Parmeno. (félre fordulva) Ez tsak alig ha arról nem szól, a' ki most *Thaiszhoz* vitetett ajándékban.

Chaerea. Mire ide jöttem eltűnt előlem.

Parmeno. Úgy e késérői is voltak?

Chaerea. Vóltak; egy nyalakodó, és egy rabszolga leány.

Parmeno. (lassan) Ez az (fenszóval) Jól van. Légy békével semmi baj sints már.

Chaerea. Eredj! a' te gondolatid másutt járnak.

Parmeno. Sőt inkább a' te bajodról szóllok.

Chaerea. Hát esmered a' személyt? Szólly láttad őt?

Parmeno. Láttam esmerem, 's tudom hová lett.

Chaerea. Óh édes *Parmenóm* esmered őt?

Parmeno. Esmerem.

Chaerea. 'S tudod hol van?

Parmeno. Ide a' rossz életü *Thaiszhoz* vitetett, annak adatott ajándékban.

Chaerea. Ki lehet az a' gazdag Úr, a' ki illy nagy betsü ajándékot ad?

Parmeno. *Thraso* Kapitány *Fedria'* vetélkedője.

Chaerea. E' szerént a' bátyámnak nehéz sorsa van.

Parmeno. Ha tudnád millyen ajándékot ád ez, akkor még inkább így szollanál.

Chaerea. Mit ád hát?

Parmeno. Egy Heréltet.

Chaerea. Talám azt a' rut teremtetést, kit tegnap vett; azt az öreg felemás banyát?

Parmeno. Éppen azt.

Chaerea. Szegény bátyám, bizonyosan kivettetik ajándékával együtt az ajtón. De nem tudtam, hogy Thaisz olly közel lakik hozzánk.

Parmeno. Nem is régen lakik.

Chaerea. Én tökfilkó, hogy őt még soha sem láttam! ugyan mond meg olyan szép-e millyennek mondják?

Parmeno. Nagyon szép.

Chaerea. De ugy e tsak semmi a' szépsége a' mienkéhez képest?

Parmeno. Ez már egészen más.

Chaerea. Szépen kérlek édes Parmenom, tselekedd hogy birtokába juthassak.

Parmeno. Lessz, gondom reá, rajta leszek, 's teszszek érted a' mit tehetek, Parantsolsz e még mást valamit?

Chaerea. Hová mégy most?

Parmeno. Haza, hogy a' bátyád' parantsolatja szerint, a' vett rabszolgát és rabszolgálót Thaiszhoz vigyem.

Chaerea. Oh melly szerentsés az a' Herélt, hogy abba a' házba megyen.

Parmeno. Hogy, hogy?

Chaerea. Azt kérded e? az azt a' szép leányt mindég szemei előtt látja, vele beszélget, egy földel alatt lakik, gyakran együtt eszik vele, néha hozzá közel is hál.

Parmeno. Mit mondasz hozzá, ha te lennél az a' szerentsés?

Chaerea. Hogyan Parmeno? Mond meg.

Parmeno. Vedd reád annak a' ruháját.

Chaerea. A' ruháját? Hát azután.

Parmeno. Helyette téged viszlek Thaiszhoz.

Chaerea. Értem.

Parmeno. Azt mondom, hogy te vagy a' Herélt.

Chaerea. Jól van.

Parmeno. 'S ekképen mindazon boldogságokban részesülhettz, mellyeket a' Heréltnek imént irigylettél; a'leánnyal lehetsz, ehetsz, enyeleghetsz, 's hozzá közel hálhatsz, mert Thaisz tselédjei között senki sem ismér téged. Azonkívül korod, és külső tekinteted is olyan, hogy könnyen Heréltnek tarthatnak.

Chaerea. Ditső gondolat, soha sem hallottam ennél jobb tanátsot. Mennyünk hát haza, öltöztess-fel, vezess hozzá, vgy-el mennél előb lehet.

Parmeno. Mit akarsz? hiszen tsak tsúfoltam.

Chaerea. Ne tsaholj (kezénél fogva huzza.)

Parmeno. Tüzes pokol? Mit tselekedtem? Mit hurzolsz? lerántasz lábomról. Nem hallod? maradj veszteg.

Chaerea. (mint elébb) No menjünk már.

Parmeno. Hadj békét.

Chaerea. Én soha sem.

Parmeno. Meglásd mind a' ketten megégetjük kör-münket.

Chaerea. Semmi baj sints, menjünk.

Parmeno. Utóbb a' fekete levest nekem kell megennem.

Chaerea. Hogyne.

Parmeno. Hiszen az nagy bün volna.

Chaerea. Mitsoda? Hát bün az, ha egy tisztátalan életű személy' házába vezettedem magamat, 's ha ezeket a' kitsapni valókat, kik ifjúságunkkal kények szerint boldoznak, érdemek szerint jutalmazom 's reá szedem, mint ők minket reá szoktak szedni? Vagy talám az nem volt bün, mikor veled együtt, az atyámat ravaszúl megtsaltam? Ezt mindenek valakik hallanák, vétékül tulajdonítanak; amazért az egész világ ditsérni fog.

Parmeno. Annyi, mint az, ha éppen nem állasz-el tőle legyen meg akarated. De utóbb engemet ne okozz.

Chaerea. Nem okozlak.

Parmeno. Hát akarod?

Chaerea. Akarom, kívánom, 's parantsolom. Soha nem teszek a' b dologban tagadást. Menjünk.

Parmeno. Adja Isten hogy jó szerentsével járjunk.

HARMADIK FELVONÁS.

Első Jelenés.

Thraso, Gnatho, Parmeno.

Thraso. Thaisz tehát szépen köszöni ajándékomat?

Gnatho. Igen szépen.

Thraso. Mond meg nagyon örült e neki?

Gnatho. Nem annyira az ajándékért, mint azért, hogy azt te adtad. Ezt a' legditsőbb győzedelemnek tartja.

Parmeno. (magában) Meg kell nézennem, mikor lesz ideje a' rabokat általadnom. De lám a' Katona-tiszt van itt.

Thraso. Úgy van! különös Isteni-adomány az nálam, hogy mindennel, valamit teszek, kedvet találok.

Gnatho. Azt már régen észre vettem.

Thraso. Még a' Király maga is mindenkor igen megelégedett mindennel, valamit tselekedtem; a' mivel mások nem ditsekedhetnek.

Gnatho. A' melly ditsőséget mások nagy munkával és fáradsággal keresnek, azt sokszor egyikét szóval a' magáévá tudja tenni az, kinek olly éies esze van, mint neked.

Thraso. Jól mondod.

Gnatho. A' Király tehát tégedet úgy szeretett. —

Thraso. Úgy vagyon.

Gnatho. Mint szemfényét.

Thraso. Sőt az egész hadisereget reám bizta 's minden tanácsát velem tartotta.

Gnatho. Az kész tsuda.

Thraso. 'S mikor az emberek' alkalmatlankodását sokallotta vagy a' munkát megunta, mikor nyugalmat keresvén, úgy szólván: érted e?

Gnatho. Értem; úgy szólván hivatala terhétől, 's a' sok gondoktól pihenni akart.

Thraso. Eltaláltad. Akkor egyedül engem hívott asztalához vendégnek.

Gnatho. Már az sok! Az a' Király igazán jó izléssel birt, társalkodóinak választásában.

Thraso. De finnyás izlésü-is, neki igen kevés ember tud tetszeni; ő ritka ember' társaságát tudja megkedvelni.

Gnatho. Sőt úgy hiszem senkiét sem, ha egyszer téged esmer.

Thraso. Minden udvari emberek irigylettek, alattomba rágalmaztak; de én őket fel sem vettem. Tsaknem megádáztak úgy irigylettek mindnyájan, különösen pedig egy közzülők, kit az Indiai Elefántok, főgondviselőjévé nevezett. Egykor midőn ez igen megboszszontott, ezt mondám neki: hallod e Strathó' talán azért vagy olly vad és mérges, minthogy vad-állatokon uralkodol?

Gnatho. Szép, ugy segéljen igen szép és bölts elmesség! Bizony mondom azt az embert agyon-sujtottad. Mit tudott felelni?

Thraso. Egészen elnémult.

Gnatho. Mit is tehetett volna mást?

Parmeno. (magában) Nagy Isten melly alávaló hitvány teremtés ez, és eme gazember!

Thraso. De Gnátho elbeszéltem e már, hogyan megvagdaltam egy vendégségben azt a' Rhódusi embert?

Gnatho. Nem; beszéld el kérlek, (magában) már ezerszer is hallottam tőle.

Thraso. Ez a' Rhódusi legény kiről szóllok, egygyütt volt velem egy vendégségben, egy szeretőmet is elvittem oda, ő enyelegni kezdte ezzel 's engem nevetéssé akart tenni. Mit akarsz te szemtelen? így szóllok hozzá, te egy félénk nyúl vagy, 's te keress e petsenyét?

Gnatho. Ha, ha, ha!

Thraso. Mit nevensz?

Gnatho. Azt nevetem, hogy elmésebben, finomabban, szebben nem lehetett volna őt leültetni. Mond meg kérlek saját találmányod-e ez a' jeles mondás, én azt tartottam, hogy a' régi böltséktől származott.

Thraso. Hát többször is hallottad már?

Gnatho. Igen sokszor hallottam; a' legbetsesebb elmés mondások közzé számláltatik.

Thraso. Én tőlem származott.

Gnatho. Sajnálom hogy a' szegény vigyázatlan Ifjat, ki jó házból volt, ezen mondásoddal úgy megvágtd.

Parmeno. (magában) Hogy a' feketék el nem visznek.

Gnatho. Mit tudott az felelni?

Thraso. Egészen oda lett. A' vendégek tsaknem halálra nevelték magokat 's attól fogva mindnyájan félték tőlem.

Gnatho. Nem is ok nélkül.

Thraso. De hallod e mit gondolsz, mentsem e magamat Thaisznál, mivel gyanakodik hogy e' leányt szeretem?

Gnatho. Éppen ne; sőt tápláld és neveld gyanuját.

Thraso. Miért?

Gnatho. Azt kérded e? Tsak lásd, ha talám Thaisz egyszer másszor téged busítani akarván, Fedriát emlegeti vagy ditséri....

Thraso. Értem.

Gnatho. Ollyankor ennek gátolására egyetlen egy mód az lesz: Mihelyt Thaisz Fedriát említi, te tüstént Pamfilát említsd. Ha ezt mondja: hívjuk-el Fedriát is a' vendégségbe; te azonnal így szolj Pamfilát-is hívjuk-el énekelni. Ha Thaisz az ifju' szépségét ditséri, te is mindjárt a' leány' kellemeit magasztald. Egyszóval mindenben tromfold-viszsa ollyannal a' mi neki sajnasan esik.

Thraso. Ez a' tanácsod Gnatho, jó volna, ha ő engem szeretne.

Gnatho. Minthogy ő ajándékokat nyugtalanul várja és szereti, bizonyosan már régen beléd szeretett, 's könnyen tsipkedheted szavaiddal. Ó mindenkor tart attól, hogy meg ne haragudjál 's haragodban azt a' mit most tőled nyer, tőle meg ne fogd és másnak ne add.

Thraso. Jól monád. Nékem ez nem juta eszembe.

Gnatho. Tréfáság! Azért nem juta eszedbe, mert nem gondolkodtál róla. Mert külömben te sokkal előbb és jobban féltaláltad volna magadat.

Második Jelenés.

Thaisz, Thraso, Parmeno, Gnatho, Pythias.

Thaisz. Úgy tetszik a' Katona-tiszt' szavát hallám.
Ugy van itt van; Isten hozott Thraso.

Thraso. Óh kedves Thaiszom, édes gyönyörűségem, mint vagyunk? szeretsz-e egy kitsint azért a' hárfásnéért?

Parmeno. (lassu szóval) Finom ember! Melly tsinos beköszöntés!

Thaisz. Egész szivemből szeretlek érdemeidhez képest.

Gnatho. Ülljünk hát az asztalhoz mit késel?

Parmeno. (lassu szóval) Imhol a' másik is! Olly igen hasonlit amához mintha gyermeke volna.

Thaisz. Ha ugy tetszik én készen vagyok.

Parmeno. (eleintén lassan) közelébb lépek 's ugy teszszek, mintha most jönnék-ki házunkból. — Valahová akarsz menni Thaisz?

Thaisz. Isten hozott Parmeno! éppen jókor elakarok menni.

Parmeno. Hová?

Thaisz. (lassan) Hát nem látod-e ezt itt?

Parmeno. (eleinte lassan) Óh nagy bosszuságomra jól látom. Ha elfogadnod tetszik, itt vagynak, kiket az Uram ajándékban küld.

Thraso. Mit állunk itt; mért nem megyünk?

Parmeno. Engedd-meg nagy kegyességed szerint, hogy Thaisznak egy kis ajándékot vigyünk, hogy hozzá mehessünk 's vele szólhassunk.

Thraso. Nagyon derék ajándék lehet az, nem olyan mint a' miénk.

Parmeno. Majd megfogjuk látni (a' ház felé fordulva) Haljátok-e! vezessétek-ki azokat kiket mondtam, (a' szeretsen-leányhoz) állj elő legelsőben te. Az Æthiopiának legbelső részéből való.

Thraso. Megér három minát.

Gnatho. Legfeljebb-is.

Parmeno. Hol vagy te Dorus? jőjj-elő! (Thaiszhoz) Nem derék Herélt e ez? Melly jeles képű, melly virágzó Ifjuságu.

Thaisz. Bizonyommal mondom, éppen nem rút.

Parmeno. Mit mondasz te hozzá, Gnatho? talál-sze valami kifogást? Hát te, Tiszt-Úr, mit gondolsz? — mind ketten halgatnak; ez elég ditséret. — (*Thaiszhoz*) Tégy próbát vele ha tetszik a' szép tudományokban, a' testi-gyakorlásban, a' musikában; egyszóval mindenben eleget fog tenni, a' mit egy jó nevelésű ifjútól várni lehet.

Thraso. Valóban azt a' heréltet szükség idején, még jozan fővel is leány gyanánt lehetne venni.

Parmeno. (*Thaiszhoz*) mind e' mellett-is az az ember, ki ezen ajándékot küldé, nem kívánja tőled, hogy egyedül ő érette élj 's kedvéért tőled mindeneket kizárj; nem beszél ütközetekről, nem kérkedik sebhe-lyeivel és semmikp sem okoz neked alkalmatlanságot, mintegy bizonyos esmeretes Ur. Nem, sőt várakozik mindaddig, míg terhedre nints, míg tetszésed tartja, míg alkalmas időd lesz; 's megelégszik, ha akkor udvarlásodra lehet.

Thraso. Látni való, hogy ennek a' szolgának az Ura egy szegény és alaton sorsu Ur.

Gnatho. Mert bizonyára ki is szenvedhetne-meg szolgálatjában illyent, ha módja volna jobbat venni?

Parmeno. Halgass te minden alatsonyok alatsonya. Mert minthogy illyen ember hizelkedője tudsz lenni, bizonyos vagyok benne, hogy kész volnál egy falatért az ujadat is elégetni.

Thraso. Megyünk-e hát már?

Thaisz. Csak ezeket viszem-be, 's tselédeimnél némely szükséges rendeléseket teszek; azután mindjárt jövök. (*bemegeyen.*)

Thraso, Én megyek. (*Gnathohoz*) te várakozzál reája.

Parmeno. Nem is illenék hogy egy Hadi-vezér az után szeretőjével együtt menne!

Thraso. Minek vesztegetnék reád több szót? olyan vagy mint az Urad.

Gnatho. Ha! ha! ha!

Thraso. Mit nevetsz?

Gnatho. Azon nevetek a' mit most mondál. Tüs-tént eszembe juta, mint letetted ama Rhodusi em-bert. — De ime *Thaisz* jó.

Thraso. Eredj, szaladj előre, hogy házamnál minden készen legyen.

Gnatho. Meg lesz.

Thaisz. (az ajtóban) Ugy tégy Pythias, a' mint mondtam ha Chremes jönni talál, elsöben kérd hogy várakozzék reám. Ha ez terhére volna jöjjön késöbben. Ha ezt sem teheti, vezesd őt hozzám.

Pythias. Ugy fogok tselekedni.

Thaisz. Mit is akarék még mondani? halljátok-e, jól vigyázzatok erre a' leányra, 's itthon maradjatok.

Thraso. Mennyünk hát.

Thaisz. (a' szolgál-leányihoz) Ti utánam jöjjetek.

Harmadik Jelenés.

Chremes, Pythias.

Chremes. Bizony mondom, mennél tovább gondolkodom, annál inkább félek, hogy Thaisznál rosszul járok. Olly ravaszúl tesz mindent, hogy engem reaszedhessen. Már akkor, midön előbb elhivatott magához, (ha valaki kérdi, mit kerestem volt nála, nem is ösmertem őt) mihelyt oda mentem, mindjárt nála tudott marasztani szép szín alatt. Azt mondá, hogy áldozatot vitt 's fontos dolgról akar velem beszélni. Mindjárt akkor gyanítám, hogy hazud, 's megakar tsalni. O az asztalnál mellém üle, egészen nekem adá magát 's nem hagyá a' beszélgetés' fonalát elszakadni. Midön minden egyébből kifogyott, külömbfélét kérdeze: régen holtak e már meg az atyám és az anyám? Felelék, hogy már régen. Van e jószágom Szunium körül 's mennyire van az a' tengertől? Gondolom, megtetszett neki ottani birtokom 's azon van, hogy azt kezemről eljátszhassa. Végre ezt kérdé: nem veszett e el ott egy kis hugom, volt e azzal valaki? millyen ruhát viselt mikor eltűnt? meg tudná e azt valaki esmerni? — Mire való ez a' sok kérdezősködés! talán, a' millyen szemtelen, magát ezen elveszett hugomnak akarja tartatni? De az, ha még életben van, tsak 10. esztendő lehet; Thaisz pedig idősebb, mint én. Most ismét igen kért, hogy menjek-el hozzá! Egy szó mint száz, vagy mondjam meg mit akar, vagy ne alkalmatlankodjék többször.

Harmadszor bizonyosan nem megyek feléje. — Haljátok e! jöjjön valaki!

Pythias. (belől a' házban) Ki van oda kin?

Chremes. Én vagyok, Chremes.

Pythias. (kinyitja az ajtót) Ah kedves Angyal!

Chremes. (magában) Nem mondám e, hogy itt hálóba akarnak keríteni.

Pythias. Thaisz igen szépen-kéret, ne sajnálj holnap jönni.

Chremes. Ki kell mennem falusi jószágunkra.

Pythias. Tselekedd-meg, édes lelkem.

Chremes. Nem lehet, már megmondám az okát.

Pythias. Hát maradj itt addig mig Thaisz haza jó.

Chremes. Azt annál inkább sem tehetem.

Pythias. Miért nem, édes Chremesem? (megakarja ölelni)

Chremes. Takarodj-el tőlem.

Pythias. Ha úgy van a' dolog, hogy éppen nem akarod egyiket is tenni, kérlek tselekedd azt a' szíveséget, menj oda, hol Thaisz most van.

Chremes. Azt megteszem.

Pythias. (békiaált a' házba) Dóriás, jőjj frissen, vezesd el ezt az Urat a' Katona-tiszthez. (Mindnyájan elmennek.)

Negyedik Jelenés.

Antifo.

Tegnap egynéhány fiatalok Piraeusban özszebeszélgeténk, hogy ma közös vendégséget tartunk. *Chaeredra* biztuk az egész dolog' eleintézését, általaduk néki gyűrünket, a' hely és idő eránt megegyeztünk. A' meghatározott idő elmúlt, 's ott, a' hol özsze kellene gyűl-nünk, még semmi készület sints; magát Chaereát sehol sem találjuk; nem tudom mire vélni a' dolgot 's mit gondoljak. Reám bizták pajtásaim, hogy keressem fel őt. Házához megyek, megnézem otthon van e? — (szembebe tűnik Chaerea úgy öltözve mint Herélt) Kit látok itt Thaisztól jönni? Ő e, vagy más valaki? Ugy vagyon, ő maga! mitsoda teremtés ez! millyen öltözet! melly ijesztő váz! nem győzőm eléggé tsudálni! nem foghatom-meg mi légyen a' dologban! De akar mi van, itt távolról megvárom mi lesz belőle.

Ötödik Jelenés.

Chaerea, Antifo.

Chaerea. Van e itt valaki? — Nintsen. — Jó e valaki utánnam? — Senkisem. — Szabadon kiönthetem e végre valahára örömmöt? Ó Jupiter, most nem bánnám, ha valaki megölné is, hogy édes örömmöt a' tovább élés búval megne zavarná. — De nem tud e valamily ujság-kivánó előmbe jönni, ki mindenütt nyomban követne, 's egész megkábittásig kérdezné, honnét van ezen nagy felhevülésem, miért vagyok olly igen vig, hová megyek, honnét jövök, hol vettem ezen öltözetet, mit keresek, eszemen vagyok e, vagy eszemen kívül?

Antifo. (magában) Hozzá megyek 's megteszem azt a' szívességet, mellyet kíván, (Chaereához) Chærea! min örülsz olly igen? mit jelent ezen öltözet? miért vagy olly elragadtatásban? mi szándékok van? ép e az eszed? miért mereszted úgy reám szemeidet? miért nem felelsz?

Chaerea. Oh jó szerentse szülte, kedves barátom, Isten hozott! Senki sints a' világon, kivel most örömostebb találkoznom, mint veled.

Antifo. Beszélld-el hát kérlek miben van a' dolog?

Chaerea. Sőt inkább én könyörgök neked, hogy halgass-meg. Ősmered e a' testvér bátyám' szeretőjét?

Antifo. Ősmerem; úgy hiszem Thaisz az.

Chaerea. Igen is az.

Antifo. Emlékezem reá.

Chaerea. Ennek ma egy leány ajándékozott; egy gyönyörű igéző teremtés. — De mi szükség őt hosszasan ditsérnem? Tudod Antifo, hogy értek az ékes termet' megítéléséhez. Ez engem megbájolt.

Antifo. Igazán?

Chaerea. Bizonyos vagyok benne, hogy mindenek között legelsőnek mondanád, ha látnád. Röviden szólván, bele szerettem. Szerentsémre a' bátyám Thaisz' számára egy Herélttet vett, ki még nem adatott vala által annak. Inasunk Parmeno egy tanátsot adott, mellyet tüstént követtem.

Antifo. Miből állott az?

Chaerea. Csak ne szakaszd félbe, annál előbb meghallod. Azt mondotta, hogy tseréljem-el öltözetemet azével, 's a' helyett magamat vezettessem Thaiszhoz.

Antifo. A' Herélt helyett?

Chaerea. Igen.

Antifo. 'S mi hasznót reméltél ezen eltserélésből?

Chaerea. Minő kérdés? Azt, *Antifo*, hogy őt láthatom, beszédét hallhatom, 's körülötte lehetek annak, kivel együtt akartam élni. Vallyon tsekélység volt e ez 's nem érdemlette e meg fáradságomat? Elég az, hogy Thaiszhoz vitettem, ki örömmel fogadott, tüstént házához vett 's a' leányt gondviselésemre bizta.

Antifo. A' te gondviselésedre?

Chaerea. Az enyimre.

Antifo. Bizony nagyon jó gondviselőre akadt!

Chaerea. Megparantsolta, hogy semmi férjfiat se botsássak hozzá, soha el ne távozzam tőle, egyedül magam legyek a' ház' hátulsó részében vele. Szerényen földre sűtvén szemeimet, inték fejemmel, hogy tellyesitem parantsolatjait.

Antifo. Te szegény nyavalyás!

Chaerea. Én egy vendégségbe megyek, így szólla tovább, 's szolgálányait is elvivé magával; 's a' leány' szolgálatjára tsak egynehányat hagyja otthon a' legujabak és fiatalabbak közzül. Ezek nem sokára azután ferdőt készítenek számára. Sürgetem őket, hogy sieszenek. A' leány, míg a' ferdő készült, egy szobátskában ülvén egy képet szemléle, mellyen le volt festve mikép hullatott Jupiter arany - essőt Danaé kebelébe. Én is arra függesztettem szemeimet; 's minthogy amaz Isten már hajdan az enyimhez hasonló tsint követettel, nagyon örült bennem a' lélek, hogy egy Isten emberi formába öltözve a' leány' megsalása végett titkon a' sindeleken keresztül más házába ment. Még pedig millyen Isten? Az, a' kinek menyköveitől az ég' legmagassabb boltozatjai megrendülnek. Vallyon én nyavalyás emberke ne tennék e hasonlót? Oh igen is örömet. Az alatt, míg így elmélkedem, kihivják a' leányt fürödni. Ki megyen, megfürödik, vissza-jön; azután az ágyba fektetik. Én ott allok, várván nem parantsolnak e valamit. Eggyik a' szolgálányok közzül hozzám jön; hallod e, *Dorus*, úgymond, fogd ezt a' legyezőt,

's míg mi fürödünk, legyened őt vele ilyen formán (megmutatja, hogyan kell legyezni) ha egyszer mi megfürödtünk, te is fürödhetsz ha tetszik. Én elveszem komor ábrázattal.

Antifo. Sokért nem adnám, ha ekkor szemtelen ábrázatotad 's olly nagy számárnál mint te, a' legyezőtskét láthattam volna.

Chaerea. Alig mondotta ezt, azonnal kirohannak mindnyájan az ajtón, a' fürödőbe mennek 's ott nagy lármát ütnek, mint szoktak a' tselédek, mikor az Uraság nintsen otthon. Az alatt a' leányt elnyomja az álom. Én a' legyezőn keresztül reá pillogatok 's egyszer'smind körül tekéntek, ha van e minden részről bátorság. Látom hogy van; bezárom az ajtót.

Antifo. 'S azután?

Chaerea. Mit? Azután? Be bohó kérdés.

Antifo. Megvallom.

Chaerea. Elszalaszthattam volna e az olly szép, olly rövid ideig tartó, olly rég-óhajtott, olly váratlanul jött alkalmat haszonvétel nélkül? Valóban ugy igazán annak kellene lennem, a' minek öltözetem mutat.

Antifo. Igazad van. De hát vendégségünk miben van?

Chaerea. Meg van rendelve.

Antifo. Oh derék fi vagy. Hol? a' te házatoknál?

Chaerea. Nem, hanem a' szabados Diskusnál.

Antifo. Nagyon messze lakik!

Chaerea. Ugyan azért most annál inkább siessünk.

Antifo. Öltözzél hát másképp mennél előbb.

Chaerea. De hol a' veszedelemben öltözzem? Mert haza nem merek menni. Félek hogy a' bátyám otthon van; 's talán már az atyám is megjött falusi jószágáról.

Antifo. Jőjj én hozzám, közelebb sehol sem vetkezhetsz.

Chaerea. Jól mondod. Mennyünk. Ott majd arról is tanátskozzunk, hogyan tehessem azt a' leányt magamévá.

Antifo. Jó lesz.

NEGYEDIK FELVONÁS.

Első Jelenés.

Dorius.

Hitemre mondom, millyennek azt az embert láttam, félig meddig attól tartok, hogy hevességében összevesz az aszszonyommal 's tsúfot ejt rajta. Mert mihelyt az ifju Chremes a' leány' testvér bátyja oda ment, arra kérte Thaisz a' Katona-tisztet engedné meg annak a' bémenetelt. Ez neheztelt ugyan, de a' kérést még sem merte megvetni. Azután Thaisz azt kívánta, hogy maraszsa ott az Ifjat a' vendégségben. Ezt azért tselekedte, minthogy még most nem volt alkalmas idő vele a' testvér huga felől beszélgetni. A' Katona-tiszt ha bár magában boszszonkodott is még is megmarasztotta; az meg is maradt. Thaisz azonnal beszélgetni kezdett ezzel. Thraso azt gondolván, hogy szántsándékkal vágy-társ hivattatott melléje boszszontani akarta Thaiszt. Hallod-e Inas mondá! hivd ide Pamfilot hadd mullasson bennünket. Hogyhogy kiálta Thaisz, az jönne hozzám a' vendégségbe? semmiképp sem! A' tiszt nem akar engedni 's ezen összevesztek. Az alatt az én aszszonyságom titkon leteszi magáról drága köveit, 's nekem adja hogy hozzam haza. Ez annak a' jele, hogy mihelyt tsak lehet elfog onnét illantani.

Második Jelenés.

Fedria.

Midőn falusi jószágunkra mennék, fejemben, mint az aggódóknál szokás, mindenféle gondolatok kerengtek, még pedig egyik feketébb színben mint a' másik. Röviden szólva ugy elmerültem beléjük, hogy házunk előtt hidegen elmennék. Már jóval tovább valék; midőn észre-vevém, visszatérek szomoruan és kedvetlenül. Mikor a' ház eleibe érek, meg-

állok, 's így szóllok magamban: Egek még két napig maradjak itt egyedül magam ő nála nélkül? De mi az? Semmi. Mitsoda? Semmi e? Ámbár vele nem társal-
kodhatom is, nem lehet-e őt látnom? Ha az első meg van is tiltva, legalább a' másikat nem hagyom magamnak megtiltani. Bizony a' Szeretőt csak látni is több semminél. Ilyen gondolatok között szántszándékkal elmentem a' ház előtt. — De mi baja lehet Pythiásnak, hogy olly sietve és megzavarodva jő?

Harmadik Jelenés.

Pythias, Fedria, Dorias.

Pythias. Óh én boldogtalan, hol találom meg azt a' gazembert, azt a' gonosztévőt? hol keressem őt? Egek! melly szörnyü vakmerőséget és szemtelenséget követett el!

Fedria. Oda vagyok! Ez valami rosz hírt hoz.

Pythias. A' mi több, az a' tüzre való semmire kellő, nem tsak megmotskolta a' leányt, hanem ruháját is elhasogatta, sőt még haját is megtépte.

Fedria. Jaj mi lehet ez!

Pythias. Ha most megkaphatnám, körmeimmel kivájnaám szemeit a' gyalázatosnak.

Fedria. Nagyon rosz dolognak kellett távol létemben otthon történni. Meg kell őt szóllítanom. Mi bajod van Pythias, mért sietsz ugy? Kit keres?

Pythias. Ah! Fedria, kit keresek? mentél volna akár hová gyönyörü ajándékkal.

Fedria. De mit akarsz hát?

Pythias. Azt kérde e? az a' Herélt, kit ajándékoz-
tál, szépen viselte magát? Megszeplősítette azt a' leányt, mellyet az Aszszonyom a' Katona-tisztól kapott ajándékban.

Fedria. Mit mondasz?

Pythias. Oda vagyok.

Fedria. Neked részegnek kell lenned.

Pythias. Oh bár minden ellenségeim ilyen részegek volnának.

Dorias. Az egekre kérlek, édes Pythiásom melly szörnyüség ez!

Fedria. Te nem vagy eszeden; hogyan tehette volna egy Herélt azt a' mit mondasz?

Pythias. Heréltt-e vagy nem, azt nem tudom, de hogy tette, azt maga a' dolog mutatja. A' szegény leány sir, ri, 's ha kérdezik mi baja, nem meri megmondani. Azt a' jó madarat, pedig sehol sem lehet találni 's alig hiszem, hogy valamit el is ne lopott volna midőn elszökött.

Fedria. Nem győzők a' dolgon eléggé tsudálkozni. Hová mehetett volna máshová a' vén szatyor, ha tsak talán a' mi házunkba nem futott.

Pythias. Kérlek nézd meg nintsen e ott.

Fedria. Azt mindjárt megfogod tudni (bémegy a' magok házába.)

Dorias. Melly szörnyiség ez, édesem! Illy utálatos tselekedetnek még soha hírét sem hallottam.

Pythias. Én ugyan hallottam beszélni, hogy az effélék, igen szeretik az aszszonyokat; de semmit sem tudnak velek tenni. Azonban nem jutott eszembe a' mit hallottam, mert másképp bézártam volna őt, 's nem bízam volna reá a' leányt.

N e g y e d i k J e l e n é s .

Fedria, Dorus, Pythias, Dorias.

Fedria. (kifelé huzza Dorust) Jöjj ki te semmire kellő! Mit hát nem akarsz e jönni te szökevény? Takarodj-ki; ugyan megadtam az árodát.

Dorus. Könyörgök!

Fedria. Tsak nézze az ember miképp félre vonja a' száját az akasztófára való. Mond meg gazember mi szükség volt haza jönnöd 's öltözetedet elváltoztatnod? *Pythias,* ha még tsak egy kevesé késem, már nem találom itthon; már szökő félben volt.

Pythias. Kérlek alázatosan hát megtaláltad a' legényt?

Fedria. Bizonyosan-meg.

Pythias. Melly igen örülök rajta.

Dorias. Melly igen jól esett.

Pythias. Hol vagyon?

Fedria. Azt kérded-e? Hát nem látod?

Pythias. Én lássam? Kit kérlek?

Fedria. Ezt itten.

Pythias. Kitsoda ez?

Fedria. Az, a' ki ma hozzátok vezetett.

Pythias. Oh Fedria, ezt közölünk egy lélek sem látta soha.

Fedria. Nem látta e?

Pythias. Hát valóban azt gondolod, hogy ez vezetett hozzánk?

Fedria. Hiszem más Heréltem nem volt.

Pythias. Már pedig ezt hasonlítani sem lehet ahoz a' ki hozzánk hozatott. Az igen helyes képü 's jó nevelést mutató legény volt.

Fedria. Ollyannak látszott lenni neked akkor, minthogy tzifra ruha volt rajta. Most rutnak látszik, mert azt a' ruhát levetette.

Pythias. Oh halgass kérlek arról, a' külömbség a' kettő között olly nagy mint az ég és a' föld között. Azt a' ki hozzánk hozatott, magad sem láthatnád elragadtatás nélkül; ez pedig egy kiszáradott rántzos aluszékony halál-szinü vén ember.

Fedria. Vigye-el a' veszedelem! mitsoda mesét beszélsz! Arra kénszerítesz, hogy magam se tudjam mit tselekedtem. — (Dorushoz) Hallod e téged vettelek e?

Dorus. Igen is.

Pythias. Parantsold neki, hogy az én kérdéseimre is feleljen.

Fedria. Tsak tégy neki kérdést.

Pythias. (Dorushoz) Te jöttél e ma hozzánk? (Fedriához) Látod, hogy a' fejét rázza. Hanem a' másik mintegy 16 esztendő's ifju jött hozzánk.

Fedria. Te semmire kellő, elsőben is azt mond meg nekem, hol vetted azt a' ruhát, melly rajtad van? Halgatsz? nem akarod megmondani gazember.

Dorus. Hozám jött Chaerea.

Fedria. A' testvérem?

Dorus. Igen is az.

Fedria. Mikor?

Dorus. Ma.

Fedria. Régen e?

Dorus. Nem régen.

Fedria. Kivel?

Dorus. Parmenóval.

Fedria. Esmerted már őt?

Dorus. Nem; soha sem hallottam nevezni.

Fedria. Hát honnét tudtad hogy a' testvérem?

Dorus. Parmenó mondotta. — Attól kaptam ezt a' köntöst.

Fedria. Szerentsétlen óra!

Dorus. Az enyimet ő vette magára; azután mind a' ketten elmentek.

Pythias. Elhiszed e már, hogy józan vagyok 's nem hazudtam? Meg fogsz e már győződni, hogy a' szegény leányon erőszak tetetett?

Fedria. Ostoba, hát elhiszed e a' mit ez mond?

Pythias. Mi szükség ennek hinnem? a' dolog maga megmutatja magát.

Fedria. (lassan Dorushoz) Jőjj közelebb hozzám; halod e egy kitsint még közelebb; most jó helyen állasz. (fennszóval) Másodszor kérdlek, elvette e Chaerea a' köntösödöt?

Dorus. El.

Fedria. 'S magára vette e azt?

Dorus. Magára.

Fedria. 'S helyetted ő vitetett e el?

Dorus. Igen is.

Fedria. Nagy Jupiter, melly megátalkodott vakmerő teremtés!

Pythias. Én boldogtalan hát még most sem talállok-e nálad hitelt? hogy hallatlan gyalázat ejtetett rajtunk?

Fedria. A' mi tégedet illet csudálnám is, ha minden szavát igaznak nem vélnéd, (lassan) bizony nem tudok magamnak tanácsot adni. Hallod e te, vedd vissza a' mit mondtál, (fennszóval) hát éppen nem vehetem e ki ma belőled az igazságot? Láttad e a' testvéremet Chaereát?

Dorus. Nem.

Fedria. Már látom hogy verés nélkül nem vall meg semmit. Takarodjál-be. Majd azt mondja hogy igen, majd azt hogy nem, (lassan a' Herélthez) tettesd úgy magadat, mintha kérnél.

Dorus. Oh alázatosan könyörgök Fedria!

Fedria. Takarodjál tüstént-be. (reá ver.)

Dorus. Jaj nekem jaj?

Fedria. (lassan) Másképp nem tudám magamat ezen kelepczéből tisztességesen kiszabadítani, (fennszóval) fellette messzse ment a' dolog, ha velem egy ilyen nyo-

morúlt teremtés is mint te vagy tréfát üzhet. (Mindketten el.)

Pythias. Mint életemről úgy meg vagyok arról is győződve, hogy ezt a' csint Parmenó követte-el.

Dorias. Minden kétségen kívül.

Pythias. Csak várjon, még ma hasonlóval megköszönöm neki. De Dorias mit gondolsz mit kell most tennem?

Dorias. Az eránt a' leány eránt?

Pythias. Igen is. Elhalgassam e a' dolgot vagy megmondjam?

Dorias. Ha eszed van egy szót szem szólsz sem a' Heréltről sem a' leány' megszeplősítetéséről. Így ennek is kedves dolgot cselekszel, magadat is kiszabadított a' kelepczéből. Csak azt mond, hogy Dorus elment.

Pythias. Szót fogadok,

Dorias. De nem Chremest látom e amott jönni? E' szerint Thaisz is mindjárt itt lesz.

Pythias. Miből tudod?

Dorias. Mert mikor a' Katona-tisztól eljöttem, már össze kezdetek egymással veszni.

Pythias. Te vidd-be az aszszonyunk ezen drágaságait; én majd megkérdézem Chremestől mi történt. (Dorias el.)

Ötödik Jelenés.

Chremes, Pythias.

Chremes. Tatár adtát, ugyan rászédődtem; a' bor, melyet ittam erőt vett rajtam. Míg az asztalnál voltunk, úgy tetszett egészen józan vagyok, de mihelyt felkeltem sem lábom sem fejem nem voltak jó helyen.

Pythias. Chremes!

Chremes. Ki kiált? O te vagy Pythias? Teregettét melly sokkal szebbnek látszol most mint az előtt.

Pythias. Te pedig, hidd-el, sokkal elevebbnek mint egyébbkor.

Chremes. Bizony mondom igaz az a' példa-beszéd: Hogy Ceres és Bacchus nélkül fázik Venus. De régen itthon van-e már Thaisz?

Pythias. Hát eljött már a' Katona-tisztól?

Chremes. Oh már régen, csaknem száz esztendeje. Kegyetlenül özszevesztek.

Pythias. Hát nem mondta, hogy jöjj el vele?

Chremes. Nem; hanem mikor eljött intett felém.

Pythias. Hát nem volt elégséges?

Chremes. Nem tudtam mit jelent az intés; hanem a' Katona-tiszt megmagyarázta, mert kitaszigált az ajtón. De imhol maga jó Thaisz, nem tudom hogyan kerülhettem el.

Hatodik Jelenés.

Thaisz, Chremes, Pythias.

Thaisz. Hihető mindjárt itt fog lenni, hogy tőlem a' leányt elvegye, de csak jöjjön! mihelyt csak kis újával is hozzá ér mindjárt kivájom szemeit. Bolondságait és kérkedéseit addig, míg csak szókból állanak elszenvedem; de ha tovább megyen, fogadom, rosszúl fog járni.

Chremes. Aszszonyom én már régen itt vagyok.

Thaisz. Oh édes Chremeszem éppen téged' vártalak. Tudod e, hogy te éretted támadott ez a' lárma, 's hogy az leginkább tégedet illet?

Chremes. Engem e? Hogyhogy lehet az?

Thaisz. Ugy hogy miolta testvér hugodat neked vissza akarom adni, azolta ezt a' gorombaságot és több ehez hasonlót szenvedtem.

Chremes. A' testvér hugomat? Hol van az?

Thaisz. Itt az én házamban.

Chremes. Lehetséges e'?

Thaisz. Ne ijedj meg. Ő olly nevelést nyert, melly hozzád is, ő hozzá is méltó.

Chremes. Mit beszélsz itt?

Thaisz. Tsak azt, a' mi igaz. Ezen hugodat neked ajándékozom, még pedig úgy, hogy legkevesebbet sem kívánok érette.

Chremes. Hitesd el magaddal Thaisz, hogy érde-med szerint megfogom szivességedet hálálni.

Thaisz. De vigyázz, hogy el ne vétessék az tőled, még minekelőtte által adnám. Mert éppen azt akarja a' Katona-tiszt tőlem erőszakosan elragadni, 's azért jöjj

most hozzám. Te Pythias szaladj, hozd ki az iskatulát, mellyben a' leányt illető irások vagynak.

Chremes. (Thrasot jönni látván) Látod e Thaisz, hogy jó a' Katona-tiszt?

Pythias. Hol van az az iskatula?

Thaisz. Az almáriomban. Eredj már lusta dög!

Chremes. Melly nagy hadisereget hoz magával! A' hóhér vigye el!

Thaisz. Talám meg is ijedtél; 's olly félénk vagy édes Chremesem?

Chremes. Féltre az ollyan beszéddel. Én félek? Senki sem kevesebbé az, mint én.

Thaisz. Ugy is illik.

Chremes. Tüzes adtát, ollyan gyáva embernek tartasz engem?

Thaisz. Hagyjuk azt abban; tsak azt gondold-meg most, hogy az a' kivel dolgoz van, idegen, kevesebbet tehet, mint te, kevesebbé esmeretes és kevesebb barátjai vagynak itt, mint neked.

Chremes. Mind ezt jól tudom; de esztelenség volna magát ollyan veszélynek kitenni, mellyet ellehet távoztatni. Én azt hiszem jobb elejét venni a' sérelemnek, mint a' sérelemért bosszút állani. Te menj be a' házba 's zárd bé az ajtót; az alatt én a' piatzra futok és egy pár embert hívok, kik Prókátoraink legyenek a' perben.

Thaisz. Maradj itt.

Chremes. Jobb lesz elmennem.

Thaisz. Ne menj sehová.

Chremes. Eresz el mindjárt itt leszek.

Thaisz. Senkire sints szükségünk, Chremesz; Tsak azt mond, hogy a' leány neked testvéred, hogy azt kitsiny korában elvesztetted, most pedig megtaláltad, 's ázután mutasd elő az irományokat.

Pythias. (az irományokat hozván) Itt vagynak a' levelek.

Thaisz. (átaladja Chremesnek az iskatulát) Vedd ezt. Ha erőszakot akar tenni ez a' goromba ember, vidd őt a' bíróhoz; érted e?

Chremes. Értem.

Thaisz. Mindenben elmebéli jelenlétet mutass.

Chremes. Úgy lesz. Hajtsd fel válladra a' köpönyeget! Roszszúl vagyunk! A' kit védelmezőmnek választottam, annak magának is az én segítségemre van szükségem.

Hetedik Jelenés.

Thraso, Gnatho, Szanga, Szimalio, Donax, Szyriszkus.

Chremes, Thaisz.

Thraso. Ezt a' szörnyü meggyaláztatást én elsziveljem e Gnatho? készebb vagyok meghalni! Szimalio, Dorax, Szyriszkus jőjjetek velem! Elsőben is a' házat veszem meg ostrommal.

Gnatho. Úgy kell neki.

Thraso. Azután elhozom a' leányt.

Gnatho. Helyesen.

Thraso. 'S jól megpufogatom.

Gnatho. Ditső szándék!

Thraso. Te Donax, ide a' hadi rend' közepébe jőjj az emelő-ruddal; te Szimalio, a' bal szárnyon; 's te Szyriszkus, a' jobb szárnyon állj. Hol vagynak a' többiek, hol van Szanga a' százados 's a' gyalogok tsapatja?

Szanga. Itt vagyok.

Thraso. Mit akarsz te szamarótzai a' spongyiával; azzal akarsz e hartzolni?

Szanga. Mit akarok? Esmerem a' vezérem' vitézségét és katonáinak erejét; tudom, hogy vérontás nélkül nem mulik el a' dolog, azért hoztam spongyiát, hogy vele a' sebeket letörölhessem.

Thraso. Hol vagynak a' többiek?

Szanga. Mi a' veszedelem! mitsoda többiek? Egyedül Szannio maradt otthon a' házat őrizni.

Thraso. Te állítsd rendbe az embereimet; én itt a' hátulsó tsapatnál maradok, 's innét adok mindnyájoknak jelt.

Gnatho. Igen okos gondolat, mihelyt katonáit hadi-rendbe elrendelte, azonnal bátorságos helyre veszi a' maga személyét.

Thraso. Pyrrhus is így szokott tselekedni.

Chremes. Látod Thaisz, mit tselekszik ez? Jól mondtam én, hogy be kellene a' házat zárni?

Thaisz. Hitesd el magaddal, hogy ez a' rettenetesnek látszó ember felette gyáva; semmit se félj.

Chremes. Mit gondolsz, mit tegyünk?

Thaisz. Nagyon szeretném ha most egy parittyád volna, hogy innét mig észre nem vesznek, egynehány követset hagyithatnál közikbe; ők mindnyájan elfutnának!

Thraso. De lám maga *Thaisz* is itt van.

Gnatho. Elkezdjük e már az ostromlást?

Thraso. Várakozzál; a' bölts ember mindent megpróbál minekelőtte fegyverhez nyulna. Ki tudja nem tesz e meg erőszak nélkül is mindent, a' mit parantsolok.

Gnatho. Nagy Istenek, melly sokat ér a' bölts ész! Soha sem vagyok veled a' nélkül, hogy valami újjat ne tanuljak, 's tudósbb ne legyek.

Thraso. *Thaisz*, legelsőben is felelj meg ezen kérdésekre; nem ígérted e meg, mikor ezt a' leányt adtam, hogy ezen első napokban egészen az enyim fogsz lenni?

Thaisz. 'S mit akarsz ezzel?

Thraso. Mit akarok? Nem hoztad e szemem elejébe a' magam' házához szeretődöt?

Thaisz. Ez eránt ezzel magával végezd el a' dolgot.

(*Chremesre* mutatván.)

Thraso. 'S azután titkon elillantottál vele?

Thaisz. Azért, mert nekem úgy tetszett.

Thraso. Add ki tehát nekem *Pamfilát*, ha azt akard, hogy erővel el ne vegyem.

Chremes. Mit akarsz? *Pamfilát* adjam oda 's te erővel akarod elvenni, te mindennél....

Gnatho. Mindenre kérlek, mit tselekszel? Csendesedjél le.

Thraso. Mit akarsz? én az én sajátomat ne vegyem el.

Chremes. 'S te sajátodnak mondod, semmire való!

Gnatho. Vigyázz kérlek magadra, nem tudod melly férjfi az, kit itt megsértesz.

Chremes. Nem takarodol el innét? tudod e hogyan fogsz járni? csak legkisebb gorombaságot tégy is, fogadom egész életedben megfogsz ezen helyről, a' mái napról és én rólam emlékezni.

Gnatho. Sajnálak hogy illy nagy és fontos embert reád megharagítasz.

Chremes. Ha el nem mégy, még ma bevágom a' fejedet.

Gnatho. Így kell beszélned, így kell tenned, te alá-
való teremtés?

Thraso. Mi ember vagy te? mit akarsz? mi közöd
a' leányhoz?

Chremes. Azt mindjárt megfogod hallani. Elsőben
is azt mondom, hogy az szabad személy.

Thraso. Oh.

Chremes. Athenei polgár' leánya.

Thraso. Hah!

Chremes. Az én testvér hugom.

Thraso. Nagy baj!

Chremes. Következésképen meghagyom hogy a'
leányt csak kis ujoddal se illesd.

Thaisz. Én elmegyek 's ide hívom a' dajkáját So-
fronát 's megmutatom neki ezen irományokat.

Traso. Hát te megakarod tiltani hogy rableányomat
elvigyem.

Chremes. Igen is megtiltom.

Gnatho. Nem látod e Uram, hogy ez maga magát
tolvajságba keveri. Mi kell több?

Thraso. Egy értelemben vagy e te is vele, Thaisz?

Thaisz. Keress másutt felelőt.

Thraso. Mit tévők legyünk már most?

Gnatho. Mennyünk el haza; fogadom a' leány
maga utóbb önként eljő és könyörög, hogy vedd hozzád.

Thraso. Azt gondolod e?

Gnatho. Sőt megvagyok erről győződve; esmerem
az Aszszonyok' természetét; mikor kívánjuk őket, nem
kellünk nekik; 's mikor nem kellenek, önként jönnek
hozzánk.

Thraso. Jól mondom.

Gnatho. Elbotsássam e tehát a' hadisereget?

Thraso. A' mint akarod.

Gnatho. Sanga, már most a' táborozás után legyen
gondod vitéz katonák' módjára, a' házra 's a' tüzhelyre.

Sanga. A' tüzhelyen készült étel már régen eszem-
ben van.

Gnatho. Talpig derék katona vagy?

Thraso. Ti mindnyájan kövessetek engem.

ÖTÖDIK FELVONÁS.

Első Jelenés.

Thaisz, Pythias.

Thaisz. Nem szünsz e meg már egyszer te gaz leány, velem özsze-viszsa 's imigy amugy beszélni? „Azt tudom, azt nem tudom, elment azt hallottam, nem voltam ott.” Nem mondod e meg világosan mi-ben van a' dolog. A' leány megszaggatott ruhával sír 's egy szót sem lehet belőle kivenni. A' Herélt elment. Miért ment el,? Mi történt? Nem felelsz?

Pythias. Mit feleljek én bóldogtalan? Azt mondják hogy az nem herélt volt.

Thaisz. 'S hát mi lett volna?

Pythias. Az a' Chaerea....

Thaisz. Mellyik Chaerea?

Pythias. Az az ifju Ur, a' Fedria' testvér öttse....

Thaisz. Mit mondasz te gonosztévő?

Pythias. Ugy hallottam ezt mint bizonyost.

Thaisz. De mit keresett az itt? Miért jött házunkba?

Pythias. Én nem tudom, hanem úgy hiszem azért hogy Pamfilába bele szeretett.

Thaisz. Jaj oda vagyok én szerentsétlen, ha igazat mondasz. Hát azért sírt a' leány?

Pythias. Ugy hiszem azért.

Thaisz. Mit mondasz te tüzre való, azért hagytam e meg olly keményen a' vigyázást mikor innét hazul elmentem?

Pythias. Mit tehettem én róla? én a' leányt egyedül tsak ő rea bíztam, mint magad parantsoltad.

Thaisz. Gaz teremtés, ugy a' bárányt a' farkasra bíztad. — Tsak nem meghalok szégyenletemben, hogy így reá szedődtem... (távolról Chaereát látja jönni herélti öltözetben.)
Miféle ember jön amott?

Pythias. Aszszonyom, lassan legyünk kérlek semmi baj, meg van a' legény.

Thaisz. Hol van?

Pythias. Ime itt bal kéz felől; látod e ki jő?

Thaisz. Látom.

Pythias. Ezt fogasd meg tüstént mennél elébb.

Thaisz. 'S mit tennék vele ostoba?

Pythias. Azt kérded e mit tennénk! Nem látod e kérlek mint kinéz szemeiből a' bujaság.

Thaisz. Éppen nem.

Pythias. Melly szemtelen bátorsággal jön!

Má s o d i k J e l e n é s.

Chaerea, Thaisz, Pythias.

Chaerea. Antifónak mind atya, mind anyja, mintha öszszebeszéltek volna, otthon voltak, és így semmiképen sem mehettem bé a' házba a' nélkül, hogy megne láttak volna. Mig az ajtó előtt állék, arra jöve egy esmerősem. Mihelyt azt meglátám tüstént elfuték egy félre lévő szűk utszába, abból egy másikba, ismét egy másikba, 's így öszsze meg öszsze kínoztam magamat a' futással, hogy megne esmertetném. — De vallyon nem *Thaisz* e az, a' ki amott áll? Igen is, ő, tatár-adtát nem tudom mit tegyek. De mit aggódom ezen? Mit tehet ő nekem?

Thaisz. Szóllítsuk meg őt. Jó napot *Dórus!* mond meg igaz e, hogy elszöktél?

Chaerea. Igen is igaz.

Thaisz. Jónak tartod e ezen tselekedetedet?

Chaerea. Nem.

Thaisz. Azt gondolod e hogy büntetés nélkül maradsz?

Chaerea. Tsak ezt az egy vétkezet bocsásd meg; ha valaha még egygyet követek el, akkor nem bánom ha megölsz is.

Thaisz. Talám attól féltél, hogy nálam kegyetlenül fognak veled bánni?

Chaerea. Nem.

Thaisz. Hát mitől?

Chaerea. Attól hogy ez itt (*Pythiasra* mutatván) elfog nálad árulni.

Thaisz. 'S mit vétettél?

Chaerea. Egy kis tsekélységet.

Pythias. Mit, tsekélységet? Te szemtelen? Hát tsekélységnek látszik neked egy polgár' leányát megszeplősíteni?

Chaerea. Én azt rableánynak, pajtásodnak tartottam.

Pythias. Rableány pajtásodnak?... Alig türtőztethetem magamat, hogy hajába ne essem. Fellyül reá még gunyolni is mérészel bennünket ez a' tsuda teremtés.

Thaisz. Nem halgatsz e te eszelős?

Pythias. Mért halgatnék? Ugy hiszem ha ezt teném is, még akkor is adóssa maradnék ennek a' kerekre valónak, kivált ha meggondolom, hogy rabszolgádnak valja magát lenni.

Thaisz. Hadjunk annak békét. *Chaerea*, igen disztelenül tselekedtél. Mert feltévén is azt, hogy én az ilyen méltatlanságra megérdemelném, neked nem illett azt elkövetned. 'S valóban már most nem tudom mit tegyek a' leánnyal, úgy megzavartad szándékomat. Én azt tettem volt fel magamban, hogy őt minden hiba és fogyatkozás nélkül adom vissza rokonainak, úgy hogy szívességem tökéletes lenne. Már most hogyan tehetem ezt?

Chaerea. Én pedig azt reménylem *Thaisz*, hogy ezután szakadatlan egygyesség lesz közöttünk. Efféle dologból 's ilyen rossz kezdetből már sokszor származott szíves barátság. Hát ha valamelly Istenség itt is azt akarta?

Thaisz. Én ugyan részemről bizonyosan azt óhajtom és úgy is veszem a' dolgot.

Chaerea. Kérlek is, hogy úgy vedd. Azt hited el magaddal, hogy nem sérteni kívánásból, hanem szerelemből tettem, a' mit tettem.

Thaisz. Elhiszem 's ugyan azért annál később vagyok megbotsátani. Nem vagyok olly érzéketlen 's vad szívű, *Chaerea*, 's nem is olly tapasztalatlan, hogy a' szerelem' hatalmát nem esmerném.

Chaerea. Már most, *Thaisz*, hitemre mondom, tégedet is szeretlek.

Pythias. Ha úgy van aszszonyom, javaslom, hogy te is őrizkedjél tőle.

Chaerea. *Thaisz* ellen nem mernék semmit ollyast tenni.

Pythias. Én neked egy mákszemnyit sem hiszek.

Thaisz. Ne beszélj!

Chaerea. Már most arra kérlek, Thaisz, légy segítségemre a' dologban; reád bízom 's neked ajánlom magamat; könyörgök légy védelmezőm. El kell vennem ha őt el nem vehetem feleségül.

Thaisz. Még akkor is ha az atyád...

Chaerea. Óh az atyám, bizonyosan tudom, meg-eggyez tsak polgár' leánya legyen.

Thaisz. Ha egy kitsinyt várakozni akarsz, mindjárt itt lesz a' leány' testvér bátyja; azért a' dajkáért ment, ki a' leányt kitsiny korában nevelte, egyszóval Chae-rea, légy magad is jelen mikor majd egymást megismerik.

Chaerea. Jól van, itt maradok.

Thaisz. Mit gondolsz, nem jobb volna e ottben a' szobában várakozni reá, mint itt az ajtó előtt?

Chaerea. Sőt igen fogom szeretni.

Pythias. Az egekre kérlek aszszonyom, mit akarsz tselekedni?

Thaisz. Mi bajod?

Pythias. Azt kérded e? ezt ismét beakarod fogadni házadba?

Thaisz. 'S mért ne?

Pythias. Hidd el betsületemre mondom, e' miatt ismét uj hartz fog támadni.

Thaisz. Halgass már egyszer!

Pythias. Ugy látszik megnem esmered ennek a' jó madárnak tsintalanságát.

Chaerea. Semmit sem teszek Pythias.

Pythias. Én bizony nem hiszek Chaerea, mindaddig, míg fogadásodat a' tapasztalás megnem bizonyítja.

Chaerea. Hát légy magad az őrizőm, Pythias.

Pythias. Én sem őrizésemre nem bíznék semmit, sem őriződ nem szeretnék lenni; menj dolgoadra.

Thaisz. Igen jó fordulást vesz a' dolog! imhol jó a' leány' bátyja.

Chaerea. Mi a' manó?... Kérlek Thaisz mennyünk be a' házba, nem akarnám, hogy az utzán ilyen öltözetben lássam.

Thaisz. De miért nem? talám szégyenled?

Chaerea. Ugy van szégyenlem.

Pythias. (gunyoló hangon) Szégyenlem. Te tsupa tiszta ártatlanság!

Thaisz. Tsak menj, én követni foglak. Te pedig Pythias maradj itt 's vezesd be Chremest. (Chaerea és Thaisz el.)

Harmadik Jelenés.

Pythias, Chremes. Szofrona.

Pythias. Mi, mi juthatna hamarjában eszembe? Mit tegyek? hogyan fizessek meg annak a' selmának, ki ezt úgy eltserélte?

Chremes. Siess egy kitsinyt, dajka!

Szofrona. Hiszen sietek.

Chremes. Látom hogy mozogsz, de még is mindig egy helyben maradsz.

Pythias. (Chremeshez) Megmutattam már az irományokat a' dajkának?

Chremes. Meg, mind egygyül egygyil.

Pythias. 'S mit mond kérlek hozzájok, esmeri ez azokat?

Chremes. Sőt könyv nélkül tudja, mi van benne.

Pythias. Örülök rajta; mert szeretem azt a' leányt. Tsak mennyetek a' házba. Az aszszonyom már régen várakozik reátok. — De ime Parmenót azt a' derék embert látom jönni; melly bú és gond nélkül sétálgat a' jó madár!... Már kigondoltam, hogyan zaklassam őt az én módom szerint. De elébb beamegyek, hogy bizonyos legyek, ha megesmertetik e' a' leány. Azután ismét kijövök 's reáijesztek erre a' selmára.

Negyedik Jelenés.

Parmeno, Pythias.

Parmeno. Ide jövök hogy megtudjam mit tsinál Chaerea; Ha dolgát illő ravaszsággal vitte véghez; egek melly ditséretet fog Parmenó nyerni. 'S méltán is. Mert egyedül nekem köszönheti, hogy azzal a' leánnyal, kiért élt halt, 's kit fősvény aszszonyától tsak drágán és nagy bajjal haphatott volna meg, szerelme' indulatját olly könnyen olly hamar 's olly ditsón kielégíthette. De ha ezt elhalgatom is, a' fő dolog 's legna-

gyobb érdemem abban áll, hogy módot mutattam az ifjunak a' fajtalan személyek' természetét megesmerni, 's a' megesmérés után őket egész életében gyűlölni. Ha ezek házakon kívül vagynak, csupa tisztaságból, csinosaságból és ékességből látszanak állani. Mikor szeretőikkel vendégeskednek nagyon válagatók és finnyások. De szerentsés az az ifju, ki jó idején láthatja, melly torkosok, melly szennyesek, melly koldushoz hasonlók, melly otsmányok mikor otthon magok vagynak, 's melly telhetetlenül falják fel a' tegnapi levesbe hányt fekete kenyeret.

Pythias. Csak várj akasztófára való, majd meglakolsz mindenért a' mit most mondottál 's elébb tettél; drágába fog kerülni az a' tréfa, mellyet rajtunk üzni akartál.

Ötödik Jelenés.

Pythias, Parmeno.

Pythias. Nagy Istenek, ! melly fertelmes tselekedet! Óh szerentsétlen ifju átkozott Parmeno, ki őt házunkba hozta.

Parmeno. Mi baj van?

Pythias. Óh ki nem mondhatom, mint sajnálom őt, 's azért hogy nyomoruságát ne lássam kifutottam. Melly kegyetlenül szándékoznak őt, hogy másoknak ijesztő példa legyen, megbüntetni!

Parmeno. Nagy Jupiter millyen csata lehet az! talám jelen van végső veszedelmem? Meg kell őt szólítanom. — Mi baj van Pythias? mit beszélsz? Kit akarnak ijesztő például megbüntetni?

Pythias. Azt kérded e te gyalázatos? Midőn minket reá akartál szedni, azta' szegény ifjat, kit a' Herélt helyett hozzánk hoztál, veszedelembe döntötted.

Parmeno. Hogy hogy? mi történt? beszéld el.

Pythias. Elbeszéllem. Tudod e hogy az a' személy, kit ma Thaisz ajándékba kapott egy ide való polgár' leánya 's a' testvére a' Városnak egyik előkelő lakosa.

Parmeno. Nem, arról semmit sem tudok.

Pythias. Már pedig úgy világosodott ki a' dolog. Ezt a' szerentsétlen ifju megszeplősítette; a' mit mihelyt a' testvér bátya megtudott, ez a' lángtermészetü...

Parmeno. (reszkető hangon) Mit tselekedett?

Pythias. Elsőben kegyetlenül megkötöztette.

Parmeno. Megkötöztette? Oh!

Pythias. Eleget könyörgött ugyan Thaisz; de nem használt.

Parmeno. Mit mondasz?

Pythias. 'S most azzal fenyegeti, hogy azt teszi vele, a' mit a' házasságtörőssel tenni szokás; melly bűntetést én soha sem láttam, 's nem is kívánok látni.

Parmeno. 'S miképen merészel olly vakmerőséget elkövetni?

Pythias. Mitsoda vakmerőséget?

Parmeno. Vallyon nem a' legnagyobb vakmerőség e ez? Ki látta, azt valaha, hogy egy buja személy' házában valakivel úgy bántak volna mint házasságtörővel?

Pythias. Én azt nem tudom.

Parmeno. Hogy tehát tudjátok, *Pythias*, megmondom és tudotokra adom, hogy az az ifju a' mi urunknak a' fija.

Pythias. Igazán az, *Parmeno*?

Parmeno. Következésképen vigyázzon *Thaisz*, hogy rajta semmi méltatlanság ne történjen. De miért nem megyek magam be a' házba?

Pythias. Meglásd *Parmeno* mit tselekszel. Hihető, hogy azon sem segítesz, 's magadat is elveszted; mert azt gyanítják, hogy minden gonosznak te vagy a' szerzője.

Parmeno. Mit tselekedjem tehát én boldogtalan, 's mit tévő legyek? De íme a' mint látom az öreg urunk most jó haza falusi jószágárúl. Elbeszéljem e néki a' dolgot vagy ne? Én bizony elbeszélem, noha tudom, hogy nagyon rosszul járok; de szükség ezt tennem, hogy fiát megmenthesse.

Pythias. Jól gondoltad. Én bemegyek a' házba; te beszéld el néki a' mi történt eleitől fogva mind végig.

Hatodik Jelenés.

Laches, Parmeno.

Laches. Falusi jószágotskám közel léte nagy könnyebbségemre van; mert így sem a' városi, sem a' falusi életet nem unhatom meg soha. Ha valamellyik he-

lyet megeléglem, tüstént a' másakra megyek. — De vallyon nem Parmeno áll e emitt? Ugy van őt látom. — Kire várakozol itt az ajtó előtt Parmeno?

Parmeno. Ki szállít engem?... Oh Uram! Isten hozott, örülök megérkezéseden!

Laches. Kire várakozol?

Parmeno. Egészen oda vagyok! ijedtemben szállani sem tudok.

Laches. No mi baj van? mit remegsz? Jó állapotban vagynak e mindenek? Szólj!

Parmeno. Elsőben is arra kérlek, Uram hitesd el magaddal azt mint valóságot, hogy én nem vagyok oka semminek is a' mi történt.

Laches. Mi történt?

Parmeno. Jól kérded legelőbb a' dolgot el kell vala beszélnem. Fedria egy Heréltet vett, 's azt annak a' személynek ajándékozta.

Laches. Mellyik személynek?

Parmeno. Thaisznak.

Laches. Heréltet vett? Én szerentsétlen Atya 's hogy vette?

Parmeno. Húsz Minán.

Laches. Koldussá kell lennem!

Parmeno. Továbbá Chaerea bele szeretett egy Hár-fásnéba, ki hasonlóképpen Thaisznál van.

Laches. Mitsoda? Bele szeretett? Hát tudja az már, hogy leányok is vagynak a' világon? 'S miképp jött be a' városba? Eggyik szerentsétlenség a' másikat éri.

Parmeno. Uram ne függeszd reám szemeidet, nem az én tanátsolásomból tette.

Laches. Halgass magadról! Én tégedet, akasztófa tzimere, ha élek.... de mindeneknek előtte mond el végig mi történt.

Parmeno. Chaerea a' Heréltt helyett magát vezettette Thaisz' házába.

Laches. A' Heréltt helyett?

Parmeno. Ugy van. Azután az ottben lévőök, ugy rohantak reá, mint házasság-törőre, kezeit 's lábait megkötözték.

Laches. Oda vagyok?

Parmeno. Ebből látod Uram az efféle személyek' szeretlen vakmerőségét.

Laches. Talán még más valami szerentsétlenség és kár is van, mellyet még nem említettél?

Parmeno. Egyébb semmi sintsen.

Laches. Mi tartóztat, hogy tüstént rajtok ne üssek?

(bemegey Thaisz' házába.)

Parmeno. Abban semmi kétség' sints, hogy én a' dolog miatt nagyon rosszszúl járok; de nem tehettem mást. Azon az egyen örülök, hogy miattam ezen szemlélyeknek sem kevés bajok lesz; mert az Öreg már régen keresett alkalmat, hogy őket derekassan lehordhassa; most talált.

Hetedik Jelenés.

Pythias, Parmeno.

Pythias. (nagy nevetéssel lép fel, mellyet minduntalan ismétel) Hiszemre mondom, egész életemben már régen nem örültem semmit is olly igen, mint azon, hogy imént az Öreg olly balvélekedéssel berohant hozzánk. Egyedül én magam nevettem rajta, mert tsak én tudtam miért ijjedett meg olly igen.

Parmeno. Mi történhetett itt ismét?

Pythias. Most azért jövök ki, hogy Parmenóval szállhassak — Ugyan hol lehet ő?

Parmeno. Ez engemet keres.

Pythias. De látom emitt van. Feléje megyek.

Parmeno. Mi dolog van eszelős? Mit akarsz? mit nevezsz, elhagyod e' már egyszer a' nevetést?

Pythias. Jaj már egészen elfáradtam annyit nevettem rajtad.

Parmeno. 'S miért?

Pythias. Azt kérded e? Soha életemben nem láttam 's nem is fogok látni olly eggyügyüt mint te vagy. Oh kinem mondhatom, melly mulatságot szereztél nekünk ott benn. Elébb eszes, és elmés legénynek tartottalak. Hát mindjárt elkellett e hinned, a' miket mondtam? Tsekélységnek tartottad e azt az ifjat olly rút tselekedetbe keverni, ha tsak fellül reá az attyának is el nem árulnád? Mert mit gondolsz mit érezhetett ez, midőn az attya őt ollyan öltözetben látta? Elhisszed e már hogy le vagy gázolva?

Parmeno. Oh mit beszélsz te gaz személy? — Talán ez is tsupa hazugság? Most is mind egyre nevelsz? Hát olly nagy örömd van abban, hogy kigunyolhatsz te selma?

Pythias. Igen nagy.

Parmeno. Azt gondolod, hogy büntetlenül maradsz azért?

Pythias. Természet szerint.

Parmeno. Betsületemre mondom, vissza fogom fizetni.

Pythias. Meglehet, de az talám későn fog történni, te pedig most mindjárt lakolsz az által, hogy a' szegény ifjut gonoszságoddal elhiresítéd 's egyszer'smind az atyánál el is árulod. Mind a' ketten példásan megfognak büntetni.

Parmeno. Szerentsétlen vagyok.

Pythias. Ez a' jutalmad azért a' szép ajándékért, mellyet adott. Isten veled.

Parmeno. Én boldogtalan, hát magamnak kellett e' magamat elárulnom?

Nyoltzadik Jelenés.

Gnatho, Thraso.

Gnatho. Mit tselekedjünk most? Van e' valamelly kilátásunk, Thraso, vagy millyen szándékkal és mi végre jövünk ide?

Thraso. Mi végre jövök? Hogy magamat Thaisznak megadjam 's azt tegyem a' mit parantsolni fog. Ha Hercules Omphalénak szolgálhatott, miért nem szolgálhatnék én Thaisznak.

Gnatho. Nem helytelen példa (a' nézőkhöz fordúlva) Vajha láthatnám midőn tzipőjével fejbe fog verni! De az ajtót tsikorogni hallom.

Thraso. (Chaereat látja kifutni Heréltnek öltözetében.) Tatár hordtát! Millyen teremtés ez, ezt még soha sem láttam. Mi baja lehet ennek, hogy olly sietve fut ki?

*Kilentzedik Jelenés.**Chaerea, Parmeno, Gnatho, Thraso.*

Chaerea. Oh barátim, van e az egész világon valaki szerentsébb mint én most? Bizonyal senki sints. Mert rajtam az Istenek minden hatalmokat megmutatták; Annyi öröm ért egyszerre.

Parmeno. Min örül ez oily felette?

Chaerea. (meglátja Parmenót) Oh édes Parmenóm, te kezdője, szerzője 's elvégezője az én boldogságomnak, tudod e' melly ditső sorsom van? tudod e' hogy az én Pamfilám el van ösmerve ide való polgár leányának?

Parmeno. Azt hallottam.

Chaerea. Tudod e' hogy jegyben vagyok vele?

Parmeno. Azon egész szivemből örülök.

Gnatho. (Thrasohoz) Hallod e' mit beszél?

Chaerea. Azon kívül az is nagy öröömre szolgál, hogy a' testvéremnek Fedriának szerelme is bátorságossá tétetett. Tudd meg, hogy mostantól fogva a' mi házunk és Thaiszé tsak egy fog lenni, ő egészen az atyának védelmébe adta magát 's egyedül tőlünk vár oltalmat.

Parmeno. Uram, ettől fogva tehát Thaisz tsupán a' testvér bátyádé fog lenni?

Chaerea. Nints különben.

Parmeno. Uj ok ez nekünk az öröömre; ez szerént a' Katona-tisztnek el kell takarodni.

Chaerea. Eredj hát keresdfel a' bátyámat akarhol legyen, 's add néki ezt mennél előbb tudtára.

Parmeno. Elsőben is otthon keresem őt.

*Tizedik Jelenés.**Thraso, Gnatho, Chaerea.*

Thraso. Kételkedel e még legkevesebbet is Gnatho, hogy én egészen oda vagyok?

Gnatho. Abban semmi kétség sem lehet.

Chaerea. Mit említsek legelsőben, 's kinek tulajdonsítsak legtöbb ditséretet? Annak e ki nekem tanátsot

adott? vagy magamnak, ki a' tanácsot követni mer-tem? vagy a' sorsnak adjak hálát, melly mindent igazgatott 's olly sok kedvező 's örvendetes, történeteket óhajtasom szerént egy napra öszszehozott? vagy az Atyám jóságát 's engedékenységét magasztaljam? Oh Jupiter tartsd-meg kérlek, a' mit ajándékoztál?

Tizeneggyedik Jelenés.

Fedria, Chaerea. Parmeno, Gnatho, Thraso.

Fedria. Nagy Istenek? Melly hihetetlen dolgokat beszélt most nekem Parmeno! — De hol van a' testvér-ötsém?

Chaerea. Itt van.

Fedria. Szivemből örvendek.

Chaerea. Elhiszem édes bátyám, 's meg kell valanom, hogy a' te Thaiszod felette szeretetre méltó; egész Familiánknak leghivebb barátnéja.

Fedria. Ho, ho, te dítséred őt nekem?

Thraso. (Gnathóhoz) Én boldogtalan! mennél kevesebb reménységem lehet eránta, annál inkább szeretem őt. Édes Gnathom minden bizodalمام te benned van....

Gnatho. 'S mit kívánsz tőlem Uram?

Thraso. Vidd annyira a' dolgot akár kéréssel, akár pénzért, hogy legalább egy kis helyetském maradjon Thaisznál.

Gnatho. Az nehéz munka.

Thraso. 'Csak akard; meglesz; esmerlek én téged, — ha ezt véghez viszed, kérj tőlem jutalmul, a' mit akarsz, mindent megadok.

Gnatho. Igazán?

Thraso. Bizonyos lehetsz benne.

Gnatho. Jól van; ha tehát kívánságodat tellyesítem, kikérem: hogy házad akár lész otthon, akár nem, mindenkor nyitva legyen előttem, 's mindenkor legyen helyem hivatlanul is asztalodnál.

Thraso. Mind ez meglesz, betsületemre fogadom.

Gnatho. Hozzá fogok tehát a' dologhoz látni.

Fedria. Kit hallok itt beszélni? — Lám Thrásó.

Thraso. Jó napot Uraim.

Fedria. Talám nem tudod mi történt itt?

Thraso. Igen is tudom.

Fedria. Hogy van tehát, hogy még is itt talállak?

Thraso. Jóságodban bízom.

Fedria. Tudod e millyen jusson fundáltatik ezen bizodalmod? Tiszt Ur, én tenéked egyenesen megmondom, ha ezután valaha ebben az uttzában talállak, mond bár ezerszer hogy valakit mást kerestél 's hogy utad volt erre, én agyon ütlek.

Gnatho. Oh Uram az nem illenék.

Fedria. Már megmondottam.

Gnatho. Ebből nem látom olly sokaktól dítsért nagy lelküségedet.

Foedria. Nem lesz külömben.

Gnatho. Engedj egy pár szót mondanom; 's ha javallatom tetszik, tedd meg.

Fedria. Hadd haljam.

Gnatho. Tiszt Ur menj félre egy kevéssé. — Legelsőben is uraim hidjétek el kérlek, hogy a' mit ennek a' részére teszek, leginkább a' magam kedvéért teszem. Azomban ha az nektek is hasznos, értellenség volna reá nem állani.

Fedria. Miből áll az!

Gnatho. Én ugy vélekedem, jó lenne, ha Thaiszhoz ezt a' Katona-tisztet vágy-társnak befogadnád?

Fedria. Mit? vágy-társnak?

Gnatho. Tsak gondold-meg egy kevesé figyelmetesbben a' dolgot, te Foedria bizonyosan szeretsz Thaisz házában élni 's örömet vigán élnél vele, de kevés értéked lévén keveset adhatsz neki, ő pedig nem szokott kevéssel megelégedni. Hogy tehát nagy költségeskedés nélkül szerelmednek elég tétessék, a' végre senkit a' világon nem tudok alkalmatossabbat és hasznossabbat mint ezt a' Katona-tisztet. Ez adhat is eleget 's adakozóbb 's mint akárki. Azon fellyül ő egy izeveszett eszelős tunya ember, ki éjjel nappal hortyog, nem félhetsz, hogy szeretőd őt megkeresse, 's mikor akarod minden szempillantatban elkergetheted tőled.

Fedria. Mire határozzuk magunkat?

Gnatho. Még azt is kell említenem, a' mi előttem fő dolog, hogy ez az ember jobban és bővebben vendégel mint akárki.

Fedria. Ez szerint azt az embert akármiképp is alig ha be nem kell fogadnunk.

Chaerea. Én is ugy vélekedem.

Gnatho. Jól gondolkodtok Uraim. Még egyre kérek benneteket, vegyetek fel engemet is a' társaságba; már elég régen vesződöm ezzel a' tuskóval.

Fedria. Felveszünk.

Chaerea. Szives örömet.

Gnatho. Én pedig ezért édes Foedria és Chaerea, ezt az embert egészen prédául adom nektek, tréfáljatok, bolondozzatok vele, nevessetek rajta, a' mint tetszik.

Chaerea. Igen jó lesz?

Fedria. Megérdemli.

Gnatho. Jöjj közelebb Thráso, ha ugy tetszik.

Thraso. Millyen karban van dolgunk édes Gnathóm?

Gnatho. Millyenben? ezen Urak még eddig nem esmertek tégedet. De mihelyt lefestettelek, 's tselekedetejdet 's érdemeidet illendőképpen megditsértem, azonnal megnyertem tőlök a' mit kértem.

Thraso. Ditséretesen tselekedtél; bizonyos lehetsz, hogy nagyon megfogom hálálni. — Tsak ugyan nem is voltam én még életemben sehol is, hol mindenek meg nem szerettek 's nem betsültek volna.

Gnatho. Nem mondtam e Uraim, hogy a' Tiszt Úr a' legfinomabb izletü Athenaei férjfi?

Fedria. Mindent megmondottál. Menjünk már. (a' nézőkhöz) Ti pedig éljetez szerentsésen 's kedveljétek játékunkat 's tegyetek bizonyosokká kedvellétek felől.

S. K. J.

11.

A' Magyar Nyelvet, a' Hazában közzé lehet tenni.

Tudományos pályán' folytatásának mintegy közepe tájján, ámbár már annakelőtte is égett a' buzgó Hazafijakban; a' leg-nagyobb hevében ütötteki magát nyelvünk' tökéletesedése 's el-terjesztése eránt' való buzgóságnak tüze. Mellynek következtében, Magyar-nyelvünk' mind tsinosodására, mind hová tovább leendő ki-terjesztésére nézve, valamint az egésztől, ugy nemes Magyar-hazánk egyes tagjaitól, sok jeles és köz-hasznu lépések tétettek. Fájdalommal kellett azonban tapasztalni, hogy éppen ekkor, sokan, a' lelketlen e, vagy inkább az irigy Hazafijak közzül, nem tudom; találkoztak olyanok, a' kik nem szégyenlették azt nem tsak állítani, hanem köz-hirré is tenni, hogy a' Magyar-nyelvet, bár melly igyekezet 's szives szorgalom által is, nem lehet köznyelvé tenni; sok okokat hozván fel-állításoknak támogatására. De a' valódi és Hazájokért 's annak nyelvéért valamely szent lánggal égő Hazafijak, tsak hamar ki-kelvén ezek ellen, állításaikat, fel-hozott okaikkal együtt, helyesen meg-tzáfolták. — Én is akkor mint tanuló, de igaz magyar-vérrel buzgó ifju, nem tartóztathattam-meg magamat, hogy, ha bár nem is az egész Magyar-hazában, legalább tanuló társaim körében, némelly illy vélekedéseknek ellene ne

mondottam volna. Im' ezen munkátskámban, a' melly már talám némellyeknek vélekedése szerint, a' közrebotásátnak idejét meg is haladta; de mint-hogy az Isteni bölts gondviselésnek kormánya által, már a' tapasztalás is bizonyítja, melly hajlékony, és minden tekintetbe alkalmaztatható légyen a' Magyar-nyelv; hogy édes Magyar-hazám' tizait annál bátrabban nyelveknek szeretésére, betsülésére, és elterjesztésére; másokat pedig annak el-esmérésére, hogy a' Magyar-nyelvet a' Magyar-hazában közzé lehet tenni, vagy tsak valamennyire is serkenthessek; a' nagy érdemű Publikummal némelly ez ellen felhozott okoknak, általam lett megtzáfólasát, közleni kívántam:

Sokan azt mondják, hogy e' mi édes Magyar-hazánkban Más idegeny Nemzetek is laknak, Pannoniánkban: Ezek pediglen mindnyájan, más más nyelven beszélnek, És valamint más Nemzetek, az anyáival élnek.

Ez így lévén, a' Magyar-nyelv közönséges nem lehet, Sem a' gyermek-taníttatás rajta végbe nem mehet; Pedig ez volna egy eszköz, melly által terjedhetne A' Magyar-nyelv, 's kitsinyenként közönséges lehetne.

Ezen ellenvetésekre röviden így felelek:
 Igaz mondásokot, de a' Magyar mellett felkelek;
 Mert ha külön veszük és a' lakókat megvizsgáljuk,
 Több a' magyar, mint más Nemzet, ezt úgy lenni találjuk.
 Már pedig a' természet is javolja azt az utat,
 A' melly rövidebb, 's könnyen minket tzelunkhoz'jntat.
 Tzelunk, hogy a' Magyar-nyelvet hová tovább terjesszük,
 No hát a' kevés'bb nem Magyarot, tanulásra gerjesszük;
 Adjunk nékiek magyarul beszéllő tanítókat,
 'S ezek magyarosítsák meg, kik nem tudnak azokat.
 A' Magyar-nyelv' könnyüisége azt lehetővé teszi,
 Hogy Magyar lesz végtére, ki a' tanulást beveszi. ---

E' mellett, minden más Nemzet, mely köztünk találtatik,
Szereti és örül rajta, ha Magyaroknak mondatik.

Magyar-Országnak a' Magyar adta a' nevezetet,
Illó tehát hogy nyelvéhez mutassunk tiszteletet.

Mások ellenben azt tartják, — hogy éppen fogatlan
A' Magyar-nyelv, 's minden fontos dologban alkalmatlan.
Mert sem az Ország' dolgai e' nyelven nem folyhatnak,
Sem pedig a' tudományok elől nem adathatnak;
Holott az ezekben lévő külömbféle sok tárgynak
Kifejezésére kevés szók és szóllások vagynak.
Ezeket pedig mind bőven, felleljük a' Deákban,
Szükség tehát hogy e' mellett maradjunk ez Országban.

Igazságot adjunk nékik ezen ellenvetésre?

Ne; a' Magyar mellett tollat kapjunk a' felelésre.

Mert irtak már tudósaink jeles magyar könyveket,

A' mellyekben találhatni alkalmatos neveket;

Ollyanokat, a' mellyeken az Országos dolgokat

Kifejezhetni, 's szinte úgy, a' szép Tudományokat. —

Ezt tehát tsak azok mondják, kik nyelvünk' gazdagságát

Nem esmérík, és nem tudják az ő tulajdonságát,

A' nyelveknek szegénységét a' nyelvi hijánosság

Nem okozza, hanem teszi a' Nemzeti hibásság.

De a' Magyar ezen hibát róla elfordította,

Mivel kedvelt anya nyelvét olly karba állította:

Hogy Országának dolgait ezen már folytathatja,

És kebelében ifjait magyarul taníthatja.

Ha a' Magyar-nyelvel élünk, mások így gondolkodnak,

Akkor a' tudós emberek köz'tünk elállásodnak.

Mert így a' Tudományokat könnyen megtanulhatja

Minden alávaló ember, 's magát oktattathatja.

És így az emberek között éppen semmi sem lenne,

Mi a' Tudományra nézve külömbiségeket tenne;

Mellyet köz'tünk a' Deák-nyelv, ha mi ezt megvizsgáljuk,

Fen' tartott mindeddig, és tart, — ezt úgy lenni találjuk

De az illyen ellenvetés tsak böltesség alázó,

És a' ki így gondolkodik, maga magát gyalázó.

Mert a' böltsek az nem tzelja, hogy magát mutogassa

A' tudatlanabbak előtt, vagy pedig fitogassa.

Továbbá nintsen mindennek, mindenre tehetsége,
 Másnak nints [hajlandósága, másnak pedig szüksége.
 'S nem is szükség, hogy minden ki tudós avagy bölts legyen,
 Avagy a' Tudományokban mind egyeránt részt vegyen. —
 A' tudóst tsak a' Tudomány, és a' tudós nyelveknek
 Értése 's tudása teszi, 's esmérete ezeknek.

Még némellyek ezen fellyül olly' szabadságot vesznek
 Magoknak, hogy nyilvánssággal illy ítéletet tesznek:
 A' Deák-nyelv elhagyása sok dologban tsorbulást
 Szerez, 's a' Keresztény-hithben főképpen nagy tsonkulást.
 Továbbá a' Tudományok' igaz esméretére
 A' Római-nyelv szükséges, 's ezeknek értésére.
 Ezeknek felette pedig minden mi leveleink
 Deák nyelven vagynak írva, 's Hazai törvényeink.
 Mellyre nézve ezen nyelvről éppen le nem mondhatunk,
 Más külömben, mind ezekben, tetemes kárt vallhatunk.

De ez az ellenvetés is, valamint használatlan,
 Ugy az igaz Magyar-fínál lesz mindég fogatlan.
 Mert a' kik a' Magyar-nyelvet terjeszteni akarják,
 Nem tzéljok hogy a' Rómait egészen eltakarják.
 Megtanulhatja azt azért, 'az, ki hasznát veheti,
 És általa a' Hazáját, vagy magát segítheti. —

Igaz, hogy nagyon szükséges a' Deák-nyelv azoknak,
 Kik Törvényink 's leveleink körül mindég forognak;
 De a' kik illy, 'avagy ehez hasonló tisztségekre
 Törekednek, lesz is gondjok a' megkívánt nyelvekre. — —
 Azért, az, a' ki szereti és betsüli Nemzetét,
 Meg is mutatja nyelvéhez, mindenkor tiszteletét.

No tehát a' Magyar-nyelvet, rajta édes Magyarom!
 Csinositván terjesszük el, nékem is akaratom.

CSÁFORDY JÁNOS,
 V. Segéd-pap.

12.

KÜLÖMBFÉLÉK.

Különös házasság' módja, az Amboina Sziget' lakosinál.

Amboina vagy Ambona-szigete, a' mint a' Geografia bizonyítja, fekszik az ugynevezett Ó-Polynesiában; nevezetesen pedig, a' Molukki nagyobb és nevezetesebb szigeteknek egyike. Ezen szigetnek tulajdon Hazafijai, az Amboinainak, (mert lakosai Chinaiakkal és Európaiakkal keverve vannak) ugyan mindnyájan Keresztények; de még is igen kevés azoknak száma, a' kik az ő Vallásoknak tsak legkissebb ágazatját, vagy törvényét is tudnák, kivéven az Uri-imádságot, és az Apostolihitnek formáját, a' mit többnyire megtanulnak. Mint Keresztények, még is minden vakságok 's tudatlanságok mellett is, természeti gerjedelmek' ki-elégítése végett, megházasodván feleséget vesznek; jóllehet a' paráznság' vétkétől sem sokat irtóznak. A' házasság dolgában, követik ők is a' több napkeleti Nemzetek' szokását; mert valamint amazok, ugy ők is, péuzen vesznek magoknak feleséget. Ebből a' tekintetből, bár melly szegény sorsu 's állapotu légyen is másképp' valamelly házaspár, tsak több leányai legyenek, sok kintsel bír; mert a' mikor őket férjhez adja, általok nem tsak türehető vagy jó karba helyezettetik, hanem a' szónak tellyes értelmébe, meggazdagúl. —

Azomban megjegyzésre méltó, minthogy éppen ebben áll vala, mint ő köztök, ugy a' többi napkeleti Nemzetek között többnyire a' különösség, hogy mint nálunk a' kótya-vetye (licitatio) által eladandó portékák; mindenkor a' többet ígérőnek jutnak birtokában; ugy a' fenn' forgó szigetben is, a' nálok bévett szokás, 's törvény szerint, a' férjhez menendő leányok, mindég a' többet ígérőknek adattatnak férjhez. De ekkor hát, nem tsak a' férjhez ment leányzó Szüléinek használ az illy formán való férjhez-adás, hanem még a' vér-szerint való rokonoknak is. Mert a' már ugy nevezett vőlegénytől, ezek is, a' nálok szokásban lévő rendszerint, holmi ajándékokat nyernek. — A' feleségért adandó ár, többnyire örökös szolgálkából, drágaságokból, gyöngyökből, köntösökből, marhák-ból, 's a' t. áll; és soha ki nem adják a' Szülék leányaikat, a' megígért fizetésnek letétele előtt. —

A' vőlegény, különös és nagy szerentséjének tartja, ha terhes szüzet vihet házához, már az akár ő általa, akár pedig más által esett légyen is terhbe: sőt még azzal sem gondol, ha már a' férjhez menetel előtt, jegyese, két három gyermekeket szülis. Az illyen szerentsének hát természet szerint örül a' vőlegény, és hogy örömébe másokat is részesíthessen, tőle kitelhető módon, egy vendégséget, vagy menyegzőt tart. Ennek elmultával, rabja lesz az Asszony az ő férjének; el-annyira pedig, hogy véle se együtt enni, se mulattságra menni nem szabad. —

Az illyen férjhez-adás után lett Asszonyok, kurta szoknyát viselnek, vállaikon egy darab kárton, és két vagy négy virágokkal ékesített homlok-és főkötőt; karjok és meljek mezítelen lévén. Igen könnyen szülnek, és minden Bába segedelem nélkül véghez viszik magzatjaik eránt való első köteles-

ségeiket, magok elmetzvéen köldökeiket, a' legközelébb való folyó-vizhez viszik, 's abba megmosván, vászon-ruha közzé takarják 's leteszik, és szokott foglalatosságaikat folytatják; azon fellyül éppenséggel sem kezeiket sem lábaikat bé és el nem pólázzák, 's még is jól nőt emberekké lesznek.

'Sigmond Király' Önn-életrajza — 's némelly vonásai.

'Sigmond, 70 esztendőket ért; mint felette bő költő, a' pénzt maga körül nem szenvedhette. Kiadott rajta, ha semmi szükség nem kényszerítette is. Egy estve 40 ezer aranyat hoztak néki. Mire fordítsa? az e' felől való gond gyötörte ágyába is. Nem alhatik, fel-kél, udvarnokira osztja. Hálá úgy mond, most alhatom, mert a' mi álmomat el-verte, el-viszitek. — Ki-tetszik karaktere abból is, hogy a' Karok és Rendek örökösével Alberttel, azonnal, szentül azt fogadtatták meg 1439-be: állandó lakását Magyar-országba tartsa. — Soha kül-földieknek nemesi just vagy jószágot ne adjon, hanem egyedül érdemes Hazafiaknak, a' mint ki meg-érdemli, és ne pénzért. — Semmiféle feltételek alatt a' Kamara- vagy Korona-javait el ne adhassa, se el ne zálogolhassa. Lásd Decretum Alberti Regis, Articulus 21 és 25.

'Sigmond deli termetű, szép férjfiú vólt, a' tudósoknak és az Anyaszentegyháznak hiv barátja. Midőn órolnák néki miért különböztetné meg anyira az alatsony eredetű Tudósokat is, nékem ugymond, megillik betsülnöm azokat, a' kiket a' természet, a' nagy születésűeknek, eleibe tett.

Huszz János és ama nagy hitü Aszszony.

Midón Huszz, a' máglyához, az azonnal meggyújtandó rakás-fához már le-vólt kötve, 's hóhéri a' fát már gyujtani akarták alatta, 's többen a' Főbbek közzül arra kérnék: Mentené-meg életét tudománya vissza-vevése által; minden erre való felelet nélkül „óh szent egygyügyüség így kiált fel, mert távolról lát, lélekszakadva futni egy hívő aszszonyt, ölébe egy tsemó száraz fa-ágot, tartván hogy azzal égő rakás-fája nevelkedhetnék. „Hadd érjen ide ugy mond ő, még elég időm van irásomat és tudományomat halálommal le-petsételni.” — A' Fejedelem meg-gyujtatta ekkor a' fát, és a' füstbe, tűzbe, tsak hamar a' szerentsétlen megfulladt, 's meg-égett.

Mi legbecsesebb a' földön?

Nuschirván Kalifa egykor jó kedvében e' kérdést adá Nagyvezére eleibe: „Mond meg nékem, mi legbecsesebb a' földön?” Mellyre a' Nagyvezér minden gondolkozás nélkül így válaszolt, „Az aszszony, a' halál és a' szükölködés.” „Hogyhogy?” monda a' Kalifa. „Ha nem volnának aszszonyok, ugymond a' Nagyvezér nem élnél; ha nem volna halál, nem uralkodnál; ha egyik embernek a' másakra szüksége nem volna, nem volnék Nagyvezéred.”

E. I. P.

*Különös ára Magyar-országban 1440 's 50 körül
a' jószágnak, baromnak, 's portékáknak.*

Stock János Szent Mártoni Fő-Apátur Pesten 1452-ben a' Dunán egy derék jó malmot 100 ezüst forinton adott el; és Lelesz Balás Premonstratensis-Apát, Nagy- és Kis-Agárdon, 824 hold szántó földet, 400 ezüst forinton vett-meg Zemplébe.

Az Ugotsa Vármegyei Vice-Ispán Eöri Dacho László által, Almás Benedektől erőszakkal el-vett ló, 40 ezüst forintra betsültetett 1442-ben. Egy jó sertés kélt akkor Péts körül egy ezüst forinton, egy malatz öt ezüst pénzen, 100 pénzt számlálván egy forintba. Ugyan annyi árú volt egy ketske-fi (gödölye), egy bárány nyóltz pénz, egy pulyka öt, egy tyuk három pénz. Egy mérő buza 25 — 40 pénz; rozs, árpa, zab 25. — 31. pénz. Annyi kenyér, a' mennyi két embernek, egy ebédre kellett, egy pénz; egy pár tojás négy pénz; egy napra való széna egy lóra, egy pénz; egy akó esztendő jó bor, 10 pénz. Így kelvén minden, a' zsoldos-katona könnyen élt, nem szorúlt lopásra. Héti zsoldja László Király alatt a' pántzélós lovagnak 1 (28 garast érő) magyar forint volt, a' gyalogé 13 garas. — A' kereskedésbe egy vég 30 — 40 rőf morvai posztó 7 — 10 forint; a' finomabb 16 forint. — Egy mázsa só egy ezüst vagy arany forint. Lásd Feszler, Magyar-ország' Historiája 4-dik rész.

13.

OSZSZIÁN.

Oszszián, Fiongál fija, Morva vak lantosa egykor, nap le-mentekor, kő-száli lakhelye be-menetelén üldögélt. Málvina, Toskár' szép alaku leánya ült a' néma öreg mellett.

Ekkor kérdi ez: el-végezte e' már a' Nap futását, — látszik e már az alkonyi-fény az égen?

Most ezen szempillantatba nyugszik, felele Málvina fohászkozva.

Miért fohászkozsz Málvina? kérdé a' vak öreg.

Oh Atyám, felel a' leányzó, mivel te se hajnalt se alkonyt nem láthatsz. És hozzá teszi mosolyogva az öreg: Málvina kedves leányom' nyájas ábrázatját sem. De nem hallom e Málvina édes beszéded' hangját, hárfám' zengése mellett, és a' lelkek' lebegését hurjaim körül?

Hogyan halhatod a' láthatatlan lelkek' hangját Atyám? kérdezé Málvina.

Tsak a' kinek a' külső világ ki holt 's el-pusztult, az halja Málvina, ugymond az öreg, a' főbb lelkek' hangját. Nézd Málvina, — szemei be vagynak hunyódva, előbb mint a' halál eljön érte, és a' föld, előtte éjbe 's homályba borulva nyugszik. Valamint a' be-fátyolozott földet, tsak a' csillagok fényje világosítjameg, így onnét fellyül hangzó sugárok szállanak ő reá le, és meg-illetik lantja 's óhajzó lelke hurjait. — Add ide Málvina nekem a' lantot. Így szóllott Oszszián. Málvina némán nyújtja néki a' lantot, és a' vak öreg, tüzesen veri annak hurjait.

HORVÁTI JÁNOS.

14.

A' szorgalom.

Ifju! te, a' tanulásban, kövesd a' gyors méheket,
 Nézd, nézd, melly hiven megteszik ezek az ő tisztjeiket:
 Korán 's későn munkálkodnak, keresik élelmeket,
 Naponként tapasztalhatni is elől-mentségeket.
 Rövid élteknek bajjait, elszenvedik békével,
 És munkálni meg-nem szünnék, tsak élteknek végével. —
 Hát te, te töltened é el, resten 's tunyán éltedet?
 'S nem fordittanád e jóra minden tehetségedet?

Te, a' kit okos lélekkel az Isten ékesített,
 'S minden hasznos munkásságra, készszé's hajlandóvá tett.
 Óh ne! sőt minden ideje e' földi életednek
 Légyen szentelve Istennek, 's igazi szerentsédnek.
 Mert nem tunya púhaságra, adta az Úr időnket,
 Hanem hogy a' jó munkában, gyakoroljuk erőnket.
 Szent kezének adománya az élet erő és ész,
 Arra eszköz, a' munkára, hogy kiki legyen gyors's kész.
 Légyen közülünk minden-ki, egyeránt szorgalmatos,
 Így léssen földi élete mindennek használatos. —
 Munkálni tsak addig lehet, a' meddig tart a' szép nyár,
 Használd tehát az órákat, mivel az idő eljár.

Sok út vezet az érdemre.

Vagynak, a' kik Mars' dühödő csatáin
 Kardok' és dárdák' hegye köz't keresnek
 Utat a' Virtus' 's ragyogó ditsősség'
 Temploma mellé.

Illy úton szerzett Hunnyadink fájával
 Zrinyivel, hirt és nevet ő magának
 'S a' tsudálásnak imígyen levének
 Tárgyai nálunk.

Vagynak, a' kik nem szeretik tsatáit
 Marsnak; inkább mint Athénének régen
 'A' Minervától adatott olajfa
 Kedves előttök.

Béke-vágyások, 's tudományok által
 Szereznek hirt és nevet ő magoknak
 Vagy tudóssá mást segedelmek által
 Tenni akarnak. —

Vagynak, a' kik még más uton keresnek
 Hirt, nevet, 's ditsősséget ő magoknak,
 'S ámbár tövések és akadályok köz't
 Nyernek koszorut.

Csak a' szorgalom légyen egyesítve
 A' jó erköltszel; 's a' darabos pályán
 Minden akadályt győzzünk-meg nemesen
 Kész a' diadal. —

Igy szerezhetni hát ifju Barátim!
 A' virtus útján, a' maradék előtt
 Nagy ditsősséget; 's így lehet használni
 A' nagy világnak.

Mellyet ha tesztek, a' késő maradék.
 Szivére vési áldással nevetek,
 'S örök időkig soha nem szűnik meg
 Hamvatok áldni.

CsÁFORDY JÁNOS,
 V. Segéd-pap.

15.

M—Y DÁNIEL ÚRHOZ!

Fested az Alpes ég-emelő bérczit
 Raphael lelke ihletje M — y!
 Hol a' jég Órmók gyémánt kemény mejjek
 Titán lövelte nyilait Schvarcz Berthold
 Lelte gojóknál millió sebesben,
 A' szép Olasz-nók' Elysiumokra
 Viszsa repítik.

Haj! ha Æolus szárnyait övedzve
 Mehetnél e' gyöngy angyali szőlöttek'
 Karjaik közzé: hajj! hajj a' Szerajnak
 Szerelem édes szenderítő bal'sam
 Tsókoktól bódúlt örömit engednéd,
 A' fényes Stambul felette hatalmas
 Kontyos Urának.

Viszsa Hazádnak szép fia! Cypria'
 Óltarara már Frantzia's az Olasz
 Es Német földön mosojogva hintéd
 Temjéned, — miglen egészszen fel égne
 Egynek, örökre hódolj e' Magyar Hóny'
 Szépei közzül; kit nemesült erkölts
 Tesz gyönyörűvé.

Így szaporítsdja' századokat látott
 Eldődeidnek számokat, — a' derék
 Pálya-futóknak: Bellona szoptatta
 Hősöket, a' kik a' dühödő hadnak
 Éveiben már többeket; így Költőt
 Édes Atyádban: Festőt meg te benned:
 Adtak a' Hónynak.

Festeni tárgyért Palermói bájló
 Tájra se kell — vagy másuvá ki menni,
 Nyújt Haza-földünk gyönyörű vidéket:
 Úgy hogy Apelles isteni ecsetjét
 Ha ki hozhatná Styx özönén által
 Pannoniába; ó Vidéfalánál
 Festene tájat.

H. J.

16.

SOMLYAI
BÁTHORI 'SÓFIA,

II-dik Rákóczi György Erdélyi Fejedele-
 m' felesége. Született 1629. meg-
 holt 1680. Jul. 14^{én} életének 51^{ik} eszt.

A' Báthoriak' csaknem egy idős nemzetsége, az Etsedi, Somlyai és Gagyai nevezetes ágakra oszlott, mellyek között a' két elsőbb vérséggel, az utolsó csak névvel osztozott az előbbiekkel. Erről azt tartották-fel a' hisztóriai emlékek, hogy az Aba nemzetségéből; *) amazokról, hogy misznai Lovag Gutgeld Istvántól eredtek, II-dik Geiza Magyar Király' uralkodása idejében. **) Mert a' Wasserburgi Vencellintől való származtatása ezen nevezetes familiának, a' próbát ki nem álja; meg kevésbé azon grammatizáló állítás a' Bethlen Wolfgang' hisztóriájában, mellyben Bathó vagy Balthó (Baltha, båtort tézsen Gothus nyelven) Pannóniai Király-

*) Car. Wagner Collectanea Genealogico-Historica illustrium Familiarum Decadis I. pag. 55.

**) Geschichte des ungrischen Reichs von Johann Christian Engel. 1. Theil pag. 241.

tól eredettnek állíttatik. *) Az Etsedi és Somlyai ágakra lett eloszlása a' Báthoriaknak már a' XVI-dik Században megvolt. Az Etsedi Praedicatumot nyerték Briccusnak, az András fíjának gyermekei, kiknek Róbert Károly 1325-ben Etsedet ajándékozta, és azon szabadságot, hogy annak posványos téréen, várat építhessenek, az hívség névvel neveztetvén, a' 'testvérek' Királyok eránt kimutatott hívségek emlékezetének feltartására. **) Ez az ág 1605-ben fogyott-ki Istvánban. — A' Somlyai ág Lászlóval a' XIV-dik Század' közepe táján Szabóltsi Fő-Ispánnal 's annak fíjával Szanyiszlóval (Stanislaus) kezdődött; honnan ezen ágból származottak Sztanislóffiaknak is szoktak neveztetni. Fő méltósággal tündöklő férjfiakat szült ez nem csak a' Hazának, hanem a' külföldnek is, mind az Egyháznak, mind a' köz-társaságnak. — A' Somlyai Báthori-ágnak fíjai voltak: István a' szeretett Lengyel-király, a' szelíd Kristóf, a' változó eszű Zsigmond, a' szilaj életű megútáltott Gábor, mind Erdélyi Fejedelmek; András Cardinális, ki a' fejedelmi fénytől megvakítottván, utóbb is a' szerencsétlenség' álhatatlanságát tapasztalni, 's a' földi országot a' mennyeivel felcserélni csak hamar kéntelenített.

Ezen Somlyai régi tör'sök utolsó sarjzatja volt 'Sófia, VIII-dik Andrásnak a' Gábor fejedelem testvérjének Zakreska Anna fő Lengyelországi származású feleségétől született leánya. A' szép leányt, millyennek őt a' Jésuiták, S. Pataki Collégiumokból a' Szerzet' eltöröltetése alkalmával, K. Tanácsos Szirmay Antal Úr által

*) Wolg. de Bethlen Tom. II. pag. 215.

**) Wagner Collectanea etc. Dec. I. pag. 29.

megvett, 's Széts-Keresztúri lakjában felfüggesztetett festett képe, 's fogainak is épségben való megmaradása, úgymint mellyeknek egy híjja sem volt mutatják *), a' már 1642-ben atya életében Erdélyi Fejedelemségre emelt alig 22. esztendőös II-dik Rákóczi Györgynek (1621-ben született) I-só György Erdélyi Fejedlem fíjának (született 1593-ban, meghólt 1648-dik esztendőben Octob. 11-kén) 'Sigmund ugyan csak kevés korig Erdélyi Fejedelem unokájának (meghólt 1608-ban körül belől 64. esztendőös korában **), tüzes szemei, őseinek palotájában csak hamar felkeresték. Mintegy 14. esztendőt számlált Báthori 'Sófia, midőn említett II-dik Rákóczi Györgyel házassági életre lépett 1643-ban, mellyel a' fejedelmi fényre és az Erdély-országi thronusra tett szert egy részről; de más részről atyainak vallását a' Római Catholica hitet Reformáltal cserélte-fel. — Az elébbi vallása eránt buzgó Fejedelemné, úgy látszik annak változtatása dolgában mind a' mit cselekedett, nem meggyőződésből, hanem csak színből tette, 's arra őt nem egyéb, mint a' fejedelmi méltóságra való vágyás 's a' külső fény vette; mellyet ő még férje, 's annak édes anyja a' reformált tudományért élő és haló Serkei Lórántfi Susánna méltóságos aszszony' életében, azzal tett nyilván valóvá; hogy kiváltképpen még életben lévő, vallása eránt felettebb buzgólkodó édes anyjától ösztönöztetvén, Jésuitákat lappangtatott udvarában, azok által fíját a' Római Catholica hitben neveltette tit-

*) Monumenta Hungarica Tom. I. pag. 29. et 30.

**) Wagner Collectanea et Decas IV. pag. 96.

kon, *) az Úri szent-vacsorában adatni szokott megszentelt kenyeret kendőjében haza vitte a templomból, és világi ruhában járó Papja által megégettette **) az illetlenség eltávoztatása tekintetéből. Melly udvarában való beférkezéseket a' Jésuitáknak II-dik György Fejedelem észre-vévén, szándékozott az innoxia Societást Erdélyből kihajtani, de sok pártfogókat találtak. ***) Hogy a' reformált tudománytól való idegenkedését, és a' Római Catholicus Papokkal való társalkodását Báthori 'Sófia Fejedelem-aszszonynak mások is sejdítették, avagy csak az Amos Comenius jövendőléséből is nyilván vagon, mellyet 1654-ben eképpen tett: hogy a' mint ápolgatja a' Rákóczi-ház most a' Reformátusokat, éppen úgy fegja a' rövid időn üldözni, ****) és a' mint az ifiabb Csécsi János a' János fija állítja, (lásd az említett helyet in Historia Hung. Manuscripta) alig ha ez nem volt annak az oka, hogy Joannes Amos Comenius az I-ső Rákóczi György Fejedelem után a' S. Pataki Reformatum Collegiumban tanító híres Professor Magyar-országot elhagyá. — A' mint férje 1660-ban Jun. 7-én *****) Váradon múlandó életét bévégezte, Báthori 'Sófia Fejedelem-aszszonynak (honnan hólt teste 1661-ben

---

*) Engels Geschichte Tom. IV. pag. 529.

***) Monumenta Hungarica Tom. I. pag. 29. a' Jegyzésben lásd.

***) Engels Geschichte Tom. IV. pag. 529.

****) Joannis Csécsi in Historia Hung. Manuscripta, mellyet láthatni a' S. Pataki Ref. Collegium' B. Thécájában.

*****) Steph. Czeglédy halotti-tanításában. NB. Jos. Benkő Transylvaniájában Tom. 8-dik Juniusra teszi, — kis külömbség. —

Mikes Mihály által Patakra hoztatott, és a várbeli Templomban tétetett nyugodalomra, dícsérője Kassai Predikátor Czeglédy István lévén; *) azonnal tellyes erőben kimutatta fíjával egygyütt I-só Rákóczi Ferenczel, ki még atya halálakor nem volt több 15. esztendősnél, és így más hasznos dolgokra fordíthatta volna idejét, mint a' Reformátusok eránt való gyűlölség' szívében való meggyökereztetésére, mint gyűlöli meghólt férje hite sorsosít, és hogy szelídebben éppen nem gondolkoznak azok felől, mint Pécsi Püspök Radonai Mátyás 1690-ben Martzius' 17-kén költ Circularejában, a' Jé-sus' szelíd és mindeneket eltűró tudományának ellenére magát kifejezte. **)

Még jól meg sem kesergette férje halálát, a' midőn a' birtoka alatt lévő helyekben lakó Reformátusoknak tüzes vallásbéli hadat izent; a' legelső csapás érte a' S. Pataki Ekkle'siát és Reformátum Collegiumot, holott is a' templomba való járástól a' Reformátusokat eltiltotta, a' Collegium' minden jövedelmeit, mellyek férjétől 's eleitől a' várból fizettettek volt, elfogta, ***) majd 1662-ben 11-dik Jun. a' Római

---

*) Szombathi Joannis Historia Scholae S. Patakiensis pag. 60.

***) Historia Diplomatica de Statu Religionis Evangel. in Hungaria pag. 140.

****) Regestrum Historicum Csécsianum in Manuscripto confer. — Biographia Prof. Scholae S. Patak pag. 292. opera Joh. Szombathi, az elfogott jövedelmek' specificatióját, lásd I. Cottus de Zemplén ad annum 1664. — Series Pastorum Ecclesiae Ref. S. Patak. Manuscript. pag. 59. opera Joann. Szombathi. — Az említett helyen előhozattatnak a' T. Zemplényi Egyházi Megye Matrikulájából e' következő sorok: azonban idvezült Fejedelem is a'

Catholica vallás' gyakoroltatását a' várba bevitte, a' következett 1663-ban a' Jésuitákat hozta-bé Patakra Báthori 'Sófia, melly társaságnak a' várban építtetett Collegiumába és javaiba való béiktatása 1668-ban Apr. 13-kán, *) hajtott végre. — 1664-ben pedig Májusz' 4-kén a' Reformátusok Isteni-tiszteletek' alkalmatosságával, Buzinkai Professor Quártélyát, melly most a' Hisztóriát tanító Professorok' lakháza **) katonai erővel foglalta-el annya megegygyezéséből I-ső Rákóczy Ferencz. **) — Legérzékenyebben vették a' többek közt a' Reformátusok az oskola jövedelmeinek letartóztatását, mivel azok nélkül Collegiumok' felállását nehezen reménylhettek; mellyre nézve az 1662-dik esztendőben Posonyban tartatott Diaetán panaszokat előterjeszték, de minden vígasztalás nélkül. ***) Ezen dolognak megvizsgálására 's jóváhozására királyi solennis Commissio jött-ki 1664-ben Aug. 10-kén Méltóságos Vesselényi Ferencz előlülése alatt, ****) de a' melly az Báthori 'Sófia

---

pogány fegyvere miatt ez világból kimúlék, kinek elta-
karíttatása után egynehány hónapok múlva, mind Scho-
la' mind Ekklé'siák' jövedelmét intercipiálták etc.

*) Series Pastorum Ecclesiae Reformatae S. Patak. Msript.
concinn. per Joannem Szombathi pag. 59 et 61-a.

**) Lásd Protocollum Oppidi S. N. Patak in haec verba:
1664. die 4-ta Maji hora 8-va matutina, mikor Templom-
ban voltunk a' város népe, Rákóczy Ferencz Urunk Ó
Nagysága reá külte magyar és német praesidiumát Buzin-
kai Uram egiét másiát ki hánták magával egiütt, és vio-
lenter occupáltak a' Cántor Mihali testálta házat etc. —
citáltatik in Biographia Prof. S. Patak pag. 292.

***) Lampe Historia Ecclesiast. Ref. in Hung. pag. 429.

****) Series Pastorum S. Patak. Msript. pag. 60. hol a' Com-
missiónak tagjai elő-számláltatnak, nevezetesen: Vesse-

Fejedelem-aszszony által elfogott jövedelmek' kiadattatását ki nem eszközölhetvén, a' dolog T. Zemplén Vármegyei Táblára útasítottatott, hol az a' Reformátusok' javára meg is ítéltetett, de executióba nem vétethetett mind Ó Felsege előtt, mind az Eperjesi Táblán, *) mind az Ország Fő-rendei particularis Conventusaik előtt szintén 1669-ig sürgettetett is; de 1669-ben Zrinyi Péter, Horváth-országai Bán 's Ipája' közbenjárására Botskai István Zemplényi Fő-Ispány, Vesselényi Pál, Szuhai Mátyás 's a' t. 's más fő-emberek' kérésére hajlandó lett I-ső Rákóczy Ferencz Erdélyi választott Fejedelem azon egygyességre, melly 26-dik April. ő közötté, 's az Evangelicusok közt tökéletességre-is ment, 's annak következésében az elfogott jövedelmek némelly változtatással, az elmaradt fizetés pótolása fejébe pedig 1000 aranyak adattatni határozottak, **) minden bizonnyal azért, hogy az össze-esküvők' társaságába édesgettesenek a' Protestánsok. De a' melly halcyoni napokat sokkal rettentőbb fergeteg követte 1671-dik esztendőben, (mellyről alább).

Azon időköz, melly a' Bétsi 1665-ben tartott Conventtól kezdődik, sok rendkívül való

---

lényi Ferencz Praeses, Pálfi Tamás Egri, Bárony György Váradai Püspökök; Gr. Csáki István, Somogyi Ferencz Jellesszi, Moktsai András Egri Prépostok etc. és sok Evang. előkelő Urak.

*) Biographia Prof. S. N. Patak. pag. 294. seqv. citantur ex Matricula ven. Tractus Zempléniensis scil. pag. 39-na. „A' következő Eperjesi Gyűlésre Pataki mester Uraimék közzül mennyen-el Buzinkai Uram injuriata persona is lévén; a' Deákok közzül is egy.”

**) Szathmári Király György S. Pataki Oskola Históriája pag. 216. et seqv.

történetekkel gazdag hadakkal dühösködő, pártoskodásokkal villongó, még a' békességben is kegyetlen. *) Alig hagyák ugyan is el a' Törökök a' Sz. Gotthárdi béke-kötés következtében, az általok feldúlt Magyar Hazát; mint a' felháborodott tengeren egygyik hab a' másikat éri, amazoknak nyomába a' Sz. Gotthárdi békével megnyugovó felzendült Magyarok léptek; melly lázzadás a' Magyarok év-könyveiben, Vesselényiano-Zrinyi özsze-esküvés nevet visel. Részt vett abban a' könnyen hívó I-ső Rákóczi Ferencz is (sokat beszéltek az özsze-esküvésről S. N. Patakon 1666-ban Zrinyi Helenával történt egybe-keleése alkalmatosságával, több Zászlósai 's Fő-emberei Hazánknak, (kik a' lakadalmat jelenléteikkel díszesítették), és 1620-ban az Ország' felsőbb részében hadi munkálkodásait el is kezdette, a' vezéréől megfosztott Tokaji várat az említetett esztendőbe, eső Húsvéttól Pünköstig ostromolván. Észre-vette édes anyja fija' félre-lépéseit, az özsze-esküvés' veszedelmes társaságából elvinni minden módon igyekezett. Melly meg is lett, midőn a' Zrinyi és Frangepán elfogattatásokról való hír hozzá is megérkezett, erre megrettenvén, félbe-hagyta Tokaj' ostromlását, 's a' Regéczi-várban záratott Stahrenberget, Spork Generálisnak kiadta, 's S. Pataki-varába német őriző-katonaságot eresztett-be, magát pedig Munkátsón egy pintzében (*hinter den Rock seiner Mutter*, a' mint Engel tréfál), **) rejtette-el. Azonban Báthori 'Sófia nem szűnt-meg a' Felség előtt fija' életéért escedezni, mellyet egy

---

*) C. Tacitus Historiarum Lib. 1. pag. 2-a.

***) Engels Geschichte Tom. V. pag. 61.

Bécsbe küldött Jésuitának közben-járására meg is nyert következő feltételek alatt: 1-ör Báthori 'Sófia 300 ezer forintokat fizessen, (mások szerint 400 ezeret.) 2-or: fija' váraiba német katonaság szállíttatik, p. o. Patakra, Munkátsra, Etsedre, Trentsén birtokáról egészen mondjonle. 3-or: Rákóczi Ferencz az anyjának Etset, Munkátsot és Borsit az érette fizetett summa fejébe engedje által. *)

A' lázzadás fejének lenyakaztatása, sok pártosoknak az Országból való kiszaladások által a' haddal járó bajok és nyomorúságok úgy látszik kevés korra megszűntek; de a' kívánt belső csendesség még is helyre nem álhatott, némelly nyughatatlanoknak éppen helybe nem hagyható buzgólkodások miatt, ú. m. kik a' Haza' javát és nyugalalmát külömbféle vallásbéli versengéseknek áldozták-fel. A' feledékenység' és szemérmesség' fátyolával fedvén-bé azon szomorú idők emlékezetét, midőn a' vallásbéli türelmetlenség déli pontra lépett, csak annyit említünk-meg azokból, melly az általunk felvett személy élete' leírását világosíthatja. — Megszabadulván nevezetesen Báthori 'Sófia a' fija elveszthetésén való aggódástól; valamint Rákóczi Ferencz is halálos ijjedéséből magához jővén, mint a' kevéssel az előtt megsebesített vad a' veszedelemtől szaladtában az eleibe akadott gyengébb vadak pusztítására időt nyer, azokat leveri, öldösi, sőt még az érzéketlen dolgokon is dühösködik; legelsőbben is a' S. N. Pataki 1530. táján kezdődött, a' Perényiek, Ruszkai Dobó, Lórántfiak, Rákócziak, más nagy lelkű nemes jóltévők' jótéteménye-

---

*) Engels Geschichte Tom. V. pag. 61.

ikből naponként nevededett, 's felséges Királyaink' kegyes pártfogása 's oltalma alatt nőtön nőtt református Fő-oskolára öntötték-ki dühösségök' mérgét, és azt czímeresen marczongták, 1671-ben tetszett-fel az a' Pataki lakosokra szomorú idő, midőn 2-dik Aprilisben a' Czeplédi Ferencztől fundált Ispotálytól Báthori 'Sófia és Rákóczy Ferencz által; a' Perényi Gábertől építtetett és I-só Rákóczi György Fejedelemtől megbővítettett várbeli templomjoktól, az alatt a' szín alatt, mint melly a' vár erősségének ártana, Várbeli Commendans Stahrenberg által megfosztattak, *) az 1669-ben kötött egygyesség ellenére jövedelmeik tőlök elvételtek Báthori 'Sófia és Rákóczi Ferencz által; nem külömben a' Reformatum Collegium is, és Professorai, tanulóji széllyel üzettek.

„Excidat illa dies aevo nec postera credant secula” etc.

A' helyéből kimozdúlt oskola, Buzinkai Mihály és Pósházi János vezérlések alatt, e-lébb a' Kenyislőre, 's a' következett esztendő' elején Gyulafejérvárra költözött, hol Apafi Mihály Fejedelem' oltalma alatt vonta-meg magát. Mindenütt illyennek mutatta magát Báthori 'Sófia, mint Patakon, a' hová csak hatalma hatott; fő vonásai a' magos polczra 's fényre való vágyás, és a' vallásbeli türedelmetlenség volt.

Megérte fíjának halálát, ki is 1676-ban Julius 8-kán Makovitzán múlt-ki a' világból, életének 31-dik esztendejében, valamint eltemetetését is, melly 1677-be 18-dik Augusztusban történt Kassán az Academia templomában. Kö-

*) Historia Oppidi S. Patak per Joannem Szombathi pag. 16.

vette fiját 4. esztendő elmúlta után, meghalván S. N. Patakon 1680-ban 14-dik Juliuszban életének 51-dik esztendejében. *) Tetemei Báthori 'Sófiának a' Kassai, általa és I-só Rákóczi Ferencz által építettett Academia templomában tétettek örök nyugodalomra, honnan koponyája némelly pajkos tanulóktól kivitetvén, a' büntetéstől féltekbe hogy gonoszságok ki ne süljön, azoktól egy tisztátalan helyre vettetett. **) Testamentomában unokájinak Ferencz Leopoldnak és Juliánna Borbálának hagyott mindent, nem menyének, és azoknak. Tutorává a' Császárt kérte-meg, kinek is 60 ezer forintokat legált, valamint a' Jésuitáknak sok jószágokat (mint N. Bariban, Pataki, Újhelyi, Tarczali, Bényei szőlőket 's a' t.) nagy summa pénzt, még többet ígért azon esetben, ha unokáji magtalan halnának-el.

---

*) Csétsi 1681-re tézsi.

**) Monumenta Hungarica Tom. I. pag. 21. et in collectione Tököli Litterae Spect. K—y.

CSENGERI JÓ'SEF, *Professor.*

17.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.

*(Folytatás.)**Huszonnyólczadik Levél. Polyklét Krántorhoz.**Bölcsekedők. — Azoknak felchezeteik. — Egy Rómainak vélekedése ezen dologról.*

A' Játékszínből széles kapuk (Vomitoria) visznek ki, mellyek azon külömbféle folyosókra szolgálnak, hol a' nézők fel 's alá jární szoktak. Ezeknek egyikén kimenvén Flavius és én, egy ideig a' polgároknak mindenfelől egyszerre kitóduló temérdek sokasága által el valánk egymástól szakasztva. Senátorok, Tisztviselők, Plebejusok, mindenek öszsze valának elegyedve. Némellyek barátjaikat, mások szolgálkat kiáltozák; az aszszonyok férjeiket keresék, 's ezen olly sok és olly igen külömböző személyek' nézése a' szemnek nagyon csudálatos 's egyszer'smind kellemes látványságot ada. Végre ismét megtaláltuk egymást. A' Római Szólnok gyönyörködven abban, hogy őt olly figyelemmel halgattam, nem akart tőlem elválni. „Már régen megígértem a' Consulnak, így szólla, hogy egy estvét nála fogok tölteni; ma bételleyesítem ezen kötelességemet. Elkésérlek házához, 's ezen úttal ezt veté hozzá mosolyogva: árnyékok fogok lenni.

Alig vezettednk-be , midőn kicsinyenként számos fő-rendű tisztviselőket is látánk érkezni, kiket inkább a' hajlandóság, mint a' kötelesség hívott ezen házba, hol a' vendég-szeretés szünet nélkül gyakoroltatott, még pedig a' legnemesebb móddal. Mindnyájan a' Játék-szinből jöttek, 's természet szerént az leve beszélgetésünk' tárgya, a' mi abban jádztatott. A' vendégek között valának a' Curulis Ædilisek is; kiki magasztalta azt a' fényes pompát, mellyel ezen innepek' alkalmával ők a' népet mulatták. De a' Szólnok titkon kedvetlenül hallván az olyan dicséreteket, mellyek sem nem reá ruháztattak, sem tőle nem származtak: Oh Polyklet! így kiálta-fel, nem Rómában kell a' valóságos játékszini pompát keresni. Görög-országban, Athénében tudja egygy a' szép művészséget imádó nép azt az elme' remekeinek előadására fordítani; ott tiszteltetnek az Euripidesek' és Sophoklesek' szentelt nevei méltó dicsőséggel, 's csaknem isteni imádás gyullasztja ott az egész Nemzetet hasonlithatatlán vetélkedésre. Hijában törekedünk mi titeket követni, mi csak híu ékességekkel fénylünk ott, hol ti talentomokkal fényletek, 's Színjátékaink' szegénységét alig tudja a' rájok fordított pompa eltakarni."

„Megvallom, felelék én egyenes szívvel, hogy a' mi Játékszínünk felyül-haladja a' tiéteket; de ne irigyeljétek ezt a' csekély elsőséget, mellyel birunk, ti valósággal vagytok nagyok, mi pedig csak a' képzeletben."

„Fiatál Görög! így szólla ekkor hozzám egygyik által-ellenben ülő Ædilis, magyarázd-meg kérlek, mi az oka, hogy Görög-ország' játékaik a' mi-einknél fellyebb valók. Hijában meritjük-ki Európát, Asiát, Afrikát 's magunkat is, hogy a' Rómaiaknak olly játékokat adhassunk, mellyek figyelme-

ket megérdemeljék, meg kell esmernünk törekedésünknek elégtelenségét; a' ti gyenge Nemzetek magában elegendő 's mindenkor megújuló módokat talál a' megvilágosodott népeknek olyan játékokat adni, mellyeknek fények a' mieinket, ha bár sokkal gazdagabbak vagyunk is, felyül-haladja. Hatalma' elvesztése után is megtartotta a' dicsősség' ezen nemét egész kiterjedésében, míg Róma a' hatalom' tetején is kénytelen megvallani, hogy alább áll mint ti."

„Uram! felelék, én láttam játékaitokat, igazán mondom méltók azok azon nagy néphez, mellynek adatnak, 's az azokat intéző tisztviselőknak méltóságát bizonyítják. Ha azok között és a' mieink között tetemes különbség van, ez a' nemzeti bilyeg' természetéből származik, 's a' mi a' Görögöket és Rómaiakat egymástól megkülömbözteti, annak szükségesképpen ki kell magát mutatni mulatságaikban is."

„Görögországban egy természete szerént fellegző lelkű nép, forró indulattal kap azon alkalmon, mellyekben tüzes képzelődésének szabad repülést adhat; nyugtalanúl várja azt a' szempillantatot, melly azokat elhozza, 's az egész Nemzet már jóval előre arról gondolkodik, miképpen lehessen azoknak nagyobb innepiséget adni. Ezen innepi napokon minden vitálkodások még a' háborúk-is felfüggesztetnek; 's Elis' és Nemea' mezei, 's Korinthus' partjai a' szokott időkben minden tájékokról mind azt össze-gyűlve látják valami Görögországban jeles és nagy van. Hasonló környülmények között Róma-is össze-hívja gyermekeit a' szép Italiának minden részeiből, de a' Római nép adja, nálunk pedig maga adja magának a' nép a' játékokat. Itt Gladiátorok, Athleták, bérben fogadott jádók vetélkednek egymással azon jutalmokért,

mellyeket nekik a' ti bőkezűségtek tékozolván ad ; Görög-országban költőink , történet-íróink olvassák-
el az özsze-gyűlt nép előtt azon remek munkákat ,
mellyeket saját elméjük szült. Ott tekintetben lé-
vő 's megkülömböztetett polgárok lépnek-fel a' Já-
tékszinre ; legnagyobb színjátéki íróink magok jád-
zák darabjaiknak legfőbb személyeit , azt hiszik ,
hogy egy hős' természetét legjobban elől tudja az
adni , ki azt festette. A' pályafutási , küzdési , ök-
lözési harczokban 's minden testi-gyakorlásokban a'
népnek egygyik fele szenteli magát a' nép' másik
felének mulattatására , 's mindenek megelégedése
szokott ezen szerencsés egygyet-értésnek gyümölcse
lenni. Ha egy Athenei győz , hazafi társai osztoz-
nak dicsőségében , ha meggyőzetik , mint Görögök
még meggyőztetésén-is örülnek , 's elragadtatva
tapsolnak annak , a' ki őt meggyőzte."

„Elmerem mondani , ez az igaz oka annak ,
hogy a' mi innepeink fényesebbek a' tieiteknél. Itt
az innepek nagyobb méltósággal , Görög-országban
több ketsegtetéssel bírnak. Ti olyan Királyok vagy-
tok , kiket mások igyekeznek egy szempillantatig
mulatni. Mi alázatos polgárok vagyunk , kik mind-
nyájan eszközöljük kölcsönös multságainkat."

„Igen igaz , a' mit mondasz , felele a' Szól-
nok , 's mindenütt ilyen az emberi lélek' termé-
szete ; csak az olyan örömben gyönyörködik ,
mellyek a' maga művei , 's egyéb örömeit hamar
megújí. Ti Görögök ezt régtől fogva tudjátok ; az
Achilles által Patroklus' tiszteletére adott halotti já-
tékokban Agamemnon , ez a' Királyok' Királya nem
tartja illetlennek a' harczoló helyre fellépni , 's a'
vezérének tapsoló egész hadisereg' jelenlétében ol-
lyan jutalomra vágyani , mellyet a' legalább való Ró-
mai is átalna keresni."

„De, így folytatá tovább, még sokkal fontosabb jussaitok is vagynak a' felettünk való elsőségre. Mit hasonlíthatunk mi a' ti bölcselkedőitek' iskoláihoz, ezen felséges intézethez, melly fásasztó útakon az embert a' legnemesebb győzedelemre vezet, 's úgy szóllván magát magán fellyül emelvén, az egész világ' tiszteletére méltóvá teszi.”

A' vendégek' legnagyobb része nagy figyelemmel hallotta ezt, 's könnyű volt általlátnom, hogy az ezen beszéd' tárgyával kevesé esmeretesek, tőlem magyarázatot kívánnak. Egy éltes Senátor tartózkodás nélkül megvallotta ezt. „Néhány esztendőktől fogva, így szólla; a' bölcselkedés' szavát gyakran hallom körülöttem kérkedő hangon emlegettetni, a' nélkül, hogy igaz becsét tudnám; azután felém fordulván, világosíts-fel kérlek ezen tárgy eránt, sokan a' jelenlévők közzül is szintén olly jövevények e' részben, mint én. Mi a' bölcselkedő, 's mik ezen emberek, kiknek állításait ifjaink talán a' nélkül, hogy esmernék, magasztalják?”

„A' bölcselkedő, felelék én, egygyetlen egy Istent imád, ki az egész világ' teremtője, szüntelen annak munkáját vizsgálja, 's az által nyert esmeretei őt szükségesképpen az olly sok csuda dolgok' alkotója eránt való haladásra és szeretetre vezérlik, fáradhatatlanul embertársai' boldogításával foglalatokodván, a' maga boldogságát előmozdítja, 's minden elő-ítéletektől megválván, az élet' külömbféle környülményeiben egyedül a' józan ész' tanácsát követi. De minthogy ezen józan ész' mindenkor az őt gondolónak billyegét viseli, ennek mivoltának meghatározásában a' bölcselkedők is nagyon külömböznek.”

„Némellyek, kik csendes és termékeny képzelődésűek, Platonicusok' nevével tiszteltetnek-meg. Valamint Isteni mesterek, úgy ők is a' boldogságot

minden szeretetre méltó tulajdonságoknak gyakorlásában; a' barátság' örömeiben, a' társalkodás' gyönyöreiben, a' fő tudományok' művelésében 's a' szép művészségek' szeretetében helyeztetik. Plátó az ő mély nyomozódásaiban mindenkor az emberi Nemzet' boldogságát tette céljává; 's halhatatlan munkáiban azt a' vélekedést nyilván ki merte mondani: hogy az emberek nem előbb, hanem csak akkor lehetnek igazán boldogok; ha az ég' kegyelméből a' hatalom és a' bölcselkedés azon egy személyben egygyesülnek. Követői gyakran Akademiкусoknak hivattatnak, minthogy Plátó Athenének egy Akadémia nevezetű helyén tartotta halhatatlan leczkéit."

„Mások fogataikban merészebbek 's tudni vágyásokban telhetetlenébbek lévén, minden az emberre nézve elérhető esméretek' magvát szünet nélkül önnmagokban igyekeztek kifejteni. Nyomovizsgálódásaik által a' természetnek legfontosabb titkait kitanulták, általok a' fejtegetés' lelke ott is világosságot támasztott, hol elébb a' legnagyobb sötétség uralkodott; az észnek is eleibe szabták azt az utat, mellyen célja' elérése végett mennie kell, 's olyan felemelkedést adtak a' léleknek, mellyet elérni még addig lehetetlennek tartott. Ezeknek fejek Aristoteles, kit mi a' bölcselkedők' fejedelmének nevezünk, 's Peripatetikusoknak hivattatnak, melly szó nyelvünkben sétálást jelent, minthogy Aristoteles a' Lyceumban tanítványai között sétálva, formálta azoknak lelkét az illy felséges gondolatokra."

„Még mások, kik a' természettől erős és rettenhetetlen lelket nyertek, a' bölcselkedést minden indulatoknak sőt az emberi szív' legédesebb gerjedelmeinek is megvetésében állították lenni. Ezek

előtt a' legkedvesebb kötelek is, mellyek az embert az életnek minden szakaszaiban körülveszik, felbomolnak a' nélkül, hogy megilletetnének; ők sem könyhullatásokat, sem bánatot, sem fohászokat nem esmérnek. Egyedül a' sanyarú rény vezeti őket minden tetteikben; azt állítják, hogy az, a' ki ezzel bir, a' sors' szélveszeitől elérhetetlen lévén, csendesen marad a' kínoknak közepette is, 's a' halál sem szakaszthatja félben lelke' csendességét. A' Cyprus' szigetéből származott Zenó fundálta ezen híres oskolát, melly számtalan nagy embereket nevelt. Ezen oskola' tanítványai Stoikusoknak neveztetnek ezen szótól Stoa, melly annyit tesz, mint böltozatos folyosó, minthogy Zenó olyan helyeken tanította tudományát."

„Ezek után jönnek Epicur' követői, kiknek fő regulájok az, hogy az ember' boldogsága a' gyönyörben áll. Ezen rövid magyarázat betű szerént vétetvén, sokszor hamis vélekedést támasztott Epicur' tudománya felől. Ő nem az érzések' és vétkek' gyönyöréről szól, hanem azon belső megelégedésről 's édes nyugalomról, melly a' feddhetetlen magaviseletnek és a' fundálástól mentt lelkiesméretnek boldogító gyümölcse. Ő egy szép kertben szerette kellemes leczkét adni, olly tiszta ég alatt, a' millyen a' maga lelke volt. Ide Görög-országának, Ásiának, sőt még Egyiptomnak is külömbféle részeiből gyűltek hozzá tanítványok, kiket felbontlatatlan egygyesség 's tökéletes békesség külömböztetett-meg egyéb bölcselkedők' felekezeteitől. Ugy látszik, hogy mesterek' jó akarattal tellyes lelke szüntelen élt benne 's az ő követőinek nem volt okok ollyan meghasonlásokért pirulni, millyeneknek más bölcselkedők' oskoláiban olly sok példái találtatnak."

„Az idő' rendje szerént elébb kell vala szólnom Pythagorásról, Pherecydesről, Sokratesről 's másokról, kik Görögországban legelőször emelték szárnyra a' bölcselkedés' lelkét. De inkább kívántam veletek megesmertetni a' legnevezetesebb feleketeket, mellyekre most egész Görögország függeszti szemeit. Ezek még sok apróbbakra oszolnak, mellyeket itt elől számlálni helytelen volna. Csak a' legjelesebbeket 's leghíresebbeket említem közzülök.”

„A' Cynikusok, a' Stoikusok méltóságos magokviseletét félre-tévén, a' bölcselkedést minden szokásoknak, sőt még az illendőségnek is megvetésében helyhezítették. Antisthenest esmerik szerzőjöknek, ki lelkének ereje 's élet reguláinak bölcsessége és sok szép cselekedetei által tiszteletre méltóvá tette magát; de Diogenes és Crates, kik állításait minden mértéken túl vitték, a' Cynikus nevet alázó névvé változtatták.”

„Aristippus a' Cyrenaikusoknak lett fejek, kiknek engedékeny bölcselkedése magát minden környülményekhez hozzá szabja, minden örömet tartózkodás nélkül elfogad, a' gyönyört szabadon kóstolja a' nélkül, hogy békóit viselné, magától minden kellemest zúgolódás nélkül megtud tagadni, 's egyeránt hideg vérrel ül akár a' Királyok' vendégségéhez, akár a' szegények' asztalához.”

„Pyrrho a' bölcselkedést tökéletes bizonytalanságban állította lenni; mindenről, mind a' jóról, mind a' roszról, még a' fájdalomról is kételkedvén, lelkét egészen elsüllyesztette az érzéketlenségbe, mellyből semmi sem ébreszthette-fel. Csudálatos állításait, tanítványai még meszszebb vitték, 's egy közzülök, a' ki legmeszszebb tévedett, még azon is kételkedett, ha valósággal kelljen e mindenről kételkednie? Bámultok kétség kívül ezen, 's csak

hiú szőr-szál-hasogatást láttok benne; én egyedül azért említem, hogy meg-mutassam, melly igen eltávozik természete egy egyszerű képzetnek is, mikor az ember annak egészen fenekéig le akar hatni."

„Ezen rövid rajzolat, így szóllék továbbá, elég arra, hogy egy kis esméretek legyen ezen híres felekezetekről, mellyek egész Görög-ország' figyelmét megosztják. De a' bölcsekedőknek, ha szintén különös vélekedésekkel eltávoznak is egymástól, vagynak némelly általános billegeik is, mellyek őket egy közös titulus alá egygyesítik. Mindnyájan megkülömböztették magokat elragadó ékes-szóllással; mindnyájan gyakorolták a' rényt, melly nélkül a' bölcsekedés' neve nem egyéb puszta hangnál. Magok eránt kemények, mások eránt tellyesek kéméléssel. Mindnyájan megvetik a' gazdagságot 's a' világi nagyságot, 's a' mit más emberek szeretnek, az nálok szánakozás' tárgya. Magasan repülő erős szárnyakkal felemelkednek a' minden dolgok' terem-tőjéhez, 's annak közvetlen vi'ssgálásában eltelnek csudálkozással és tisztelettel. Ha magokba leszállanak, a' magok lelkén olyan hatalmat gyakorolnak, millyent egyebek ember-társaikon akarnak gyakorolni. A' polgári hivatalokkal való foglalatoskodástól idegenek lévén, annak terhét és gondjait a' reájok hevesen vágyó nagy sokaságnak engedik által, 's a' kivánságokban és vélekedésekben való maga-mérséklés teszi leginkább megkülömböztető jeleket."

„Talám azt fogjátok mondani, hogy a' bölcsekedők, midőn az emberek előtt tegkedvesebb dolgokról önként lemondanak, csak képzelt áldozatot tesznek, és hogy az a' tisztelet, mellyet erántok Görög-ország minden időben bizonyított, csak nagyra-vágyások' tárgyát változtatta-el; de vallyon Isten e az ember, hogy minden tekintetről lemond-

hasson, 's magok az Istenek is nem kedvelik e a' tömjént, melly oltáraikon égettetik."

Elvégeztem beszédemet, 's szánt-szándékkal elhalgattam azt, hogy mái napon Görög-ország tele van sok olly merész és csalárd emberekkel, kik a' bölcselkedés' palástjába takaródnak, hogy a' köznépet elámíthassák, kik a' maga-mérséklés' czégérét teszik ki, hogy mértéktelen kivánságaikat annál bátorságosabban követhessék; kik nagy ékes-szóllással beszélnek olyan rényekről, mellyeknek gyakorlását másokra bizzák, 's kik hideg vérű szemlélői lévén az emberi Nemzet' nyomorúságának rossz szivek' keménységét mindenenk eránt való jó akarat' állorczájával fedezik-el; olyan emberekkel, kik méltatlanok nem csak az igazságtalanul elragadozott hírre; névre, hanem még arra-is, hogy a' nap nekik világol, kiket a' törvények nem büntethetnek meg, minthogy a' képmutatás ellen nincs törvény, de kiket a' társaságnak ki kellene vetni kebeléből, 's kiken a' Furiák elébb vagy utóbb bizonyosan érdemlett mértékben fognak bosszút állani.

Alig végeztem-el rövid rajzolatomat, midőn a' Szólnok kezdett beszélni: „Oh melly boldogok, így kiálta-fel, azon népek, mellyek a' bölcselkedést tudják becsülni! melly édes és hathatós vigasztalást találnak a' szerencsétlenek, kikkel minden Ország bővölködik azon bátorságos menedékekben, mellyeket nekik nálatok a' bölcseség' felséges oskolái nyitnak! Az ollyannak, kit valamelly hatalmas ellenség üldöz, ha egyszerre egészégét, rokonait, barátit, jószágait elveszti, jó erőben lévő lelke azt a' kikötőhelyet választja, melly természetéhez leginkább van alkalmaztatva; oda egész bizodalommal folyamodik, 's onnét szánakozva nézvén azt, a' mi addig imádása' tárgya volt, bámulva látja, melly hatalmas segedelem-kütföket talál magában, 's attól

fogva érzi magát igazán gazdagnak, miólta miudénét elvesztette.”

„Édes Flaviusom! monda mosolyogva az egyik *Ædilis*, miért születél Rómainak? valóban a' sors hibázott, midőn téged közinkbe helyeztetett. Méltó volnál *Athéne'* piatain kevélykedni; azomban légy békével, ha valaha a' köz-társaságnak fő tisztségeire lépek, esküszöm, első gondom lesz, téged olly helyre küldeni, melly érdemedhez illik, 's falainktól távol fogod talentomidat gyakorolhatni. Látom, hogy azok nem nekünk valók.” — A' Szónok elpirult 's halgatott; egész maga tartása zavarodást mutatott.

Az éltes Római, ki ezen szóllalkozásra alkalmat adott, nem látszott a' szegény Flavius' felbuzdulásában osztozni, 's fejét hajtogatván: „fiatal idegen, monda, a' kép mellyet festél, szép, de kétlem, hogy igazán hü volna. Minek olly sok oskolákat azon egy dolognak tanítására? a' valóságnak nincs két formája, csak egy úton lehet hozzá jutni. Ha Stoikusaitoknak igazok van, Epikuraeusaitok szükségesképpen hibáznak. Mind a' ketten nem lehetnek bölcsek egymással egészen ellenkező állításaikkal; 's meglehetne, hogy közzülök egygyik sem volna igazán bölcs. A' rény előtt esmeretlenség ezen felekezetek, mellyek titeket egymástól elszakasztanak, 's a' boldogság nem egyéb, csak ezen rénynek gyakorlása. Végre: ha meg kell mondanom, én ezen híres embereket úgy nézem, mint kik ügyesen tudnak nagy ékes-szóllással beszélni arról, a' mit nem értenek, 's kérkednek azzal, a' mivel nem bírnak.”

Felelni akarék, midőn a' Consul kezdett szokott méltóságával szóllani, 's így fejezte-ki magát: „Elég régen élek már, hogy indulatosság nélkül ítélhessek az emberek' vélekedéseikről, még az ol-

lyanokról is, mellyek az enyimekkel leginkább el-
 lenkeznek. Becsülöm bölcselkedőitek' talentomait,
 's tisztelem gondolkozásokat. Előre felteszem, hogy
 ezen olly híres oskolák minden polgároknak min-
 den külömbiség nélkül nyitva állanak, 's hogy azok-
 ban a' leczkék minden haszon-keresés nélkül adat-
 nak; az, a' ki árulja a' bölcsességet, 's a' ki azt
 vásárolja, mind a' ketten egyeránt távol vagynak
 tőle. Az olly emberek felől, millyeneket te lefes-
 tettél, gyanitni nem lehet, hogy alacson fősvény-
 ségtől vezéreltetnének; jól tudják, hogy csak úgy
 nyerhetünk hatalmat más emberek felett, ha magunk
 felett hatalmunk van. Az a' hatalom, mellyet egy
 állhatatos erős akarat a' maga kívánságin gyakorol,
 olyan győzedelem, mellyet egy Római sem vetne-
 meg. Nem mindnyájan vagyunk hívattatva a' világ'
 nagy piatzán fényleni; de magunkban mindnyájan
 találunk ellenségeket, kik ellen harczolni kell, 's
 azokat meggyőzni dicsőség. Azomban az illyen
 harcznak csendességben kell történni, 's az a' kér-
 kedés, mellyel bölcselkedőitek bölcsességeket kihir-
 detik, elégséges ezt kétségessé tenni. A' rény a'
 férjfiakban az, a' mi a' szemérmesség az aszszo-
 nyokban, nem birjuk azt többé, mihelyt vele di-
 csekszünk. Róma sok igen jeles tulajdonú polgá-
 rokat mutathat; de az ollyanok soha sem kevély-
 kedtek. Mit mondok? még attól is távol voltak,
 hogy magokat nagyon jeles tulajdonokkal biróknak
 tartották volna. Hívek maradván attyaik' vallásához
 's hazájok' törvényeihez, soha sem próbálták ezek-
 nek alapjait ollyan hiú szó-harczokkal megrendíte-
 ni, mellyeknek gyengeségét külömbözések eléggé
 bizonyítja. Midőn a' köz-társaság' kezdetében az
 Augurok, a' csak akkor született városnak a' világ'
 birodalmát ígérték, a' ti bölcselkedőitek az ok-fők-
 ről verseugván, azoknak következéseit semmivé tet-

ték volna, míg a' Római-nép ezen szent igazságról meglévén győzelve, nem gondolkodott egyébről, mint annak bétellyesedéséről; 's állhatatosság, bátorság és vitézség által elérte nemes célját. A' mi kötelességünk az, hogy atyáinknak ezen nagy munkáját tökéletességre vigyük; de, hogy ezt megtehessük, hagyjuk a' Görögöknek az ő bölcseik' helye vizsgálódásait. Ők beszéljenek, mit cselekedjünk. Azt kérdem mindnyájatoktól, mire menne nálunk egy Consul, ha Plátónak vagy Epicurnak követője volna? kétség kívül a' Stoikusok' állhatatossága jobban illenék méltóságához; de ezen szenvedőleg való rények csak a' nyomorúságot segítenék túrni, 's mi a' dicsőség után futunk. Mikor egyszer a' Rómaiak' hatalma az egész világon tökéletesen meglesz erősítve, minthogy az emberi lélek mindég új eledelt kíván, akkor Róma kár nélkül próbálhatja magát új pályán új harcokra alkalmassá tenni, 's talán tudományával is bámulásra ragadja a' világot, minekutánna azt győzödelmeivel maga alá vetette."

S. K. J.

18.

**A' Keresztyének' sorsa mái napság a'
Törökök között.**

A' főbb rendszabások, mellyek szerint az Európai és Á'siai Muhamedánus Státusokban

a' Törökök Keresztyénekkal (Raajákkal) bánni szoknak, ím e' következendők:

1.) A' hatalmunk alatt való tartományokban Keresztyéneknek új templomokat, kápolnákat, klastromokat vagy remeteségeket építeni ezután szabad ne legyen.

2.) Fönn-álló templomaikat sem lészen szabad igazítani, ha romladoznának.

3.) Lakás nékik csak a' város' félre-eső szállásain és csak emelet nélküli kunyhókban engedtetik.

4.) Tartoznak a' hozzájuk betérő Muhamedánus útasokat szállásra befogadni, és három napig tartani.

5.) Kémeiket házaikhoz befogadni tilalmaztatik; millyeneket ha tudnának, azokat a' Muzelmánoknak bejelenteni kötelesek.

6.) Magok között igazságot ki nem szolgálthatnak.

7.) Ítéző-szék előtt vádolók- vagy tanúk-képpen fellépni alkalmatlanok. Ha pedig még is keresztyén- vagy zsidó-tanúkra szükség volna, tehát tíz efféle tanúk' szava se érje-fel egy Muhamedánus' vallomását.

8.) Midőn feléjek Muselman közelít, ülő-helyekből felkeljenek, és azt annak engedjék által.

9.) A' Muzelmánoknak sem öltözetjeiket, sem fej-czifraságjokat viselniök nem szabad.

10.) Nem engedtetik nekik nyergelt lóra ülni, akármi fegyvert magokkal hordozni, sőt még pálczával is tilalmas.

11.) Bort ne áruljanak, hajokat megne növeszszék, bajuszszok is csak igen rövid legyen.

12.) Tiltatik nekik Krisztusra és Máriára esküdni, és a' keresztet vagy hitök' szent könyvét házaikon kívül vinni. — A' Bibliának bévitele, és minden Bibliai-társaság tilalmaztatik. Útasoknak még ajándékképpen sem szabad elvenni a' Bibliát; de a' melly parancsolatra az útasok nem sokat ügyelnek.

13.) Pecsétjeikre nem szabad nekik tétetni sem nevet, sem jelt, sem keresztet.

14.) Templomaikban alant szóval énekeljenek, és halotti-imádságaikat is lassan mondják-el. Templomaikon kívül Isteni-szolgalatot tenni ne mérészeljenek. — Különös kedvezés volt a' Smyrnai Keresztyénekre nézve, hogy 1828. Húsvétban az ő innepiségeiket olyan pompával tarthatták, millyennel még soha sem még; és a' Processio a' város' egygyik végétől a' másikig járt.

15.) Mindkét nemű gyermekeikből császári tized fog huzatni, és az így kivett gyermekek a' Mahumed vallás' okfőiben neveltetnek.

Ezen cikkelyek közzül az 1. 2. 6. 7. 8. 9. minden időben szorossan megtartatott; mind a' többi pedig már feledségbe merült volna, de a' mellyből ez újabb időkben ismét előhozni akarják.

Átaljában a' többi Nemzetek, különösen pedig Zsidók és Keresztyének eránt való kiírt-hatatlan gyűlölség, fő character-vonások a' Törököknek; mellyről hogy helyes ész-fogatunk lehessen; csak azon szidalmazó csúf-neveket kell felidézni, mellyeket más népekre ruházni szoktak. A' Zsidókat és Keresztyéneket ebeknek (dschaur) hívják, és nevök helyett csak e' czímmel szólítják-meg. Hallatlan példa volt az, hogy 1830. az ifjú Szultánnéhoz két kereszt-

tyén-orvosok hívatván, azokat a' Szultán ne-
vökön szállította. Továbbá nevezik az előttök
kiyáltképpen gyűlöletes Persákat vörös-fejek-
nek; az Örményeket sár-evőknek; a' Tatáro-
kat dög-evőknek; az Arábsokat dühösködőknek;
a' Görögöket, kosoknak vagy szarvaknak; a'
Bulgárokat zshiványoknak; Raguzaiakat kémek-
nek; Oroszokat rossz lelkeknek, arczátlanoknak,
hitszegőknek; Németeket Isten-káromlóknak;
Olaszokat ezer színű (az az csalárd) emberek-
nek; Francziákat ravaszoknak; Német-alföldieket
sajtósoknak; Angolokat gyapjú-kereskedőknek.

A' hadi-ütközet' rajza.

Egy Angol, ki az 1809—1814. táborozásokban
Portugalliában és Spanyolországban, a' britán
hadi-sereggel volt mindenütt nyomban: 1823-
ban kiadta azon táborozások' leírását, melly-
ben a' csata-mezőt Albuferánál (hol Beresford
a' Soult Marschalt Cadix felé vissza-nyomta,
1811. Máj. 16.) ezeket mondja:

„A' csata-zörej megszűnt. Jer! vándorol-
junk keresztül a' halott-mezőn. Tekintsetek kö-
rül és lássatok, mint vagynak ezerek agyon ve-
retve, más ezerek megsebesítve, vagy a' halál
harczán vijódva, vagy kínjokban és elcsügged-
tökben ordítva. Előbre egy kevesé! itt négy
tisztjei fekszenek egy franczia had-osztálynak,
melly most csak egy halott-kupocz. Ah! ez a'
csinos ficzkó alig számlálhatott még tizennyolcz
éveket. Minő deli növény! melly szép ábrázat!
talán most édes anyja a' békés Loire partjain,

szorult kebellet aggódik kedves magzatjáról. — Itt harczolt a' harmadik Brigáda, itt harczoltak a' puskások. Hogyan egymásra tömve feküsznek itt a' bajnokok! sokan az elestek között ki is vagynak már vetköztetve. A' rangi különbségnek itten vége. — Igen is! de emennek itt még is parancsoló tisztnek kellett lenni; melly fejérek kezei, és ez újra gyűrű volt dugva. Szegény nő, szegény menyaszszony oda haza! te a' szerelmetest nem látod többül soha. Minő férjfiás szépség! millyen mosolygás lebeg még most is ajakain; talán zászlója mellett dült-el, meghalt könnyen, hirtelen, vígan, ő irigylendő! — Amott a' lengyel láncsások rohantak elő; még csak kevéssel ez előtt, minő keveréke a' ló-csörtetésnek, ütközeti rikogatásnak, esdeklésnek és halálos vágásoknak! a' vad zöreij, a' kevés tompa nyögésekig és halk süvöltésig már elhangzott, minden csendes mint a' sír. — Hát ez itt mi? egy özsze-tipratott trombita; a' lehellet, melly őt reggel recsegő hangra felélesztette, örökre ki van fuvalva. — És amott az? egy izre-porrá zúzott láncsa; ez e' az izmos kar, melly azt ingatta? most már a' halál az feszített idegeket leeresztette; mint özsze van görcsözve ez a' nagy test! a' halálos szorultság miként félre rángatta ez arcvo-násokat; nyolcz ízben szúrták keresztül e' testet puska-hegygyel. Amott fejetlen derekak feküsznek, ágyú-golyóktól özsze-zúzatott, földre tepertetett testek; hirtelen irtóztató, de még is kegyelmes halál! — Hanem kik ezek, kik minden lépten ruháinkat rángatják, lábainkat átkarolják és olly igen megalázva vagynak? ők az ellenségnek megsebesült hadnépei, kik védelmet keresnek a' Británoknál, a' boszszút le-

helló Spanyolok' mérge ellen. Ez nekünk nagy becsület, Britán-atyámfiak! — Szegény emberiség, szegény emberek! tehát anyáitok azért szenvedtek e' olly sokat, mikor titeket fájdalom között szültek; mikor tejökkel, vérök vérevel szoptattak; bölcsötök és beteg-ágyatok mellett siránkozva egész éjszakákon által virradoztak! azért szenvedtetek e ti annyit, félelmesen kezdve az Abc-és könyv kényszerein egészen fel addig, mignem ellenségték bátorságán felhevülve magatokat elszántátok; midőn az ő életének a' magatokét vetettétek ellenébe? azért szenvedtetek e annyit, hogy élteteknek egy darabka ólom adja-meg az utolját; vagy, hogy magaitokat testetektől elszakaszsa?"

**Az állatoknak házhoz fogadtatása, vagy:
a' társas élet' céljai, előadva egy
Mesében.**

(*Francziából.*)

Az állatok, minekelőtte az emberhez adták magokat és szolgálatjában állottak, az erdőkben bujdokolván, az éhségtől gyakran rettentően kínoztattak, és szerfölött független ugyan, de bátorságtalan életet éltek. Ha egy felől a' termékeny dús természet nekik pazar kézzel szórta adományit; más felől a' kemény tél a' fákat gyümölcseiktől, a' mezőket zöld veteményektől megfosztván, őket is mindenből kifogyasztotta. Azon felől ezek az állatok nem lévén bírásában ama' drágalátos ajándéknak, ho-

gyan lehessen a' veszélyeket előre látni, és elhárítások végett czélszeres eszközökhöz nyúlni, önmagokra voltak hagyva minden segéd nélkül, és nyomorúan kellett elveszniök. Illyen több ízbeli országos csapások után egykor némely eszesebb állatok a' társas élet hasznosságát áttallatták, közelítettek az emberhez és könyörögtek neki tartásért és élelmenyért, midőn egyszer'smind hálájok jeléül neki szolgálatjokat ajánlották. „Jól van! (úgymond az ember,) „hanem most hát mondja-meg nekem minde- „nitek, mit tud tenni a' társaságért.” A' macska járult elő legelsőben, soványan, éktelenen, csontjai kiállva, bőre a' testéhez aszva és alig szóltonnyi erővel, ki így szóllott: „én néktek „fogaimmal és körmeimmal fogok tenni szolgál- „latot, pinczétekből, életes-kamarátokból mesz- „sze üzöm a' ragadó állatokat; szalonnát, saj- „tot előlök bátorságban tartok; éjjel nappal „a' házat kerülgetem, és megőrizem a' legfélre „esőbb szegletét is.” „Jól lesz, (felele az ember,) megelégszem vele, csak légy hű és „figyelmező, kikapod élelmedet.” — „Hát te (úgymond továbbá az ember a' kutyanak,) val- „lyon mit tudsz?” „Én, viszónolá a' kutya, barátságokat és szívességteket hálás voltom és hűségem által fogom megérdemelni; titeket ellenségek és rablók ellen védelmezlek, házato- kat körül-járom, úgyhogy a' róka ahoz nem fog merészelni közelíteni. Nyomokba megyek a' foglyoknak és nyúlaknak, és azokat nektek felfődezem; az éjszakának veszélyei elől nyájaitokat őrizem, mellyek nekem fogják köszön- hetni nyugalmokat és egészségöket; a' mi pedig mind ezeknél is fontosabb, én a' te életed' véd- léséért oh természet Királyja! ha kívántatik,

saját életemet is kész leszek oda adni.” „Igen jelessen! (felele az ember,) téged is felveszlek lakó-társnak, illy megtisztelésre te ugyan nekem érdemesnek látszol.” -- Ezután az ember a' légyhez fordúlt, melly emberekkel, állatokkal nem gondolva, egy baraczkon üldögelt vesztég; „hát te (úgymond,) miféle szolgálatot, vélsz tehetni az embernek?” „Én, dolgozni? — felelt a' légy megvető és kevély hangon, — „én, dolgozni! kegyed megbánt engem, valyon kinek tart kegyed engemet? tudja-meg kegyed, hogy az én nemzetségem emlék-haladó idők óta soha nem dolgozott. Eleim rám szállították és én gondosan fön is tartom azt a' nemes elsőség-just, hogy henyén élek, és bölcsőmtől fogva siromig édes nyugalmat éledek. Én, ugyan még eddigelő soha nem tettem semmit, és nem is fogok tenni ezután is.” Most az ember kirántotta orr-kendőjét haragosan, és a' felfuvalkodott insectumot az illatos baraczkáról félre-verte. „El innét, kevély teremtvény! — úgymond neki, — nem tudod e, miként a' természet senkit sem állított e' világra, hogy csak lívalkodjék, és haszontalan terh legyen a' földnek hátán? vallyon szívhattál volna e ezen gyümölcs' édes nektárából, ha szorgalmas földművelő az ő munkájával és verejtékével e' földet meg nem művelte, és e' fát nem ültette volna? mi fogna lenni a' társasági szövetségből, melly az embereket özszekapcsolja, ha mindenik olyan gondolattal volna mint te? eredj! büntetésed nincs már meszsze. Nem sokára minden asztaltól, minden háztól el fogsz te üzettetni, és holmi szegletben, mint megútálsnak tárgya, portól lepve kell meghalnod!”

Edvi ILIÉS PÁL.

19.

II-dik Béla névtelen Jegyzője. *)

Mit érez az ifjú kinek nem adaték esmerni szülőjít, lételének adójit? mit érez, ha még javakat hagyának néki bóldogabb életre? mit, ha azon képet, melly elhunyt szülőjinek emléкке lévő tetteikből, hallomásból, 's egy belső nyughatlan érzés' sugalmából szövődött, szétosztatja valaki alaptalan 's tán kaján kétségeivel? — Igaz képe ez Nemzetünknek, midőn sok, főkép kül-írók letörekszenek rontani Béla névtelen Jegyzőjének hitelét, bár munkájának tartalmi, több vagy kevesebb külömbséggel feljegyezte-tének előtte és vele egykorban több idegen íróktól is. Okkal győzzenek meg, renditlen talpkövnön alapúlt okokkal, és megvetjük munkáját, 's kóldúlni azt nem fognánk még akkor sem, ha eleinkről sem kül-sem bel-írókban egy szó sem emlékeznek. Azonban igazmondónak tartozván hinni minden írot, míg ellenkezőt győzhetlen erősegekkel állítani nem lehet; 's feltévé, hogy inkább igazat irhata ki közelb vala a' történthez, 's kit az inkább érdeklött, mint az idegen és távol lakó; nyilván mondhatjuk: hogy minden nép saját írójának elsőbbséget adhat a' kül-írók

*) A' telen végzet, mindég a' gyökérhez járúl, és így névtelen, nem nevetlen, mikép sokan mondják, és írják; nevezetesen pedig Béla Jegyzőjének mind két fordítóji. — Szemtelen nem szemetlen; de jól van gondolatlan, melly ebből jó gond-ol-atlan 'stb.

felett, okosan egybe-hasonlítván a' honni és idegen írókat. —

Ha minden Nemzetnek ált kell mennie azon különböző korok' szakain, mellyeken által megy az egygyes ember; ha a' népnek, mint a' külön személyeknek ifjú korát a' lelki erő' fejlete határozza-meg; Nemzetünk most virúl fiatal korában, 's most kél-fel hatalmasban mint valaha bennünk, azon keblünkbe óltott, eggyes emberrel, néppel 's e' világ minden lakójival egygyiránt közös-vágy, tudni honnan eredénk? kik valának eldödeink? merről és miért jövének? 's ezen vágy annál erősb lesz, mennél több léssen tudományunk' körében a' világ, kevésb a' homály. De valóban, ha van Nemzet, melly méltó okból kemény szorgalommal iparkodik deríteni a' meszsze ősi idő' történeteit; nekünk legtöb, leghelyesebb 's legkeményebb szorgalmat kívánó okunk van, kiknek vérrel szerzett országot hagyának őseink, mellyből arany szabadság, *) fény, és dicsősség virágzék-fel, melly fény és hir' emléke ébreszte-fel nem rég is minket százados álmainkból. Igen, nem pusztá költői szó vólna ha mondanám, hogy a' kalász melly mezőinken kél, a' gerézd melly halmainkon nő; atyáink véreitől melegszik tövében. — Ha a' régi mesés korban élnénk, részemről a' pusztá szavalóknak örömet engednék, 's hinni kész lennék; hogy mint hajdan Deucálion' köveiből emberek levének,

---

*) Hogy arany szabadságunk' első alapítója Sz. István vala, hogy követőji alatt romladozván II-ik András azt csak új fényre 's teljesb erőre hozá; több mint pusztá vélemény, 's hitelesb mint sok egyebek a' hisztóriában, mellyek pedig egész hitelt nyerének. L. Horváth Istv. Tudom. Gyűjt. 1819 évi foly. — Piringer Ungarns Band. rien. I B.

szintolly hirtelen támadánk mi is Pannónia' síkjain, vagy inkább a' Colchisi sárkány fogaiból származánk, — 's ezt annyival inkább hinném, mivel állpillantván honnom történeteim, többnyire idegen akadály 's közénk vegyülés miatt öldösének egymást csaknem enyésztig, mint a' sárkány fogból támadott vitézek a' közzéjek sujtott kő miatt. — —

Ha névtelen Jegyzőnknek munkájából *történeti igazságokat* óhajtunk meríteni; ha méltónak kívánjuk nézetni hogy *kéziratjáról, idejéről 's nevérol* szóljunk, *hitelét* kell kivivnunk, 's az ellenvetéseket tömpitva tzáfolnunk meg.

Hitelre érdemíti őt azon *régi idő*, mellyben irt. Mert mennél közelb él a' szerző azon történetekhez mellyeket ír; mennél kevésbé meszsze dolgokról beszél; annál több hitelt érdemel, annál erősebb alapon nyugvónak hihetjük, beszédjeit. Világos emlékezetben élő sok dolgokat, tudhat az illy író mellyeket máskint nem tudhatna, 's kivált azon időben éppen nem tudhata. A' költöző vagy nem rég települt népeknél különösen, a' szájbeli hagyományok sokkal tisztábban folynak által az utókorra; mert azt tisztán megörzeni gondja volt minden Nemzetnek; ; mert a' pásztor és harcos népeknél emlegetni a' múltakat, múlhatlan szokás. Ha mezeiről lakjába jő a' pásztor, ha harcaiból megtér a' bajnok, mi természetesebb, mint beszélni a' haditetteket, regélni a' tartományokat mellyeken utazának, emlegetni a' régi hazát, énekelni a' hősoket, ditsőíteni a' vezéreket. — Az Arabsok, ezen pásztor-harcoséletből szükségeskép támadó természetnek, tulajdoníthatják lovaik származásaiknak rendjét; más illyen népek pedig fénylőbb Nemzettség ágaiknak eredetét és folyamataját. Homér' versei sok időkig csak szájbau éltenek, a' már nem durva Görögöknél, 's későre jegyeztetének fel. —

Már ha névtelen Jegyzőnk több kül-egykorú vagy régibb írókkal ellenkezik is; én mindenkor neki, vagy átaljában honni-írónak több hitelt adok, 's csak a' Nemzet dicsőségére mondott 's más gyanús szavakat mérseklem az idegen írókból. — Annál tisztábbak, annál szélesebb térűek a' hagyományok; mennél miveltelebb valamely nép; és így viszont kevesebb és tisztátalanabbak azoknál, mellyek tudományi fényt láthatnak. —

Hitelt kíván jegyzői hivatala. Mert ha tisztábbak valának is a' hagyományok hajdantán, mint jelenen; de tökéletes tiszták még sem lehetének. Fő hivatala azomban feltéteti velünk, hogy neki tudós *) férjfinak, tiszta lelkűnek kellett lennie; 's innen következik, hogy a' közönséges és titkosb leveleket álnézhetvén mint királyi Jegyző, okosságánál fogva a' nem hazug hagyományokból és hitteles levelekből kivonható az igazat.

Hitelt adni neki okot nyújt azon okos megfontolás, mellykint megveti a' hamis hagyományt, ha annak nyomait Íróknál nem találja. A' XLII-ik cikkben azt mondja: „*Sed quidam dicunt eos (Hungaros) ivisse usque ad Constantinopolim, et portam auream Constantinopolis Botondium cum dolabro incidisse; sed ego quia in nullo codice Historiographorum inveni, nisi ex falsis fabulis rusticorum audivi, ideo ad praesens opus scribere non proposui.*” Továbbá az éneklőktől hallható dolgokat írván ki, ezt nem mondta volna prologuszában: „*Ergo potius a modo de certa scripturarum explanatione et aperta*

---

*) Annyival inkább, mivel már Kálmán Király alatt az Esztergomi Zsinatban meghatározzák: „*Idiotae Praesbyteri ne ordinentur, qui nec ordinandi sunt, ordinati discant aut deponantur.*” Cap. VI. Ó pedig nem csak Fő-Pap volt, hanem királyi Jegyző (una Cancellarius.)

historiarum interpretatione rerum veritatem nobiliter percipiat.” — Ha meggondoljuk, hogy ő munkáját barátjának kérelmére (ez egy oka lehet munkája készülésének) készíté; ha meggondoljuk hogy azt „Vir venerabilis-nek czimezi; könnyen hihetjük hogy azon Fő-Pap (Venerabilis czímmel IV-ik Béaláig csak az Esztergomi Érsek élt *) nem akarván hitelt adni minden népdaloknak, tőle, kinek kezében valának a’ hitelesb irományok, óhajtá megtudni a’ valót, ’s innen nyilván vélhetjük, hogy ő igyekezők is fényre vonni az igazat, ’s azt teljesíté is a’ mint leheté.

Hitelt adhatunk neki mint *Papnak*, még pedig *Fő-Papnak*; mert Fő-Papnak kellett neki lennie, minthogy a’ „Venerabilis virt” igen kedves (dilectissimus) barátjának mondja. És ha meg kell is engednünk, hogy ő Fő-Pap léttére mint ember, véges értelmű hibázhatott; valljukmeg, az illy szent hivatalú férjfiaknak lelki esméretökön kívül több okaik lehetnek és vagynak, mellyek tiltják őket hamisat szóllani és tselekedni, ’s nagyobb gondot parancsol óvni magokat attól a’ mi helytelen. Valóban minden lapról csak az igaz és történt dolgoknak szerelme sugárzik ki, ’s azon több szentírási szóllás módok, mellyek a’ tárgyba szövetbe jőnek elő, kegyes vóltát jelentik, és vétkeznénk ha azon egyszerű szín alatt, melly az egészen vonúl által, költeményeket vélnénk rejtezeni, míg őt hazugnak senki nem bizonyíthatá be. Bátran is állíthatjuk, hogy ő szent öltözetét nem szennyezé be, minthogy csak egy szerentsétlen *csatát sem halgata el*, ’s azt szebb színbe tüntetni-fel nem törekvék.

---

*) Dan. Cornides. Vindiciae Anonymi Belæ R. Notarii. ed. auct. J. Chr. Engel. Budæ. 1802. pag. 159.

Hítelt kíván egyszerű 's pompátlan nyelve, mellyel írta munkáját. Viszsa nézvén a' meszsze időkre, könnyű, cifrátlan nyelvel látjuk díszleni a' nagyobb hitelű írókat. Már a' köz-életben tapasztalhatjuk, melly pompátlanul, 's természetien szóllanak a' nyilt, tiszta szivüek. Nem tagadhatván tehát, hogy a' tiszta lelkű, virágtalan beszédét munkájába is által viszi; hogy a' legnagyobb hitelű íróknak írásaik dagálytalan folynak; következést húzhatunk névtelen Jegyzőnk' lelkére, hitelére is egyszerű nyelvéből. — Kifogást tenni azomban, mint minden rendszabásban úgy itt is lehet; de nints gyanú, mellyért ezt ő reá mondhatnók, sőt inkább kéntelenek vagyunk megvallani és hinni, hogy ha valaki, ő bizonyosan tiszta nyelvben, tiszta igazságot jegye fel. *Schlözer*, a' kemény kritikus is átaljábau az egyszerű nyelvért érdemesít sok régi írókat hitelre; bár máskint hibáktól mentteknem hiszi. Ezt mondja t. i. az 1103-tól 1300-ig élt Annálistákról, két osztályra különözvén őket: „*Einigen merkt man bey allen jenen Fehlern doch Menschenverstand, eine edle Simplicität und folglich Glaubwürdigkeit an: so Nestor der Russe, Heinrich der Lette, Storro der Isländer; andere hingegen erzählen handgreifflichen Unsinn, begehen die allerdümsten Anachronismen, schwatzen einfältige Dinge her, von denen sich demonstrieren läst, sowohl, dass sie bloss erdichtet sind; als auch was zu ihrer Erdichtung Anlass gegeben hat; so Martin und Kadlubek die Pohlen, und Paulus Notar des Bela, der Unger.*” Hiszem hogy *Schlözer* olvasá Jegyzőnkét, de azt nehezen hihetem hogy tökéletes meggyőződésből mondhatta azt, a' mit itt monda. Össze kellett volna nyelvét *Rogériuszéval* *) és

*) *Carmen miserabile*, in *Scriptor. Rerum Hung* *Schwartzei* Vol. I

másokéval hasonlítani; akkor bizonytalán Schlözer az utóbbik osztályra őt nem teszi. Kivánható lett volna még tőle megmutatva látni, hogy Jegyzőnk munkája csak „*Erdichtung*” és „*was zu ihrer Erdichtung Anlass gegeben hat.*” De ezen ítélet gyenge, mivel erősségei ingók, írónk hitelét nem rendítők, 's bebizonyítá Engel, hogy *Martin, Kadlubek* is sokat mondanak, mellyek *Nesztorral* 's többekkel éppen össze eggyeznek. *) Schlözer maga megvallja, hogy azon korú író mindenik hibázik; nagy kérdés marad tehát mindég, mellyik írónak higgyünk, ha máskint szóllanak ugyan azon tárgyról, vagy egyébben ellenkeznek; mert a' gondatlanabb írónak gyakran több igazsága lehet a' legszorgalmasabbnál. — Schlözernek azonban ezen ítélete ebben a' dologban melly alaptalan, megtetszik onnan, hogy Jegyzőnket most *III-ik* majd *IV-ik* Béla Jegyzőjének mondja, és Pálnak, mintha itt, kivált akkor, kétségnek helye sem vólt volna.

Hitelre érdemíti őt még az, hogy irományában több *Krónikákra, Hisztóriákra* útasítja az olvasót, de a' mellyek talán elvesztenek, legalább esme-retlenek jelennen. — Bél úgy vélekedék **) hogy az *Orosz-annáliszokból* költsönözött névtelen *Jegyzőnk*, de, hogy az *Orosz* nyelvet értette vólna hinni nehéz; a' pedig hogy *Nesztor, Annáliszait* (a' *11-ik* százból) nem olvasá, hanem olvashatá bizonyos. Azt mondja t. i. a' *XLII-ik* czikkben: „*sed ego quia in nullo codice Historiographorum inveni* (hogy a' *Magyarok* *Constántzinápolig* mentek vólna) — *ideo ad praesens opus scribere non proposui.*”; ezt pedig *Nesztort* olvasván, nem mondhatta vólna, mert ő így ír: *Im J. 6438* (az az: 930)

*) Engels. *Gesch. von Halitsch* 421—458 lap. és 457.

**) *Praefatio ad Scriptor. rerum Hung. Vol. I.*

39, 40, 42 kamen die Ugren zum erstenmahl vor Zaragrad (igy hívják az Oroszok, Bulgárok, Oláhok Constántzinápolyt) und verwüsteten ganz Thrazien, — Roman aber machte mit den Ugren Fried. ismét: „Im J. 6473 (az az: 943) zogen die Ugren abermahl vor Zaragrad; sie machten aber mit Roman Frieden, und kehrten in ihr Land zurück *). Innen támad —

Eggy új erősség hitelének megállapítására, megegyezvén ebben és másokban az Orosz nagy hitelű Annálszokkal, holott bizonyos, hogy ő azokat nem esmerheté. Sőt megegyezik Constántin porphyrogenitával a' legszorossabban, ha igazságosan a' kritika szövétnekénél magyaráztatnak; holott csak vélhetni sem lehet, hogy olvasta, sőt csak nevét halhatta volna. — Akkori állapota ép úgy íratik az egykorú idegen íróknál is hazánknak. Pannoniának meghódítási rendje úgy adatik elő, miként kívánja a' tájak' összefüggése, 's a' miként kívánta az akkori hadi fortély. Föld-leírása is honnunknak, meg áll jelen állapotjával, megfontolván, melly töménytelen változásokat szülhetek annyi századok. A' miket ír névtelen Jegyzőnk a' régiek polgári rendelkezéseiről, megegyeznek a' költözve harczos nép természetével, 's alapot ad, mellyre épült később hazánk' polgári alkotványa.

Hitelt kell nékie tulajdonítunk még mint *első magyar Történet-íróknak*; ki régiebbeknek munkájukat nem irhatván le, okos fontolás 's kemény vizsgálát után vevé fel a' történeteket, és így másoknak fogyatkozásait vakon követni nem vólt alkalma. Prologuszából már ki világlik hogy ő első Történet-író vólt, ha azt, mit *Schwartner* „a menek” olvassa, *Cornides* jobbitása után, (kinck az

*) Nestor. Übers. v. J. B. Scherer. lap. 67. és 69.

eredeti kezében szinte sokáig vala) „*a modo-nak*” mondjuk. Így van t. i. a' Prologuszban: „*Ergo a modo de certa scripturarum explanatione et aperta historiarum interpretatione rerum veritatem nobiliter percipiat.*”, mellynek magyarázatja csak ez lehet: hogy az előtt a' pór' meséivel vegyülve rend nélkül szárnyallottak a' honni történetek; de mostantól (*a modo*) t. i. mióta ő feljegyzé több históriák után, helyesebb esméret örökül ált a' maradékra.

Cornides azon históriákon mellyeket felhoz névtelen Jegyzőnk, a' kül-írók munkájit éri, 's nem hiszi hogy Magyar-országon Annálszok már ekkor voltak volna. *) Katona ellenben úgy vélekedik, hogy azon útasítások honni írókra czéloznak. **) Én sem az, sem ezen vélemény mellett nem vívok, 's a' két végsők között azt hiszem: hogy ha szinte egész történeti munkák nem valának, de kellett lenni olly irományoknak, mellyek egy Vezér', Király' életét jegyzék, vagy néhány főbb történeteket foglaltanak magokba, 's tsak kézre vártak, melly az egyes történetekből az egész honnét össze szerkeztesse. Bizonyos, hogy más országok' történeteit Barátok jegyzék - fel, 's szorgalmasan nyomozák ki a' régi idők homályait; nints tehát okunk, hogy ezen diszes szorgalmat megtagadnánk a' Magyar-országiaktól, kik Gejza, Sz. István' idejökben számosan költözének hazánkba, 's állandó lakhelyök vala több helyeken. Ösztönzé erre őket a' hála bőkezű Fejedelmeink iránt, 's azon érzés, hogy a' tudományok csak köztök fénylenek, és a' fenyíték melly több szerzetekben uralkodék. — Hogy Béla' névtelen Jegyzőjénél idősb

*) *Cornid. Vindiciæ Anonym. Istb. lap. 236 és 237.*

**) *Katona Histor. Critica. prim. D. H. Prol. I. 22 és 23.*

munka nem juttat hozzánk, fő okai azon bel-hadak mellyek rongálák hazánkat, és a' tatár pusztítás, melly semmit romlatlan nem hagyott. 'S innen támad —

Ismét *eggy új ok*, melly *hitelt* adat névtelen Jegyzőnknek. Sok apró irományokat t. i. titkos és nem titkos leveleket használhatott ő, mellyek a' 'Tatórok' pusztításaikkor veszének el; 's valóban hinni nehéz, hogy több mint 200 évekig nem irták volna meg történeteiket, 's 160 — 170 esztendei küzdéseiket őseinknek munkátlan nézték a' Papok, kiket olly jámboran tisztele Nemzetünk. Támogatja ezen állitmányt az, hogy már Zóltán korában állapítatott polgári alkotvány, millyet azon idő szelleme' léte, olly harczos Nemzet közt állai engedé. *) Tökéletesnek ezt hinnünk nem lehet, de létele kétségen túl van. Ezt híven bizonyos hogy kelle lenni olly irományoknak, mellyek a' polgári és hadi pöröket, belső és harczai történeteket feljegyzék. Csekély lehetett ez Zóltán, Toxon 's még Gejza alatt is; de Sz. István és követőji korában, midőn olly sok tudományos Papok jövének hozzánk, bővebbnek kell vélnünk, 's elégnek arra, hogy legalább a' Nemzet dicsőbb tetteire fényt hinthettek. — Továbbá a' ki vi'ssgálóan pillant által Nemzetünk' természetén, láthatja, milly erősen ragaszkodik most annyi elmebeli viadalmak után is őseinek szokásához, milly ősi színbe, szokással tünt fel, az egész honni nép tsak fél századdal előttünk. Új szokás nálunk a' főbb dolgokra nézve kevés támadt, 's eldődeink-

---

*) Anonymus Cap. LI: „Dux Zulta, cum esset tredecim annorum, omnes primates regni sui, --- quosdam rectores regni sub Duce præfecerunt, qui moderamine Juris consuetudinis dissidentium lites contentionesque sopirent — etc. Talán már illy meszsze lehetne keresni a' *szokásbeli történy*' eredetét.

től szakadhatlan fonalkint nyúlának a' régi szokások. Szokásban van nálunk most is a' nemzeti, házi 'stb. leveleket hiteles helyeken őrzeni; 's ha csak a' feljebb mondattakból húznók is ki, bátran mondhatnók, hogy az hajdan, a' régi időkben is szokásban vala. De véleményt nem szükség mondanunk; a' Liptói Regestrumban megyés és királyi Levéltárak (domus tavernicales) említetnek, mint szinte II-ik András 1208-ban költ oklevelében ez van: „*omnia etiam instrumenta — in factis criminalibus — — in sede Vicecomitis deponi debent.*” De több Regestrumoknak 's levéltároknak nyomára is találhatni. *) — Azonban valának legrégebbi Királyainknak Jegyzőik, Jegyző-könyvek; kellett tehát lenni ezek' tárának, bővebb tartalmú országos levéltáraknak is.

Úgy vélem ezen *nyóltz ok is elég hiteléről* meggyőzni azt, ki ok által kíván meggyőzetni. Azonban még az ellenvetők erősségeiket kellene eltüntetni, kik két *Osztályra* különözhetők:

1.) Némellyek csak általános és alaptalan szavakkal támadák meg névtelen Jegyzőnk, kik talán munkáit sem ismerék, csak másoktól hallák gyaláztatni 's így kedvök nekik sem jöve hitelre érdemesíteni. Ezeknek tehát erősségeik ön képzelményeiken épülvén már magokban *semmik 's valótlanok.*

2.) Mások, munkájának egyes állitmányait támadák meg, 's a' kritika' fegyverivel hartzoltanak elene. Említeni kell itt Práyt, kinek némelly kérdéseivel a' kül-írók hasznokra, rágalmokra vissza éltenek. Azt mondja t. i. ő, hogy véleménye szerint névtelen Jegyzőnk munkáját a' pór dalaiból szer-

*) Kovachich. *Formulae solemnes styli* 'stb. Pest. 1799.

Perger. *Bévezetés a' Diplomatikába* 'stb. I. 40, 41.

kezé, ezt hozván-fel bizonyságúl (Cap XXV): „*ut dicunt nostri joculariores.*”

„Omnes loca sibi acquirebant

„Et nomen bonum sibi accipiebant.”

De mi azt feleljük: nem minden népdalok vóltanak mesék, 's ő feljebb példát ada, mint látók, hogy népdalnak nem hisz, ha az hisztóriákkal nem egygyezik. Azomban kiállithatja hamisnak azokat, mellyeket ő népdalokból vón be? — Még azt mondjnk itt; a' versekbe foglalt hagyományok' hibáji: *elhagyása* azoknak, mellyek a' Nemzet fényét díztelenítik; a' *nagyítás*, midőn a' költők képzelmeikkel virágozzák fel a' ditső tetteket; és a' *kor-tévesztés* (anachronismus). Innen kiviláglik, hogy névtelen Jegyzőnk pór-énekből nem dolgoza, mert semmi szerentsétlen harczot nem halgata el; — mert a' költői vagy nem hiteles nagyításokat megveté, mint példáját látók ennek feljebb, azonban benne csak különös, nem hogy hihetetlen dolgok sem találatnak; valóban nem, olyanok sem, mellyeknek olly harczokban, ország-haza-szerzésben meg kellett történniek; — a' kor-tévesztés (benne egy vagy kettő jő elő) olly hiba, mellyet aligha elkerült középkori író, azomban ő míveltelen nép közt élt, mellykor számlálásra keveset ügyelt, mint csak nem a' többi Európa is. —

Véleményét Pray még erősebbnek hiszi, midőn névtelen Jegyzőnkben ezt találja (Cap. XLII): „*Quorum etiam bella, et fortia quaeque facta sua, si scriptis praesentis paginae non vultis, credite garulis cantibus jocularorum, et falsis fabulis rusticorum, qui fortia facta et bella Hungarorum usque in hodiernum diem oblivioni non tradunt.*” — Ezt ő nem azért mondja, mintha a' pór-énekeinek hitelt adna, 's ebből vonta vólna ki a' mit mond; hanem

mivel nagyobb bizonytságot látszik adni a' dolognak, midőn a' népszájában is, melly irományokat nem olvashata, él az 's fennforog, a' mit tanítanak a' Krónikák. Öseinknél pedig az éneklők csak való tetteket dallának, 's azon kevés költői szint is levoná rólok, minthogy Krónikákkal hasonlítá egybe azokat. Azomban állíthatnók azt is, hogy ő csak annyit vett a' nép' szájából, a' mennyit kijelent munkájában is; mert ezzel ellenállítmányt okkal támogatni nem lehet. Nem is merheté vala úgy ajánlani munkáját prologuszában: (*Ergo potius a modo de certa scripturarum explanatione* 'stb. mint feljebb megjegyzők) ha azt írta vólna le, a' mit úr és pór, egygyaráut hall és tud; mert könnyen várhatta magára azt, hogy ezen hazugságáért arczának pirúlnia kell. —

A' kül-írók közzül *Thunmann* *) *Gebhard* **) 's *Gatterer* ***) alaposnak tetsző okokat hoztanak-fel ellene. — *Thunmann* kevés hitelűnek hirdeti mivel meszszi történetekről ír; a' *Constantzinápolyi* írókkal ellenkezik; *Lodomériai* és *Halitziai* vezérek még akkor nem valának (midőn t. i. a' Magyarok *Pannóniába* jövének.) *Gebhárd* igen gyenge ellenvetéseket tész; mint szinte *Gatterer* is; mind ezeket pedig *Engel* szorosán 's ellenmondhatlanúl megczáfolá. ****)

Thunmann azon ellenvetésére, hogy a' *Constantzinápolyi* írókkal ellenkezik, ezen néhány szavakat mondom: nints elég okunk, hogy a' történetekkel egykorú írókat sokkal nagyobb hitelre érde-

*) *Dissertatio de Cumanis* (acta Societatis Jablonovianæ Tom. IV) pag. 157.

**) *Historia Hungar.* P. I. p. 380.

***) *Versuch einer allgem. Weltgeschichte*, 1792. p. 726.

****) *Cornid. Vindic. Anonym. Belæ.* — *Supplem.* pag. 358 — 368.

mítsük a' honni 200—300 évek után élt írónál, gyenge vala t. i. a' középkorban azon lántz, melly öszszekötésben tarthatta volna a' népeket, a' kereskedés csekély, nem virágzó; a' tudományok becs-telenek; továbbá csak azon örök harcz, melly lo-bogott többnyire a' szomszéd Nemzetek közt, sem engedé-meg, hogy az idegen író a' határos népek' történeteit tisztán és igazán tudhassa-meg. Főkép' a' byzántini írók méltán gyanúsok, kik utálván a' romlásnak indúlt birodalmokat, sok izben megren-dítő harczos népeket; mindég igazat nem irtak, nem irhattak, 's nagy zavart öntének azáltal min-den népek' történeteire, hogy az idegen neveket kények szerint változtatva alkalmaztaták a' görög fülhöz, 's nyelvtermészethez.

Gatterer fő vádja kor-tévesztés (anachronismus) bár vádolását különösen nem igazolja. Azomban már Pray törekvék bebizonyítani, hogy azon csata mellyben Lélú és Bulsu felakasztattak, nem 913-ban, nem Conrád Császár alatt mint névtelen Jegyzőnk írja, hanem Ottó Császárral 955-ben történt. Felhoz ugyan állitmányának igazlására töb-beket, de Lélú és Bulsu esetjüket elhalgatván, 912-re és 913-ra tészik azt Hermannus Contractus, Hepidan, Godofredus Viterbiensis és mások; 's ebből csak annyi jő ki; hogy a' közép korban nem vólt író, ki főkép kor - számlálásban, nem hibázott vólna. Homályos vólt t. i. a' középkor' története, 's a' világ melly néhány írók munkáji-ban elkerülhetlen költeménnyel, vagy hibás tudás-sal vala fátyolozva, — veszedelmesb vólt az egész homálynál. Külömböző színben tűnének fel a' kü-lönböző íróknál minden Nemzet' dolgai, 's hol a' bölcs kijelenleg, vagy hajdan, 's kivált hajdan a' hamistól eltudná választani a' valót.

Schlözer is megtámadá, sőt minden hitelt megtagada névtelen Jegyzőnktől. De e' részben Schlözert az elsőbb osztályra (kik alap nélkül támadák meg) kénytelenek vagyunk ált tenni, mert itt a' kemény kritikus elfelejté, hogy ok győz, nem pusztá vélemény. Azt mondá, mint már mondók, meg lehet mutatni hogy az költemény, 's azon költeményre okot mi ada. Valóban kár, nagy kár vólt ezt meg nem mutatni, szép haszon, 's hasznos győzedelem lett vólna jutalma, 's sok történet írók megvetvén azt, homályban őt vezérül nem választották, 's haszontalan nem dolgoztak vólna, mit máskint mind örökké tselekedendők lésznek. — Itt azonban jegyezzük meg, hogy az írók leginkább makacsok, melly gyakran a' lélek' 's elme' nagysága után nagyúl. Lelki makacsság ez, és veszedelmesb a' külsőnél. Hiszik, okok kényszeritik hinni, de nem írják, nem vallják, mit nem hinniek nem lehet. Azon belérzelemnek, melly magyarázhatatlanúl vonja az embert valaminek hívésére, a' históriában minden tudományok közt legkevesebb, sőt csepp helye sints. — Sok olly van az írókban mire pirulat nélkül nem tekinthetnek, 's fátyolt kívánnak rája vetni, mellynek fényét semmi fátyol ki nem ólthatja; mert világa és legbelsőbb elme fogatja közt hizak nints, 's gátlanúl kell neki látni a' valót. — Ha már valaki p. o. történeti rendszert kíván alkotni, 's munka van ellenértelmű, feltörekszik azt dönthetni, ha szinte okokat nem talál, 's engedni kénytelen is belsejében azon munka védőkainak. Schlözer illy környülmények közt látszaték lenni, mert ő systemát emleget, melly csak névtelen Jegyzőnk romjain állhat fel. *)

*) Schlöz. Kritisch. Samml. zur Gesch. d. Deutsch. in Siebenb. 1795. — Entsaigt man diesem *ungriſchen Stjorum*

Röviden látván az ellenvetéseket, világos, hogy azok alaptalanok, 's nem állják ki a' szoros kritika láng veszszejét. 'S ez *kilenczedik* és legerősb ok, melly hitelét erősíti névtelen Jegyzőnknek, hogy t. i. minden támadás sikertelen, 's minden ellen-ok minthogy alaptalan, tompúlva omlik vissza a' véd-erősségek tömött alkatjokról. —

Nem hasztalan törekvénk pedig hitelét kivívni, mert sokat mond ő, mit mások nem mondanak, sokat említ, mit nem tudánk; vezér fényül világlék fel ő, fel némelly ködöbe vonúlt történetek' homályaiban, 's megjelenésével sok véghetlen pört eldöntö. Azért harczolánk tehát hiteliért, hogy *történeti igazságokat*, nélküle feledékenységbe szállandókat merithessünk belőle. Itt nehanyat felhozunk:

1.) Az ősi nemzetségi ágak' származtatásokban ő pártalan, 's azokat hozza világra, mellyekről sem kül-sem honni-írók nem emlékezének. Tőle tudjuk, hogy Sz. István' egygyik sógora vólt Doboka, ennek fija Sunád, kitől vevé nevét Csanád; másik Sámuel ki mint Király Aba név alatt lett esmeretes. *) Sz. István anyai származat' rendje Thúrótzi által öldhatatlanúl özsze zavartaték, mellyet névtelen Jegyzőnk szépen fejt ki. **).

2.) Hol vala eldődeinknek lakhelyök régi időkben, mi előtt Pannoniába költöztenek;? ezen kér-

---

Odde (ez Schlözer után Izlandi álm-író, kit az előtt Krónika-szerzőnek véltek, 's munkáját úgy használták,) wie sich zur Ehre der Kritik unserer Tage hoffen lässt, und schöpft aus den reinen Quellen, zu denen *Pray* und *Katona* und *Stritzler* den Zugang so leicht gemacht haben, so dürften nur *wenige Zweifel gegen mein System möglich seyn*. — Itt egy kisség ön magával ellenkezik, mert Katona névtelen Jegyzőnknek hív védelmezője vólt.

*) Cornid. Genealog. Regum Hung. Cap. VIII. pag. 194.

***) Cornid. Vindiciæ Anonym. pag. 248--255.

désre mindenik író máskint felel. Névtelen Jegyzőnk véleménye vőlt, hogy ők az Orosz-birodalom éjszaki tájain laktanak, 's azt ő Dentumogernek nevezé. Ezen állítmányt védik Constantinus porphyrogenitus, a' Prumi Reginó, Wilhelmus Rubruquis, Joannes de plano Carpini, az Orosz történet-írók, és Lomono sav. 'stb. *)

3.) A' magyar közönséges törvény' némelly részire fényt sugároztat, 's tudatja velünk; hogy miólta valami rend-alkotmány álla-fel, firúl-fira örökölt nálunk az uralkodó. **)

4.) Láthatjuk, hogy már őseinknek ide jöttökkor valának Tót eredetü Megyék, és a' Magyarok újakat alapítának, *) (Bors Borsodot, Huba Nyitrát.) sőt vőlt annak már ő utánna megyés Gyűlések is Árpád' korában **).

5.) Több hegyeket, folyókat, vidékeket megnevez. — Azomban sok várak', városok' eredetöket, némellyek a' legrégibb Scytháknak tulajdonítják; mások ellenben igen közel időkre vonják vissza. Hibáznak mind azok, mind ezek, 's állítmányaikat névtelen Jegyzőnkől meg lehet czáfolni. Illyenek:

*) Cornid. Vindic. Anonym. pag. 253—262.

***) Álmotól kezdve, mert az előtt Fejedelmök nem vala a' Magyaroknak. L. Const. porphyr. De admin. Imp. Cap. XXXVIII: „Et ante hunc Arpadum Turcæ (i. e. Hungari) principem alium nullum unquam habuerunt, ex cujus posteris ad hunc usque diem princeps Turciæ (Hungariæ) constituitur.”

*) Real-Zeitung, Wien. XII Stück. den 8 März. 1771. lap. 190, 191.

***) Anonym. Cap. XXI: „Communi ergo consilio sociorum suorum, congregatione facta civium, fecit fossatam magnam et aedificavit castrum — — Zobolsu.”

Komárom, Beczkó vagy Bolondócz, Galgótz 'stb. Rákos mezőnek nevezetjét sokan sokkép származtatják, és ezt is munkájából valamennyire ellehet tüntetni. *)

6.) Az ország' Bárói még Árpád alatt vevék lételeket.

7.) Meglehet tzafolni a' Lengyel-írókat, kik Szepes-Vármegyét elakarták pörteni. **)

8.) Ki lehet fejteni azon igazat, mellyel bir Magyar-ország Lodomériához és Gallitziához. ***)

9.) Nagy hasznú munkája még azért is, mivel általa több régi szokások esmeretére jutunk el. Példaért: mint esküvének; mint és mit áldozának; 's miként menének által a' vizeken ****); a' választott fejedelmet vállaikra emelik fel, melly szokás ma is meg van nem csak tisztújításkor és egyéb illy nemzeti ünnepkor, hanem vendégségeinkben is; harczjáték (torneamentum) még Árpád alatt tartaték.

10.) Összehasonlítva őt Constantinus Porphyrogenitával, a' Székelyek' eredete legvilágosabban nyomoztathatik.

11.) Azon tör'sökök', nemzetségek', 's nemzetségi ágak' rendszerekre fény jő, mellyek Magyarországon hajdan, meg valának a' Székelyek közt, pedig maiglan is némelly részben meg vagnak.

*) Cornid. Vindiciæ Anonymi 'stb. pag. 270 — 299. **) Ibid.

***) Ibid.

****) Erról, 's kivált azon szóról (Tulbou), mellyel ezt Anonymusunk kitevé, sokat czívódtak. A' mód vilagos Galszétsi Istv. ezen czimü könyvének: A' Keresztyéni tudományról való Könyvetske. Krakkó 1538, végin található Enekéből Farkas Andrásnak: „Mikor juttac vala az Tanais vízre ott haióiook ő nekiec nem vala, azért ketket lónac egyiket az Tanais parton ök mind megnyuzac vala, lóbörből magoknac önnön hasok ala hoia, kot varranac vizen által kelenek.”

Van tehát hitele Jegyzőnknek, vannak hasznai, 's méltó első történetírónk, hogy *kéziratjáról, koráról, állapotjáról 's nemzeti eredetéről* szóljunk valamit.

A' Bécsi Cs. könyvtárból legelőbb kiadá azt *Schwärtner*, *) magyar nyelvre fordíták *Lethenyei* **) és *Mándy*, ***) Ujabban kiadta *Endlicher*. ****)

Írás-módjának különös példáit felhozni itt hosszszas vólna, 's e' helyt csak azon ítéletet mondjuk ki, mellyet helyes írásából lehet vonnunk azon kézirat korára.

Régibb a' XII-ik századnál nem lehet. Mert hogy a' kis *s-t* ezen százban kezdék írni; hogy az *u* magánhangzó, *v* mássalhangzó helyett ekkor írték; hogy az „&” összekötő szótska eltűnék; az első ok-levél esmérők' állitmányokon épül.

Nem idősb a' XIII-ik századnál sem; mert az *i* felett élesvonal vagyon, melly *Mabillon* szerint csak az XIII-ik században jött szokásba. — Vagynak azouban jelek, mellyekből a' XIV-ik százba is által tehetjük. Vagy a' XIII-ik végén, vagy a' XIV-ik elején íratott azon kézirat, mellyet erősítenek az illy rövidítmények: $\overline{m}ia$ *miseriordia*, $\overline{c}$ *cum*, $\overline{m}$ *modo*, *pp-propter*, $\overline{spc}$ *spiritus*, — mellyeknek a' XIII-ik század előtt nyomait látni nem lehet. — Igen sok észrevételeket lehetne még tenni, de azok (meg kell vallani) mint ezek is, nem egész bizonyosak; 's a'

*) *Scriptores rerum Hungaricarum*. 'stb. Vol. I. 1746.

**) *Anonymus*, az az: Béla Királynak nevetlen Író-deákja a' ki ama hét Magyaroknak Szittyából Álmos Hertzeg 'stb. - - fordít. *Lethenyei János* Pesten. 1790. 4.

***) *Magyar-Sunád*, avagy *I-ső Béla Királynak* nevetlen Író-deákja 'stb. *Debreczenben*. 1799. 8.

****) *Anonymi Belæ Regis Notarii de gestis Hung.* — — 1827, *Viennæ*.

miket a' legnagyobb férjfiak régebben állítanak, azok jelennen gyakor özszeomlanak, 's ezek talán majd egy később korban lésznek özszeomlandók.

Kéziratjáról még azt kell mondanunk: hogy az nem egészen juta hozzánk; és nem szerzője írta (nem autograph), hanem más írász (apograph).

a.) Nem egészen jöve kezünkbe irományja, mert prologuszában azt mondja, hogy: „*Genealogiam regum Hungariae et nobilium*” scripsit: úgy de ő csak történetet írt Álmostól kezdve Gejzáig, mellyek úgy nézhetők, mint megelőzőji a' Királyok' származat rendjének, és így nyilván mondhatjuk, hogy munkájának becses része elvesze. Hijános munkája így is, mert sok dolgokról azt mondja, hogy rólok alább lész szólandó, holott azok sehol elő nem jönnek. Látván azonban hogy mindazok, mellyekről azt mondja: „*ut supra diximus*” feljebb valóban elő is fordúlának; nem lehet nem hinnünk, hogy ezen hűségét az alább mondandókról is megtartá. Irományjának hijánosságát védi még, nem léte ezen formulának: „*Explicit*” melly nélkül elvégzett régi kéziratot alig lelünk. Az első rész azonban, melly a' Vezérekről szól, bevégzettnek látszik, végin lévén ez: „*Vivit cum Christo in perpetuum*”, melly formulának változtatásával rekeszték be többnyire a' középkori Papok munkájikat.

b.) Állítják némelleyek, hogy a' fennlévő iromány nem a' szerző' kézirata, erősségül vévén azon hibákat, mellyek benne taláztatnak, p. o. *afsectus* e' helyett *effectus*, *pigmta* e. h. *jumenta*, *statura* e. h. *statuta*, *hyeu* e. h. *kyeu*. *Lojuou* e. h. *Sojuou*. Továbbá hibásak a' szavak *többit* és (*crepudinem* e. h. *crepidinem*); *elhagyás* (*ercitu* e. h. *exercitu*); *betü csere* (*Tuso* e. h. *Tosu*); *helytelen özszeírás* (*asatorholmu* e. h. a' *sátor holmu*); *helytelen megszakitás* (*de testabili* e. h. *detestabili*)

szózararás (iⁿspirare e. h. conspirare) által, elhalgatván töménytelen grammaticai hibákat. — Ez több nagy férfiaknak véleményök, 's én nem mondok ellene; de fontoljuk meg, melly hijános vólt az időben az orthographia, melly romlott a' latin nyelv, rendtelenek a' szó-összeszeköttetések, szakítások, pontozások. E' mellett ő nékie (mint prologuszából gondolhatjuk) mint királyi Jegyzőnek sok dolgai lévén, gyors kézzel 's kevésb figyelemmel kellett írnia. —

Nem lehet ugyan mondanunk általánosán, hogy a' történet-íróknak hitelök az idő távolságával visszás arányban vagyon; mindazáltal több hitelt adhatunk a' régi dolgokról szóló régibb íróknak, ha egyébkint őt gyanú nem terheli, 's ez elég ok egyedül, hogy névtelen Jegyzőnk koráról egy kisség értékezzünk. — Béla Király' Jegyzőjének nevezi magát, de mellyiké vala az titok és nem tudatik. Innen 4. Béla Királyok lévén, a' tudósok is négy értelemre szakadának. De

I-ső Béla Királynak Jegyzője nem lehetett, mert :

a.) Szent Királyokról beszél, holott Sz. István és I. Béla között Péter, Aba, András Királyok vóltanak, kiket tetteik szentekké nem emeltek, nem emelhettek. Azonban

b.) Istvánt sem nevezhette Szentnek ha I. Béla idejében élt, mert ő csak Sz. László alatt számláltaték a' szentek' sorába.

Jegyz. Ez gyenge erősség mind kettő, mert sok Királyok szenteknek mondattak kivált ez előtt, ha szinte a' Pápa nem is számlálá őket közéjek, a' mint erről bővebben szólnunk alább.

c.) Magyar-országot *Hungariá*-nak nem *Ungariá*-nak írja; holott bizonyos, hogy *II-ik István* előtt mindenkor *Ungariá*-t irtanak.

d.) A' harczjátékot „*torneamentum*-nak” mondja, melly hasonlóan a' *XII-ik* században jött szokásba.

e.) Legerősb ellen-ok pedig az: hogy „*Pétergóz*” hegyről beszél, melly *Péter*, *Dalmát-Király*tól nyeré nevet, kit *Kálmán Királyunk* öle itt meg, szét üzvéen táborát.

f.) *I. Béla* minden ok-levelekben *Adalbert*nek mondatik. Ha tehát az ő *Jegyzője* vólt vólna, az *Adalbert* név mellett megmarad vala.

g.) Úgy szól *I-ső András*ról és nőjéről mint a' kik csak vóltak. Ha tehát ő *I. Béla* alatt éljen, nem vólt vólna szükség *András'* egész nemzettségét előszámlálni az egykorúaknak, annyival inkább, mivel *I-ső András'* nője sokkal tovább élt *I. Bélánál*.

Az ellenvéleményük azonban *I. Béla* mellett ezen véd-okokat hozzák fel:

a.) Minthogy névtelen *Jegyzőnk Árpád*, *Zóltán*, *Toxon Vezérek*nek nem csak lelki-mérsékleteket, hanem kül-diszeiket, arczokat, hajfürtjeiket is 'stb. leírja; könnyű hinnünk, hogy ő *I. Béla* korában élt, midőn még őseinknek hősitetteik, testalkotások világosan tűnének fel az öregbek emlékezetökbe. Az újabb időkben is főkép az udvarnál, nem nehéz a' régi uralkodók' arczokat, növéseket lerajzolni pusztá szó hagyomány után.

Felelet. Vólna ezen oknak ereje, ha nem tudnánk hogy azon rajzolatok *Phrygiusz Dáreszből* vétetének, kinek munkájából sok mondásokat újjal ki lehet mutatni, mellyek névtelen *Jegyzőnk*től egygyik vagy másik *Vezérre* mondattak. *) Ez pedig nem történetből esék így, mert prologuszá-

---

*) *Cornides. Vindic. Anonym. pag. 32—34.*

ban valja, hogy azt esmerete, kedvelte 's ki irogatta saját szavaival, és így annak néhány mondásai, epithetonjai reá ragadtak.

b.) Munkájában szent Istvánon, Péteren, Abán, I. Andráson kívül több Királyról említést nem tesz: és így következik, hogy ő I. Béla korában élt.

Felelet: Mondók feljebb, hogy munkája egészen hozzánk nem juta, 's talán azután lett volna I. Béláról szólandó. Továbbá szent Királyokról beszél, ezeknek egygyikén Sz. Lászlót is érthette. Azonban a' következtetés helytelen, mivel a' történetírónak éltekorát munkája végi nem határozhatja meg; különben Prayt II-ik Maximiliánnal egykorúnak kellene mondanunk, minthogy történeti munkája itt szakad meg.

c.) Névtelen Jegyzőnk Álmos' és Árpád' tetteit bőven 50 cikkben beszéli el; Zóltánról már kevesebbet szól és követőjiről; a' Királyokat pedig alig említi. Ennek hihető oka az lehet: hogy ő a' hajdankor történeteiről igyekezék levonni a' homályt, mellyek idejében már feledékenységbe kezdének süllyedni; bőven szólla tehát azokról; kevesbet a' közels időkrol; Gejza' és István' kormányaikról pedig elégnek vélt néhány sort, mint a' mellyek még idejében I. Béla alatt mindenek előtt esmeretesek valának.

Felelet: Meghatározni célját mérészség volna. Ált pillantván azonban fenulévő munkáján, kiviláglik: hogy ő Magyar-oroszág' első korát szándékzott lerajzolni, mint foglalák el részeit? mint kezdé virágozni? törvények mint hozattak? 's állandó határok és még csekély polgári alkotmány által mint leve hazánk országgá? E' lévén főbb célja, mint prologuszából vélni lehet, Álmos és Árpád' kormányát kellett le írnia, mint hódíták meg ők hazánk' több részeit, mi szerencsével harczoltanak,

mikép alapúlt Zóltán alatt törvényes alkotvány; a' mik ezután történtek, kicsapongások, csekélyebb, nemtelenebb okú hadak valának, 's nem érdemlék annyira az említést, mint a' feljebbiek. Mert nagy különbség van azon tett között melly országot hódít, hazát szerez; és czéltalan, vad, rabló - harcz között. E' szerint, és még ha munkáját hijánosnak hiszszük, innen korára következést húzni nem lehet.

d.) Némellyek nyelvéből akarják I. Béla korába tenni. Mások azért, mivel Béla Király' neve elejibe nem tész rendelő számot, hihetően (a' mint mondják t. i. ezek) mivel még hasonnevű Király nem vala.

Félelet: Szintolly nyelve vólt a' II, III, IV-ik Béla alatt élt íróknak; 's innen csak annyi jő ki, hogy a' XII-ik száztól a' XIII-ig, I-ső Bélától IV-ik Béláig élt, a' mit ő maga is mond. — A' másokra azt mondjuk, hogy sem András, sem Béla Királyaink' ok-leveleikben rendelő számot nem lellünk nevök előtt, 's idejük az ok-leveleknek csak a' feljegyzett évekből, vagy a' nagyobb petsétekből jöhet ki, mellyeken számmal ki van jelelve, hanyadik hasonnevű Király. Rogériusz „Carmen miserabile-jében soha nem írja IV-ik Béla, hanem csak pusztán Béla. —

Nem élt névtelen Jegyzőnk IV-ik Béla alatt sem mert:

a.) Az 50-ik cikkelyben így ír: „*Carinthiorum Moroanensium fines — — usque in hodiernum diem potenter et pacifice posteritas eorum (scil. Hungari) detinet.*” A' Murai - Carinthián pedig nem a' mai Carinthiát, hanem Stiriát kell értenünk; mert Mura vize nem jő Carinthiába, Stiriának pedig közepén zúg által. Hisztória után igaz ez, hogy t. i. a' mai Stiriát kell ez alatt érteni, és továbbá az, hogy Stiriának csak akkor nevezteték, midőn a' Sti-

riai Ör-grófok birtokába juta. — Azonban Pernold egykorú azon történetekkel mellyeket megira, azt mondja: — „*Ungari (sub Andrea II.) semper cupiebant Styriae partem, olim longis retro temporibus sibi ereptam recuperare.* Pernold' szavait névtelen Jegyzőnkével egybevetvén kijő, hogy néki II-ik András előtt sokkal kellett élnie, ha azt állithatta, hogy a' Magyarok Murai-Carinthiát mind az ő idejéig nyugalmasan birják; mert II. András előtt sok időkkel megfoszták attól Nemzetünket.

Azonban megengedvén, mit az igazság sérelme nélkül megengedni nem lehet, hogy ő a' mai Carinthiának egy részit érté; így sem lehet őt IV-ik Béla idejére tenni, mert 1271-ben, az Ottokárral Júliusban kötött békepontokban V-ik István Carinthiáról is lemonda. Már pedig ha munkáját a' XIII-ik században írta, elébb 1271-nél nem írhatta (mert ha szinte a' „*bonae memoriae*” nem mindég hóltról mondatik is régi levelekben; de igen ha „*quondam*” is járúl hozzá, mint e' jelen esetben vagon,) és így azt a' mint mondott, nem mondhatta volna.

b.) Erdélyt *Ultrasilvániának* vagy *Erdeuelunek* mondja, Transylvániának pedig soha sem, holott az Erdeuelu-vel a' legrégibb időkben, Ultrasilvániával a' XII-ik száz végén és XIII-ik elején éltek. Még pedig az Ultrasilvánia a' XII-ik század végén inkább használtaték mint a' Transylvánia; ez pedig II. András alatt leggyakrabban, IV. Béla korában pedig csak nem kizárólag ez; halála után végre Ultrasilvánia semmi ok-levélben elő nem fordul. Nem írhatta tehát ő munkáját IV-ik Béla halála után, mert Ultrasilvániát mond szüntelen, pedig azt szükség állítaniok azoknak, kik IV. Béla Jegyzőjének mondják (ezt kell mondani a' más értelműeknek is), hogy ha írt, a' Király' halála után írt.

c.) Sok olly szavak jönnek elő, mellyek IV-ik Béla alatt senkitől nem használtattak.

1.) *Beszprém* Veszprém helyett. Minden Királyok II. András előtt Beszprémet írának; de már II. András alatt egy is alig fordul elő; IV. Béla idejében pedig semmi nyoma nintsen.

2.) *Blaci* e' helyett Valachi. Ezen nevezet 1081-ben jött szokásba a' Byzántini írónál *) 's csak IV. Béla mondá helyettök Olachi, 's tőle kezdve Zsigmondig, minden Királyok ezzel éltek. Innen is világos tehát, hogy Blácusoknak mondván az Oláhokat, néki IV. Bélánál elébb kellett élnie.

3.) *Sunád* e' helyett Csánád. A' XII-ik században Snnádot irtak, vége felé Cenádot, majd Chenádot, végre Chanádot **) 1163-ban költ a' legrégebb ok-levél mellyben Sunád van írva, ő tehát IV. Bélánál sokkal elébb élt és irt.

4.) Nem csak ebben: Sumád s-el írja a' cs-t, hanem több szavakban is. A' Magyarok pedig már a' XIII-ik században ch-t irtak cs helyett, 's ez megmaradt 1500-ig, midőn a' cz jött szokásba. ***)

5.) *Aba* helyett *Obá*-t ír a' régi írásmód szerint; a' kül-írók is (az egykorúak t. i.) Ovo, Obo, Uba-nak írják; de már II. András és IV. Béla leveleiben mindenütt *Aba* irtatik. Így ő IV. Béla alatt nem élt.

6.) Egy falut a' Tiszánál *Obád*-nak mond, melly kétségen túl ma Apáti; azonban már ezen névvel nevezék Apátit II. András' idejében is. ****)

d.) Névtelen Jegyzőnk azt mondja: „*e cujus (Velecii) progenie Turdae Episcopus descendit*”

*) Engel. Historia Hungar. Tom. 1. p. 385.

**) Katona. Hist. Cr. proleg. p. 10 és 181.

***) Timon. Imago. Hung. nov. Cap. 5 p. 15. Cassoviæ.

****) Ritus explorandæ veritatis per judicium ferri candentis. p. 218. 219. 220. 269.

Látni lehet, hogy Turda Püspökről úgy szól, mint a' ki még vele egykorban élt, úgy de IV-ik Bélától Püspökjeinknek sora csak nem hijánytalan, és illy nevü Püspök sehol, semmi ok-levelekben nem jó elő; következőkép sem Turda, sem névtelen Jegyzőnk IV. Béla alatt nem élhetett.

e.) Ha IV. Béla Jegyzője volt, úgy munkáját csak 1270 után írta, mert magát „*quondam bonae memoriae gloriosissimi Belae regis*” Jegyzőjének mondja; azomban Budáról nem szól, mellyet 1255-ben IV. Béla építte fel omladványaiból. Megengedjük ugyan, hogy a' történetíró mindenről nem szólhat, de ezen régi, nagy hirü várról szóllott volna legalább egy két szót akkor, midőn említé: hogy Attila Buduvárt elfoglalá.

f.) Hogy végre IV. Béla alatt ő nem élhete erősíti az, hogy csak azon Kunokról beszél, kik Álmoossal jövének be; de halgat azokról, kik *Kuthen* vezérlése alatt telepedtenek le közöttünk; halgat azon lázadásokról mellyeket indítanak; 's a' mi több, nem szól a' *Tatárjárásról*, mint pusztula el hazánk, mint nyöge a' nép vad iga alatt, 's Királyunk néptelen mint futa el. Azonban több várakat, falvakat 'stb. említ, mellyek rettentően szenvedének a' vad csordától; a' nélkül hogy ezeknek nyomorúságaikat csak szóval is illetné. Pedig nem lehet képzelnünk olly hon-szerelem nélkül lévő irót, ki illy hallatlan kinok' és dühös sanyar fájdalom emlékezetének nem áldoznék egy könnyes felkiáltással, egy két sorral; kivált felőle ezt nem gondolhatjuk, kinek munkájából haza-szeretet, mély érzés sugárzik ki. Kívánhatnók is töle ezt annyival több igazzal, hogy ha irt, IV. Béla után irt, 's a' múlt' emlékezete már magában szomorú lévén, illy közel 's még világos nyomú, füs-

tölgő pusztulás őt megindítá bizonnyal, 's ezt érdékeltelen nem hagyhatta.

Némellyek IV. Béla mellett viván, néhány véd-okokat hoznak fel. Illyenek *Bél Mátyás*, *Kollár Ádám*, *Pray György* mind hárman fénylő érdemű nagy férjfiak.

Bél Mátyás' véd-okai:

a.) *Haliczia és Lodoméria nevezetek, mellyekkel szerzőnk gyakran él, a' XI-ik században nem voltak olly esmeretesek, mint IV. Béla' idejében.*

Felelet: Ezt nem engedhetjük meg; mert régibb nevezetek ezek, mint sem a' XI és XII-ik százban közönségesen esmerve nem voltak volna. Lodomériának 988-tól saját fejedelmei voltak, mint szinte Halicziának is, kikről Nesztor, Cinnamus és mások említést téznek. Továbbá Thúrótzi szerint Endre és Leventa lesektől rettegve a' Lodomériai Királynál keresének óltalom helyet. Végre ő több történeti-könyveket, honni-leveleket olvashatott 's bizonyosan olvasott, 's azokat így is megismerhette.

b.) *Hasonlóan több városokat hoz fel, mellyek I. Béla alatt nem mindenektől tudattak.*

Felelet: Nyitrán, Beszprémen kívül alig jő elő több város. De hogy tehetnénk fel egy királyi Jegyzőről olly kevés tudományt, hogy nem esmerete volna a' jelesb helyeket ő, kinek kezén voltak minden levelek, 's ki által kellett azoknak készíttetniük. Beszprém és Nyitra azonban Püspököknek adtak lakhelyet.

c.) *IV. Béla a' „gloriosissimus” czímet leginkább érdemlé, 's neki leg is inkább tulajdonítaték.*

Felelet: IV. Béla' kormány ideje, a' tatár pusztítás 's István fíjával támadott belharczok miatt egy volt valóban a' legszerentsétlenebb időszak közzül, 's niuts ok, miért őt a' „gloriosissimus” czímré

érdemítsük. Azonban alig van, vagy talán nints is ok-levél, mellyben ő illy czimmel tiszteltetnék; de ha volna is, abból semmi sem következnek; mert csak szokásból bevett czím volt ez, neki éppen nem sajátja, mellyel előtturalkodói még gyakrabban éltenek; így I. András 1057, Sz. László 1093, Kálmán 1103, II. Béla 1135, II. Gejza 1148-ban költ ok-leveleikben 'stb. — Mind ezen három véd-ok tehát nem állhat meg, mellynek csak tetsző ereje is alig van.

Kollár Ádám' ellenvetése ez:

„*P. dictus magister etc.*”; ezt Schwartner hibásan olvasa' így: *praedictus magister*, *) hanem ezen P-n Péter Oradi (Aradi) Prépostot kell érteni, ki IV. Béla alatt élt.

Felelet: Péter nevü Cancellár vagy Al-Cancellár IV. Béla' idejéből nem esmertetik, bár ezen bivatalt viselt férfiak nevei csak nem évről évre tudva vannak. — Továbbá megfontolván, hogy Orad vidéke akkor V. István hatalmától függ; nem gondolhatjuk, hogy atyja onnan választott illy titkos hivatalra férfit, ki fijával szüntelen háborga. Azonban ok-levelekből világos, hogy Péter Oradi Prépost még IV. Béla életében V. István' Al-Cancellárja volt.

Pray György & véd-okkal törekvék őt IV. Béla' korába helyheztetni:

---

*) Cornidesnek is e' véleménye. Mert a' kéziratban mindenütt kíván írva a' *praedictus*; már pedig inkább hihető, hogy irás közben vonatik össze a' szó, mint az iromány' kezdetin. Azonban azon periódus, melly *praedictus*-on kezdődik, mindenütt e' szó után látatja a' „*vero*-t is, melly szerint az elején is ott kellene annak lennie. Végre, hogy kezdhetne volna így munkáját: *praedictus*, holott ez első szó, 's ennek elsőbbre vitetése nem lehetett.

1.) *Phrygiusz Dáreszről szól munkájában, ki- nek könyve ha idős is mint velük; mindazáltal több tudósok szerint, csak a' XII-ik században lett közönségessé.*

Felelet: Ezen tudósokat igen jó lett volna velünk tudatni. De bizonyos, hogy Európa több könyvtáraiban Phrygiusz Dáresznek sok másolatjai őrzetnek a' XII-ik századból. Esmeretes volt ez tehát többek előtt, 's nem tilt semmi, hogy névtelen Jegyzőnket ezen többek közzé ne számláljuk, annyival inkább, mivel ő Trója történetét kedvellé. Már a' Frizingiai Ottó, II. Bélával és II. Gejzával egykorú, Dáresz Phrygiusz' trójai történetét használta. Azonban névtelen Jegyzőnk királyi Jegyző, Fő-Pap volt; a' kéziratok és könyvek pedig az időben a' Papoknál valának meg.

2.) *Haliczia és Lodoméria később lettek esmeretesekké.*

Felelet: Már ezt feljebb megczafolánk; azonban ez ép úgy mondathatik IV-ik mint III-ik Béla mellett.

3.) *Említettik Rascia, melly II. András alatt támadott, a' mint Lucius bizonyítja ezt.*

Felelet: Lucius csak azt mondja, hogy Rascia II. András alatt lett országgá; ebből pedig ép úgy nem húzhatjuk ki régibb nem lételetét; mint Magyarországot abból, hogy Sz. István alatt leve ország. De említést Rasciáról már Constantinus Porphyrogenitus; Presbyter Diodatesz pedig, kinek történeti munkája 1161-ig terjed, Szerviát, Bosznára és Raszszára osztja el; *) szól még róla Czinnamus is. Azonbau kérdés Racy-n Anonymus mit érte, Rasciát vagy Racsát e'? melly kérdésnek eldöntése mindenkép IV. Béla ellen üt ki.

---

*) Katona. Histor. Critic. D. proleg. p. 11. 12. T. 1.

4.) *Zágráb-váráról emlékezik; melly hogy IV. Béla által építteték, ok-levéllal megmutathatik.*

Felelet: Meg volt Zágráb-vára már Imre' idejében, mint 1207-ki ok-leveléből kitetszik. Két Zágrábnak kellett tehát lenni, újnak és ónak; vagy inkább azon vár, melly IV. Béla 1266-ban költ ok-levelének ereje szerint volt épülendő, Grétz hegyén alkottatott, mint Levakovich és Goerche Esperest bizonyítják. Az ok-levelben is ez vagyon: — „*Castrum in monte Gretz juxta Zagrabiam — decrevimus exstruendum.*” Azonban már 1257-ben szól IV. Béla a' Zágrábi-várról, holott azon most említett ok-level szerint 1266-ban kezdett épülni; és így világos, hogy Grétz-vára a' mai Zágráb' védfalát tészí, 's a' régi szét omlék.

5.) *Olly tökéletes geographiai esméret, millyen munkájában mutatkozik, IV. Béla előtt nem lehet.*

Felelet: Ezen ellenvetés erőtlen, ha meggondoljuk hogy névtelen Jegyzők Magyar-országban lakék; mint királyi Jegyző sok tájakat beúttazék, sok vidéket esmere, mert Királyainknak állandó lakhelyök Róbert Károlyig nem vala, hanem egyik Megyéből a' másikba költözének, a' mint környülmények kívánák. Kezén mentek ált minden adományos, 's határos levelek, közönségesek és magánosak; 's ok-leveleink bizonyítják, hogy a' határos levelek, határbeli pörök a' Jegyzőkre bízattak. Volt tehát elég alkalma, a' Megyék', Városok' 'stb. tökéletesb esmeretére; sőt azokat nem esmernie nem lehetett. Azonban a' Frizingai Ottó, Lübeki Arnóld, és Gervasius (Tilberiensis) idősbek IV. Bélánál, igen jól esmerék Magyar-ország' Geográphiáját, pedig külírók voltak; mint gondolhatjuk tehát azt, hogy egy királyi Jegyző, Fő-Pap, tudós férfiú, saját honjában idegen volt volna?

6.) *Pray azt is mondja, hogy Anonymus azon helyeket, melyekről a' Magyarok bejöttökben emlékezik, többnyire magyar névvel nevezi; pedig elhinniük nem lehet, hogy azoknak akkor már magyar nevek voltak.*

Felelet: Comarum, Zerenche, Borsod, Zobolsu, Esculeu, Sepel, Retelpotoca 's még néhány magyar nevek jönnek elő; ezek pedig a' Magyaroktól neveztetének így, 's névtelen Jegyzőnk neveztetésüknek is elmondja okát (többnyire). Ha pedig ezt nem cselekszi, a' „nunc-ot” teszi mellé: „*nunc vocatur Miskouci: nunc in praesenti Hymusudvor*”; vagy ha a' „nunc” sints jelen, azt alatta szükség értenünk; p. o. midőn azt mondja: „*ad silvam quae dicitur Pétergóz*” nem akarja azt jelenteni ez által, hogy már az időben Pétergóznak nevezék; hanem hogy jelenleg hivatik úgy. Azonban ez kora' meghatározására semmit sem nyom, 's csak hitele ellen viv, de itt is erőtlen; mert szükség volt nékie új nevek feljegyzeni a' helyeknek, máskép munkája érthetetlen 's kivált hasztalan lett volna. — Jelenkorunkban is, ha valaki a' Magyarok' bejövetelét vagy más csatákat írna meg, úgy hiszem, új nevek hozná fel a' városoknak, tájaknak, vagy a' régiekhez az újakat is bizonyosan melléjek jegyzené.

7.) *Azon kézirat, melly a' Bétsi Csász. Kir. könyvtárban tartatik, a' XIII-ik század vége felé iratott.*

Felelet: Ez igaz; de igaz az is, hogy senki még azt eredetinek nem állita, hanem másolatnak. Hogy eredeti nem lehet, feljebb láttuk.

8.) *Idő-számlálása több helyen helytelen. LV-ik cikkelyében írja, hogy Conrad Császár meggyőzván a' Magyarokat Lélú és Bulsú felakasztattak; ez pedig I. Ottó alatt 955-ben történt. Innen vélhetjük, hogy*

IV. Béla alatt élt, mert régibb idökre tévén őt, tisztábban irta volna meg a' korához közelb történeteket.

Felelet: Névtelen Jegyzönk állitmányát igazolják Hermann (Contractus), Godofredus Viterbiensis és mások, kivéven azon két Vezérek' történetét. — Ha megengedjük is tehát hogy Lélü és Bulsu nem akkor öletének meg; nem következik onnan hogy őt IV. Béla Jegyzőjének állítsuk. Sőt ez megerősíti azon véleményt, hogy régibb idökben élt; mert a' XI. és XII-ik százból alig van, sőt nints író ki nem hibáznék az idöszámlálásban, mellyre a' közép korban keveset figyelmezőnek. Így III-ik Henrik Császár lakadalmát 1044-re, mások 1045-re, 1048-ra, 1049-re, teszik, olly írók pedig, kik Henrikkel egykorúak voltak, vagy kevéssel későbbiek. Néki azonban, mint prologuszában mondá, czélja „*Genealogia Regum et Nobilium Hungariae*” völt, azért írá Arpád dolgait XXXIX. cikkelyekben, azért nem adott követőjinek többet V-nél, 's sietvén e' szerint, hiba tsúszhatott tollába. Végre nézzünk körül, és látni fogjuk, hogy századokig tanítanak a' históriában nem történt, nem igaz dolgokat, pedig a' legelső, legnagyobb történet-írók (hazánkban is van példa reá); ezért tehát hitelüket elveszítsék, vagy a' homályos századokba taszítsuk vissza? Valóban ha a' hibák határoznák meg az író korát, őt nem IV. Béla korába, hanem százakkal idébb kellene hozni; de ez nem lehet, mert Nesztor és mások nagy hitelű, nem hibás írók, pedig a' XI-ik században éltek.

Jegyz. Schwarz Godofréd abból húz erősséget, hogy ezen szólásmódokat használja: *Quid multa? quid plura?* melly vélekedése szerint a' XIII-ik században jöve szokásba.

Felelet: Találtatik ezen szólás-mód a' XI. és XII-ik százbeli írónál is. Meg van azonban Rogériusz-

nál, 's e' szerint névtelen Jegyzőnket vele egykorúnak mondjuk? vagy Ciceróval egy időben éltek azok, kik némelly kifejezéseit szüntelen használják? — Sőt inkább olvassuk Anonymuszunkat, olvassuk azon írókat kik a' Francusok' tetteit a' XI. és XII-ik száz' elején fel jegyzék, 's közöttök nagy hasonlóságot találunk, Rogériusz' nyelvével pedig egészen ellenkezik nyelve, 's ezt is: quid ultra? quid plura? átaljában más czélből és értelemben vészik. — Úgy vélem, ezeket megfontolván kétségen tul ván, hogy sem I-ső sem IV-ik Béla alatt nem élhetett.

II-ik Béla alatt élhetett, és élt, mert:

a.) Névtelen Jegyzőnk a' mai Alsó-Stiriáról szólván, Karinthiának nevezi (fines Carentanorum). Leopold pedig IV. Ottocár' fija, kitől nevezteték Stiriai ör-grófságnak, már 1129-ben meg halt, és így névtelen Jegyzőnk sokkal élt III. Béla' halála (1196) előtt. — Ez igen fontos ok, mivel feljebb említök, hogy ő a' tartományoknak, tájaknak, városoknak 's tb. újabb nevöket jegyzé fel; 's a' mit neki hibául 's IV. Béla mellett tulajdonítának, itt erős ok II. Béla mellett. És ez maga elég erős, őt II. Béla korába tenni; mert megmutatván hogy I. Béla alatt ném élhetett, ezen ok egyedül nem engedi őt III. vagy IV. Bélé tdejébe hozni, hanem II. Béla alá helyeztetni, midőn Karinthiának mondaték a' mai Alsó-Stiria.

b.) Minden író idejekorának leg bizonyosabb mértéke, ha olly dolgot említ, melly idejében történék, 's a' mellyet tudunk mikor történt vala. — A' mit feljebb IV. Béla ellen fel hozánk, itt II. Béla mellett, mint rendithetlen okot ismét fel hozzuk: „*Carinthinorum Muroanensium fines — — usque in hodiernum diem potenter et pacifice posteritas eorum (sc. Hungari) detinet.*” De Leopold austriai

Vezér 1189-ben III. Bélával már küzdék Stiriáért, Pezius Scriptor. Rerum. Austriac. Tom. I. p. 567: „Sed gravis dissensio de terra, quam Styrensis Dux, nepos ejus Ottocarus, elephantica aegritudine percussus assignaverat, et coram imperio sibi tradiderat, inter ipsum et eundem Regem (Hung. Belam III.) versabatur de disterminio terrae suae; quam Imperator summa diligentia conatus, extirpare non potuit. Ipse vero Dux imperterritus ad tuitionem terrae suae remansit.” Harczolván tehát érte III. Béla, Anonymuszunk, ki ha III. Béla alatt élt, csak halála után irhatott, nem mondhatta hogy Stiriát (Karinthiát) nyugalmasan és háborítlanul birják a Magyarok. Sőt bizonyos, hogy ezen tartományt, mellynek fő városa Pettau, II. Gejza alatt (1161) nem birták öseink; békével és hatalommal legalább nem birhaták. Meg tetszik ez II. Gejzának Eberhárd Saltzburgi Érsekhez intézett ok-leveléből: „Praeterea si amicitiam nostram nolueritis tepescere, sed potius roborare; Fridericum de Pettove, et quemlibet alium, terram nostram perturbantem graviter corripere non differatis. *) Világos iunen, hogy II-ik Gejza alatt (1161-ben) már Pettau nem volt magyar hatalom alatt, sőt a körösleg terülő földet sem birták öseink békével 's hatalommal, mint névtelen Jegyzőnk' idejében.

Hogy ezen Fridrik fosztá meg a Magyarokat a mai Alsó-Stiriától, kijő fijának ok-leveléből: „Eapropter notum facimus, tam praesentibus, quam futurae posteritatis fidelibus, quod Fridericus, Pater noster, recolendae memoriae, pro remedio animae suae, ac progenitorum nostrorum, contulit venerabili domui Hospitali S. Mariae Theutonicorum Jero-

*) Ap. Hans. G. S. Tom. II. p. 272. Katona. Hist. Critic. Tom. III. p. 724.

solimitan. proprietatem suam in Dominico (Sonntag) cum medietate decimae, ejusdem terrae, eo tempore, cum praedictam terram memorandus *Pater noster de manibus Ungarorum eripiens*, licet adhuc vacuum et inhabitatam, *primo suae subiugavit potestati.* *) — Ezekből ki jó tehát, hogy a' Karinthiai, vagy Mura-Stiriai széleket legelőbb Fridrik ragadta öseink kezéből; ő pedig II. Gejza idejében vólt hatalmas. — Láttuk feljebb, hogy III. Béla 1189-ben törekedett azt vissza szerzeni midőn Leopold Jérúsálembe indúlt; törekvék II. András is: **) „*Ducem (austriae) revocarunt Ungari sub Andrea II. Rege, et filio ejus Bela, tam Styriam, quam Austriam ingressi; ut poenam summerent de repudio Sophiae cognatae; et quia Ungari semper cupiebant Styriae partem, olim longis retro temporibus sibi ereptam recuperare.*”

Ha tehát megengedjük, mellyeket nem engednünk megnem lehet, hogy névtelen Jegyzőnk valamelyik Béla Király' halála után irt; hogy I. Bélánál később, IV-nél elébb élt légyen; hogy III. Béla halála után Stiria' nyugalmas birtokát nem állithatta; kénytelenek vagyunk hinni, hogy ő II. Bélának vala Jegyzője. Mert csak 1159-ben kezdtek a' Magyarok Alsó-Stiria' birásába háborgattatni Pettai Fridrik által, 's hihetően akkor veszték azt el öseink, midőn czivakodások és háborgás rongálták honunkat III., IV. István és II. László alatt.

Hoznak fel II. Béla ellen is néhány ellenvetéseket :

1.) *Szent Királyokról szól; ha pedig II. Béla alatt élt, Szent Királyokról nem szólhatott, mert László csak II. Béla után, III. Béla alatt számláltaték Szentek közé.*

*) Fröhlich. Diplom. Sacra Ducat. Styriae. p. II. pag. 207.

**) Perold. ad An. 1233.

Felelet: Erre többszörösen meglehet felelni:

a.) Ő csak Sz. Istvánról szól, Lászlót nem említi.

b.) A' Sz. Királyokon ő nem azokat érti, kik a' Pápa által emeltetének a' Szentek' sorába: hanem a' bölcs, romlatlan erkölcsű, kegyes, 's a' honját elősegelő Királyokat, kik a' Nemzettől örök nevet érdemlének. Megtetszik ez onnan, hogy „sancti és almi” szavak neki egy jelentésűek, hogy Sz. Királyok után tüstént Sz. Vezérekéről szól, holott csak egy Sz. Vezér van Imre, Sz. István' fija. Nem vette tehát ő azt szoros értelemben, mert sem Sz. Királyok, sem Sz. Vezérek, nem vóltanak. De van példa, hogy a' magyar Királyok néha Szenteknek mondattak; így VII. Gergely, Pétert Szentnek mondja *), mint a' Tornacumi Püspök is. Továbbá több Királyok, mint Kún László, I-ső Lajos ok-leveleikben eldődeiket Szenteknek nevezik. — Azonban Anonymuszunknál ez czekélység, ki Álmosról bár pogány vólt, azt mondá: „in eo fecit donum Spiritus sancti 'stb.

c.) Higyjuk tehát azt, hogy ő Sz. Királyoknak azokat nevezé, kik a' Szentek' rendibe emeltetének: így sem következik hogy ő Sz. Lászlót értette a' Sz. Királyok' egygyikén. Mert Salamon is **) a' Szentek' sorába vólt írva, Rogériusz ***) szerint Kálmán is, a' nélkül hogy a' hisztóriákban úgy neveztetnének ma. Mind ezek pedig II. Béla előtt uralkodának.

2.) *Sepelt „Agazonum Magisternek” nevezi, melly szó göröglatin, 's hihetően III. Béla, ki a' görög-udvarban nevelteté hozzá honunkba; mert ezen név a' Nyugoti-fejedelmeknél esmeretlen vólt. Annyi bizonyos, hogy még eddig 1224-ben költ ok-*

*) Godf. Entlarvte Bulle Papst Sylvesters 'stb. Lemgo. 1777.

**) Cornid. Genealog. Regum Hung. Sec. XI.

***) Carmen miserabile. Cap. I.

levél a' legidősb, mellyben előjö az „Agazonum Magister.”

Felelet: a.) Nem lehet tagadni, hogy vóltak a' magyar Királyoknak, vóltak Európa több Fejedelmeinek Lovász-mestereik, főkép minthogy Királyaink kedvelték a' lovakat. (Coloman. Decret. Lib. I. cap. 36. 76.) Ezen hivatalt tehát nem III. Béla hozta be.

b.) Ezen szókról, „Agazonum Magistri” sem állithatnók, hogy III. Béla alatt támadának; mert már Sz. László határozásiban (Lib. III. cap. 13.) említetnek: „Agazones Regis” II. András 1222-ben hozott határozásinak 15. cikkelyében; és továbbá in „Ritu explorandae veritatis per iudicium ferri candentis.” Kétségen túl van, hogy a' Királyi lovászok fejének is kellett lenni; nálunk pedig régenten szokás vala, hogy az előkelőbb, kivált hivatalt viselő férfiak magokat Magistereknek nevezék; innen a' királyi Lovászok-mestere így nevezteték: Agazonum regalum Magister.

c.) Az, hogy 1225-nél régibb levélben elő nem fordul az Agazonum Magister nevezet, semmit sem nyom. Kevés ok-levelek jöhettek mi hozánk el; az idő, tűz, moly, sokat megemészte, a' tatárpusztítás pedig, melly szét dulá honunk, erősb emlékeket sem hagy fel. De kevés XII. százbeli ok-leveleket esmerünk azok közül is, mellyek meg vagynak; mert rejtetnek, titkos szekrényekben lappangnak, 's ki tudja mikor lésznek fényt látandók?! Ehez járúl, hogy még a' XIII. század' elején is, csak azon fő Papok és Ország-nagyjai jegyzettek fel, kik azon ok-levél kiadásán jelen valának, a' mit számtalan ok-levelek bizonyítanak.

3.) *Susdal orosz tartományról szól, még pedig több izben. Susdal pedig nevét Susdal fő várostól vevé (mint Moskovia, Kiovia, Lodomeria 'stb.), melly csak 1191-ben alapítatott III. Béla alatt, és így Anony-*

musz arról, ha II. Béla korában élt, nem szólhata. Hogy Susdal 1191-ben épült, világos Nesztor folytatójának munkájából: *) „In eben dem Jahre (6699: az az 1191) wurde der Grund zu der Stadt Susdal gelegt, und auch vollendet.”

Felelet: Több tartományok fő-városaiktól vevék nevöket, de hogy Susdal is fő-városától vette, pusztá vélemény. Ezt azonban mi megengedjük; de azt mondjuk, hogy Susdal csak tűz által történt romjaiból épült újra 1191-ben. Mert Nesztor' régibb folytatója (mindenik folytató a' vele egykorban történeteket jegyzé fel) azt írja 1096-ról (lap 157): „Als Oleg nach Susdal kam, und hörete, dass ihm Mistislaw auf dem Fusse nachfolgte, liess er die Stadt Susdal in Brand stecken, und es blieb nichts stehen, als die 'stb.” — van még Susdalról emlékezett több helyeken-is. — Le omlék tehát ezen álerejü ellenok is, 's még renditlen áll véleményünk, hogy névtelen Jegyzőnk II. Béla alatt virágzék, kinek a' magyar világi írók közt több hálával tartozunk.**)

*) Des heiligen Nestors und der Fortsetzer 'stb. J. B. Scherer. Lipsiae 1777.

***) Ez véleménye Cornidesnek is, 's csudáalom miként mondhatta egy névtelen értekező: „Béla Királyunk' Jegyzője ideje koráról (Tudom. Gyűjt. 1828. VI. Köt. lap. 93), hogy Cornides elébb II., utóbb III. Béla Jegyzőjének állitá; midőn a' dolog épen megforditva van. Ezt mondja t. i. Engel (Cornid. Vindic. Anonym. praef. p. 8.): „Haud praetermittendum duxi itaque, quin variantes utriusque elaborati lectoribus offerrem: ut dispiciant ipsi, quibus rationibus inductus Cl. Cornides Anonymum nostrum, prius Belae III., serius Belae II., attribuerit Notarium. Mert Cornidesnek Jegyzőnk' idejekorától két kéziratja maradt fenn, 's az utóbbikban állitja őt II. Béla Jegyzőjének. Az említett névtelen értekező' botlása csak onnan van, hogy az elsőbb kéziratban fel hozott okok III. Béla mellett, a'

III. Béla mellett ezen okok vinnak:

1.) Peroldnak azon szavai: „*olim longis retro temporibus*” szüntűgy illenek II. mint III. Béla korára, mivel határozatlanok.

Felelet: Valóban ezen szavakat azon rövid időre, melly 1195 — 1233 közt lefolyt, erőszak nélkül nem vonhatni. Ellenkezik ez mindkét általunk feljebb említett ok-leveleinkel is; II. Gejzáé jelenti, hogy Alsó-Stiria már idejében 1159-ben Pettau Fri-driktől háborgattaték; Ottokaré pedig azt mondja, hogy atyja (Fridrik) azt leg elébb el foglala. III. Béla már vissza törekvék azt foglalni: Jegyzőnk pedig akkor élt, midőn azt békével és hatalmasan birták. Anonymuszunk tehát III. Béla után nem élhetett, mert már akkor Alsó-Stiriát a Magyarok nem birták.

2.) Sz. Királyokról tész említést, melly III. Béla mellett harczol.

Felelet: Erre feljebb már meg felelénk.

3.) Magát Magisternek, Sepelt Agazonum-Magisternek nevezi, mellyeknek példáját III. Bélánál régibb levélben nem találhatni.

Felelet: Agazonum-Magister nevezet elő jő II. Béla előtt is: Uane 1055, Crug 1082-ben, Grab 1085, Tamás 1108-ban. Hogy Magister-Notarius aláírást nem le-lünk, azt régibb ok-leveleink ritkaságoknak tulajdonit-hatjuk. Világos azonban hogy vóltak Agazonum-Magistri-k, ki tagadná tehát azt, hogy Magister-Nota-riusok nem vóltak vólna?

3.) Blacus nevezet előjő, melly II. Béla idejében esmeretlen vólt.

Felelet: A' bizántini irók már 1081 használták. L. Engel. Histor. Bulgar. p. 385.

---

második kéziratban talált, és II. Béla kora mellett vivó okok' után tétettek a' nyomtatásban.

4.) A' Servienseket Civiles -eknek mondja, melly II. András alatt jött köz szokásba. (Ritus explor. verit. LXXIV. Civiles castris Borsod).

Felelet: Ha III. Béla alatt, vagy II. András idejében jövének is köz-szokásba; de tagadhatlanul már előttök is valának keletbe. Az illy törvényben, polgári dolgokban elő forduló szavak azonban, mindenkor a' királyi jegyző-hivatal' példája után fogadtatnak el; 's felsőbb, titkosb kormányászékról jönek alá az új törvényes szólások. Bár tehát a' civilis szót ok-levelekben III. Béla előtt meg mutatni nem lehetne; erősigül ez II. Béla ellen nem állhat. Ebből következtést huzni akkor vólna lehető, ha megtudná mutatni valaki, hogy ezen szavak épen III. Béla, vagy II. András idejében támadának. De a' mester-szavak nem egy évben, nem egy nap alatt származnak; hanem halkal, mint olly dolgok, mellyeknek szokás által kell be vétetniek. Ha megengednök is tehát, hogy némelly szavak esmeretlenek a' régiektől, ez vagy amaz korban származtak; azoknak támadási idejüket, polgári időszakokként meg határozni nem lehet. Vóltak ugyan bizonyos szakai a' latin-nyelvnek; de azok rövidebbek, majd hosszabbak lévén, nem felelének meg állandó éveknek, nem lehet meg-esmerni azon pontot, hol tünt el egyik nyelvszak, és más hol kezdődék; mert a' két szél észrevehetlenül folya ált egymásba, mint a' világ és gyöngé árnyek' végső határai. Mert a' latin-írók nem egyszerre, nem ugyan azon év', vagy század' végén halnak el; 's nem történhetik hogy új latinsággal írók kövessék őket, mintha égből húttak volna alá. Mellyért is valamelly szó, szólásmód elégtelen, hogy abból az írónak korára ítéletet hozzunk. — Azonbau e' jelen esetben, ha szinte erősebb ellen-ok vólna is a' blacus és civilis nevezet (mert úgy vélem a' mondtak gyenge crejét el veszik) mint a' millyen; en-

ged annak, hogy névtelen Jegyzőnk a' Stiria névről semmit nem tud, Karinthiai határoknak nevezi, melly nevezet már III. Béla idejében elavúlt, és megszűnt.

Némelly állitmányainkban alapúl tevénk azt, hogy névtelen Jegyzőnk Pap, még pedig Fő-pap vólt, mellyet hogy ok nélkül ne láttassunk állítani, nehány szavakkal támogatunk.

Ha a' középkor' századiba pillantunk, 's látjuk azon rázkódást melly népeket semmité meg, melly észak' vad de erős lakójit, dél lágylt nemzeteivel öszszehozá, melly egész Európát harczal boritá; hisztóriai hagyományok nélkül is vélhetnök, hogy a' miveltségnek ekkor el kelle borúlnia, vér között tudományi fény tisztán nem derülhete, 's szilaj győzők azt nem ápolák. Egy nép sem telepedheték meg állandó tájakon, mert új jöve el tolá, 's így mene Európán keresztül egy nép sereg, mint hab hab után. — De véleményre nem szükség épitenünk, történeti irómányok, középkori emlékek látatják velünk mi setétség, mi tudatlanság uralkodék mindenütt, 's miként sülyedének alá a' nem rég virágzó római 's hajdan diszlett görögbirodalmak. — Valóban a' klastromi falak közt fénylék ez időben, minden kevés tudományi fény; 's ezeknek sok hálával tartozunk, hol irattak meg azon kor' történetei, hol örzetének-meg a' classicus szerzők, kiknek gyenge szikrájokból támadt a' fény, melly most Európát a' többek felett annyira ki emeli. — E' miatt a' Királyoknak jegyzőjik mindenkor Papok vóltak mert mások nem lehettek, irni, olvasni mások nem tudtak; nem még a' XV-ik század vég tizedében sem, mint erre példák Báthori István (Vajda), Guthi László, Rozgonyi László és mások, kik a' Posonyi szövetségnek 1491-ben nevöket alá írni nem tudák, holott fő hivatalokban fénylettek, és pedig Corvin Mátyás' kormánya alatt; midőn honunkban a' tudományok fényökkel meg haladák a' külföldet, midőn tudósok

gyültek Mátyás udvara körül, ki maga is tudós vala. De így vala ez és nem különben más országokban is; 's elég ok-levelek vagynak, mellyekben ezt olvassuk: quia literas ignoro, — weil ich Schreibensunfahren 'stb., ezeket pedig Fejedelmek mondják. Sőt Papok is vóltanak, kik írni nem tudtak; de bizonyos hogy fő-méltóságokra nem emelkedhettek, ha a' latin-nyelv rendszabásait nem tudták. Nékiek tehát ez szolgált elébb ösztönül, hogy szorgalmasok legyenek; majd törvény által parancsoltaték Kálmán alatt az esztergomi Zsinalban (1114), hogy: „*Canonici in Claustro, et Capellani in Curia literatorie loquantur.*” Literatorie itt annyit tesz, mint latine; mellyet többkép be lehet bizonyítani; mert a' középkorban a' papi-nyelven latin-nyelvet értének; innen a' diaconalis lingua, magyarul: diák nyelv. — Ha meg engednők is pedig azt, hogy írni tudtak némelly világiak, azt még sem lehetne hogy latinul értettek. Kálmán alatt a' törvények magyarul hozatván, latinra Alberiktől forditattak. Ha meg gondoljuk tehát, hogy névtelen Jegyzőnk könyveket irt, latin-nyelven irt, 's királyi Jegyző vólt; hinni kell hogy ő Pap vólt vala. Látjuk, hogy hazánkban minden régi történet-rók Papok vóltak: Hartvicus, Rogerius, Simon Kéza, Joan. de Küküllő 'stb. Regino panaszkodik, hogy a' Papok többnyire Jegyzők (a' nagyobb elméjük) 's e' miatt vannak olly kevés Krónikák. És így ha semmi nem, ez elég erősség, hogy ő Jegyző vólt, mert mind külföldön, mind honunkban Papok vóltak királyi Jegyzők, Magyar-országon legalább a' régibb időkől senki világi Jegyzőt nem mutathat. És Regino' vádja ellenére, még is Jegyzők irtak leg több Krónikákat, mint: Egiuhard, Cinnamus, Godofr. Viterbiensis. Richard, Joan. de Küküllő és mások; nints tehát okunk, hogy névtelen Jegyzőnk kivétel alá essék.

— Igazolják még állitmányunkat azon Sz. írásbeli szólás módok, mellyekkel el van öntve munkája, p. o. *de fonte Sabariae tam ipsi, quam eorum animalia biberunt* (Mos. 1. Könyv. 24; 22, 46), és még töménytelenek; a' XX. cikkelyben ez van: *Bene implevit Dominus in Almo Duce et filio suo Arpad prophetiam quam cecinit Moyses propheta, de filiis Israel dicens: Et locus quem calcaverit pes vester, vester erit,* 's ez maga elég véleményünk igazolására. Valóban akár ki által olvassa munkáját, észreveheti, hogy a' szavak, nyelve, a' szin egész a' Sz. írásból van költsönözvé, pedig az időben világi Sz. írást nem olvasott, nem olvashatott. — Ez úgy hiszem világosabb a' napnál; de szintolly világos, hogy ő Fő-pap vólt; mert mind honunkban, mind külföldeken a' jegyzői hivatallal (Capellanus, Notarius, Cancellarius, Vice-Cancellarius) együtt járt a' Fő-papi méltóságis, mint ezt több ok-levelek bizonyítják. De mikép is gondolhatnók, hogy a' titkosb hivatalra alacsony férfiakat választánának. Hiveknek, kedvenczeknek kell azoknak lenniük, 's az ilyenek ha szinte Jegyzők nem vólnának is, nagyra, fényes helyre emeltetnének. — E' van már Kálmán határozásiban (Lib. I. cap. 9.): *„Majores Ministri Regis vel Ducis, et Capellani quorum personis indignum, coram Judice inferiore se constituere in eadem Synodo judicentur.”* Minden kétséget eloszlat pedig az, hogy a' „vir Venerabilis-t” igen kedves barátjának mondja prologuszában, 's az egész helyből ki tetszik, hogy közöttök hiv és szoros barátság uralkodék; bizonyos azonban, hogy IV. Béláig csak az esztergomi Érsek mondatott Venerabilisnek, és így társról társra húzván következtést, kétségen túl van, hogy ő is fő-méltóságban fénylék. —

Melley Nemzetből származék? bár nem nagy fontosságú, néhány szóval érintjük. — Való, hogy

mind Gejza és Sz. István alatt, mind pedig későbbi időkben sok Szerzetesek és idegen Papok jövének hazánkba, mellyre őket részint Fejedelmeink kérelme, részint ön vágyjok készítették. Ezek, mint szinte a világiak, fő-hivatalokra, sőt van példa, hogy az esztergomi Érsekségre is felemelkedtek. — De innen ki húzni azt, hogy idegen volt ő, alaptalan vélemény. — Úgy látszik azonban, hogy ő Tót nem vala, mert ezt nemzetéről nem mondhatta volna: *viliores homines totius mundi*. Meg lehet e' mellett, hogy tótul érte, mert ezt írja: *quod nominaverunt Sclavi secundum idioma suum Surungrad, id est nigrum castrum*. Azonban ebből még azt sem lehet bizonyosan következtetni hogy tótul tuda, mert egy szónak értelmét tudni; nem nagy nyelvtudás.

Német sem lehetett, mert gyakran látatja, hogy ő nemzetet gyűlölte. Futásokat, *turpis fuganak mondja*; Lelu és Bulsu felakasztatásokról azt írja: *nefandis fraudibus (Alemannorum) capti* 'stb.; pedig a' német írók ezen vezéreket gúnyal csipkedik. — Mondhatnák némellyek, hogy ő néki így kelle tenni, mert Magyarokról, magyar Király mellett, Magyarországbán írt. Igaz ez, de alább meglátjuk, hogy ezen ellenvetésnél erősb ok, melly őt Magyarának vallja. Azonban ezt olly alaptanul lehet állítani, mint tagadni; 's minthogy még senki előnkbe nem gördíté, czáfolásával felhagyunk.

Olasz sem volt. A' Rómaiakat így csipi: „*Post mortem Athilae Regis terram Pannoniae Romani dicebant pascua esse, eo quod greges eorum in terra pascebantur. Et jure terra Pannoniae pascua Romanorum esse dicebantur, nam et modo Romani pasuntur de bonis Hungariae.*” De állitmányunkat védi az is, hogy az olasz-nyelv természete ellen, a' h és ch-t használja ott is, hol nem kellene: habundat, nichil 'stb., sőt három mássalhangzót is özszeir:

sompnium 'stb. — Ezek már rongálják azon véle-
ményt, hogy idegen vólt volna; de vagynak erős
okok még Magyar vólta mellett.

Azon szeretet, buzgalom 's ditséret, melly sú-
gárzik ki munkájából, hihetővé teszi hogy houi vólt.
Ezt erősítik a' sok magyaros ki tételek, *an*, és *num*,
helyett *si*; *propter* és *pro* minden külömbség nélkül
használtatik töle, p. o.: „et aquae Danubii si sint
meliores aquae Thanaidis.” 'stb.: a' *citra* és *ultra*
előljárókat is magyaroson használja, p. o. „et dum
una pars exercitus Hungarorum cum Cadusa *ultra*
esset, et dimidia — — *citra* esset. Sőt egész ki-
fejezések a' magyar-nyelv szerint vagynak, p. o.
„Quis potuit contra stare militibus Scythiae? ki áll-
hatott ellenek a' Scythiai katonáknak? Postquam
natus est in mundum, factum est Duci Ugek ma-
gnum gaudium: minekutána a' világra született,
nagy öröme lett Ugek Vezérnek, 'stb.

Sokszor magyar szókkal él, ha szinte azt latinúl
is ki tehette volna: Aldamás, Havas, Jobagio. Ész-
revehetjük pedig a' német-íróknál is, hogy német
szavakat gyakran latiná formáltak, p. o. *forbannire*
(verbannen), *heribergare* (herbergen), *bancus* (Bank),
Caucolator (Gauckler), Petrus Blesensisnél ez van:
Garcio (Garçon), 's innen gyaníthatjuk, hogy ama-
zok Németek, ez Frantzia vólt. Továbbá a' magyar
szavakat még magyarázza: „Hungari in sua lingua
Mogerii,” — — „sompnium in lingua Hungarica dici-
tur Almu.” — — „locus ille nuncupatus est Esculeu,
(Esküllő) eo, quod ibi juraverant.” — — „Muncas
nominaverunt, eo, quod cum maximo labore ad ter-
ram, quam sibi adoptabant, pervenerunt.” 'stb.

Erősen támogatja állitmányunkat az is, hogy a'
nevek' első ejtésének végire nek-et tész, 's a' harma-
dikát úgy formálja: *Edunec* (Edu), *Cundunec* (Cundu),
Tosanu (Tosu), *Oundunec* (Oundu). Ezek elég vilá-

gosan mutatják, hogy néki Magyaroknak kellett lenni (Ezen munkában: *Ritus explorandae veritatis per judicium* 'stb. is ilyenek olvastatnak: *imperierunt Ugudut, Obudut* 'stb. Hogy nec-t használ mindenütt, az régiségét igazolja, midőn a' magánhangzók törvényére nem figyeltek. *)

Névtelen Jegyzőnknek nevét is nyomozák fő történet-íróink. Pray, Kollár, IV. Béla idejében ke-restek P. és N. nevű (mivel a' prologusz így van: *P. dictus — — N. suo dilectissimo*) Fő-papokat; de IV. Béla korába őt, mint feljebb látók, tenni nem lehet. Engel III. Béla' idejéből esmer 1181-ben Pé-ter és Pál jegyzőket (ez később Erdélyi-püspök leve), N. nevű esztergomi Érseket pedig 1183; de mi II. Béla mellet maradván nem fogadhatjuk el. *Cornides* úgy vélte, hogy a' P. B. vólt, 's a' tenta el törlőd-vén az alsó fél kör elhomályult; és erre példát is hoz fel (L. P. van egy ok-level alatt, mellynek *Lucius Bánfit* kell jelenteni) *Benedictus* vólna tehát vé-leménye szerint neve Jegyzőnknek, 's illy névre talál ő II. András alatt, mi után a' Sz. harczzról vissza tért, ki a' Királyné Cancellárja vala, de *Cornides* szerint Jegyző is lehet; ennek pedig megfelel *Nicolaus* nyitrai Püspök (1133), vagy *Nicolaus* a' királyi kápolna' előlölője (1148), vagy a' Váradí egyház igazgatója (1165). — De ez átaljában nem hihető, hogy t. i. II. Béla alatt már Jegyző lévén, még II. András korában is élt, terhes hivatalt viselt vólna, mert így sokkal idösb vólt ő 100 esztendősnél. Engel még úgy is vélekedik, hogy ha névtelen Jegy-zőnk Péter vólt, lehetett Erdélyi-püspök, majd III. Béla alatt 1198-ig Egri-püspök, 's mindkét Béla (II. és III.) Királyunknak Jegyzője, melly vé-lemény által két közbülső Bélánknak kora be foglal-

*) Révai. *Elaboratio Grammat. Hung.* Vol. I. p. 92. 93.

tanék; de én úgy vélem, ez is túl haladja a' rendes ember kort, legalább azt, mellyben elég erő lehetne Királyi-jegyző hivatal' folytatására. Egy névtelen értekező (Tudom. Gyűjt. 1828. VI. K. l. 98.) pedig legmerészebb véleményt terjeszt előnkben, azt mondván: hogy a' *Petrus Magister*-t, a' vigyázatlan másoló írta így: *Pdictus Magister*. Ez hihetetlen.

Véleményem függve marad *Pál demesi Prépost* (1138), *Pál györi Püspök*, ki mint az ok-levelekből tudhatjuk, a' Király' szorgalmas hivatársa volt; és *Péter fejevári Prépost* között. Hogy Péter nevű Jegyzőt II. Béla korából nem lelünk, oka az, hogy azon időből csak hét ok-levél, 's két Jegyző neve (Voth. János) maradt fenn. *Péter fejevári Prépost* mellet azonban állhatunk, mert ő Lothár Császárhoz követül is küldeték 1134, és így kedves embernek kellett néki lenni, mert a' fejevári Prépostok voltak királyi Jegyzők többnyire. Az *N-n* érthetjük *Nicolaust* 1148 a' királyi kápolna' igazgatóját *), 's 1156 királyi petséltőt. Péter tehát lehetvén II. Béla uralkodásá kezdetiben Jegyző, Nicolaust mint utánna következőt köszönthette barátjának, tudós férfinak (Péter mint györi Püspök jó elő ok-leveleinkben 1135-től 1142-ig). Vagy fel vehetjük, hogy Nicolausnak mint a' királyi kápolna' igazgatójának (1148) ajánlá könyvét; mert ezen hivatalba a' Fő-papok választattak minthogy az egész Cancelláriai hivatal' fejei voltanak. Igen könnyű tehát hinni, hogy Jegyzőnket azon szoros hivatalbeli ösztököttes ösztönzé könyvét néki ajánlani, mint fejének, barátjának. Vagy ha Cornides szerint a' P-t, romlott B-nek hinnénk (valóban sokkal inkább lehetne P dictus-Benedictus, mint P. dictus magister), ugyan azon 1148-ki ok-levél alljára Notarius Barnabás van jegyezve; 's

*) Péterfi. Concil. P. I. p. 129.

csudálni lehet, hogy Cornides ezen kettőt nem törekvék össze egyeztetni. *) — Különben akárhogy hívták légyen általa, a' fő dolog semmit nem vesz; és néki mondhatlan hálával tartozunk szorgalmáért, még ha népmondákat jegyzett volna is fel, a' mit nem teve. Szép jelenet ő olly homályos korában honunknak, de szép volt volna akármelly nép' egén is. Nem csak történeti tudományunk, hanem literatúránk' első csillagának nézhetjük őt, ha bár hajnali nem vala. — Omladványok temeték hazánkat, iga terhele bennünket; 's ezen csillag fényje olly setét felhők alatt rejtőzve, késő ugyan, de kedvesen tünteté ki hogy őseink hősek valának, 's nem gyávaságunk volt oka pusztulásainknak. Valóban igen enyhítő, korunk' jelen derületéből a' meszsze időkbe szállva látni, mint sűgároztat azon magános csillag gyenge szűrkületet a' vastag homály felett, 's hazánk' ditső alapítójit sötét de ditső vonással mint látatja. Áldás jó honfi hámvaidra! érdemed' betsülése jutalma azon korban olly ritka szorgalmadnak, melly szépen fog diszleni literatúránk' legcsillogóbb szakában is.

Sz****n.

*) Cornides D. ezen egész munkát írta Anonymuszunkról: *Vindiciae Anonymi Belae Regis Notarii*, Ed. Auct. a' J. Chr. Engel. Buda. 1802. 4-to p. 730. mellé ragasztva Hell Maximil. földrajza Anonymusz munkájából készítve. Valóban Cornides szorgalmának ez egyik szép gyümölcse; csudálja az ember azon szoros Kritikát, széles olvasottságot, mellyel alkotja véd-okait, 's döntögeti az ellenvetéseket. Ha Anonymusz' munkája nem olly messze időkről irna, ha nem őseink homályló történetit fejtegetné: általános és viszonos becse több volna C. értekezésének. Ezt példányúl vehetik íróink, midőn kritikai értekezést készítenek. Melly szép diplomatikai, hisztóriai, chronologiai esmeretek' bő gyűjteménye! — Nekem e' jelen értekezésben szoros vezérem ő vala.

Hetedik évi Folyamat.

KASSÁN,

Ellinger István' Cs. kir. priv. Könyvnyomtató-Intézetéből.